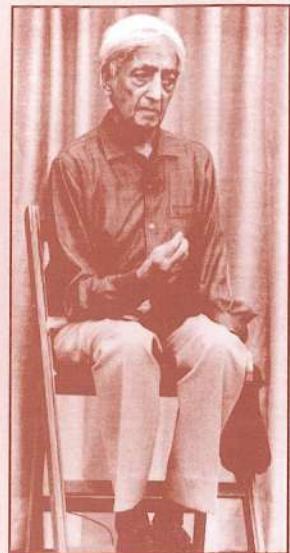
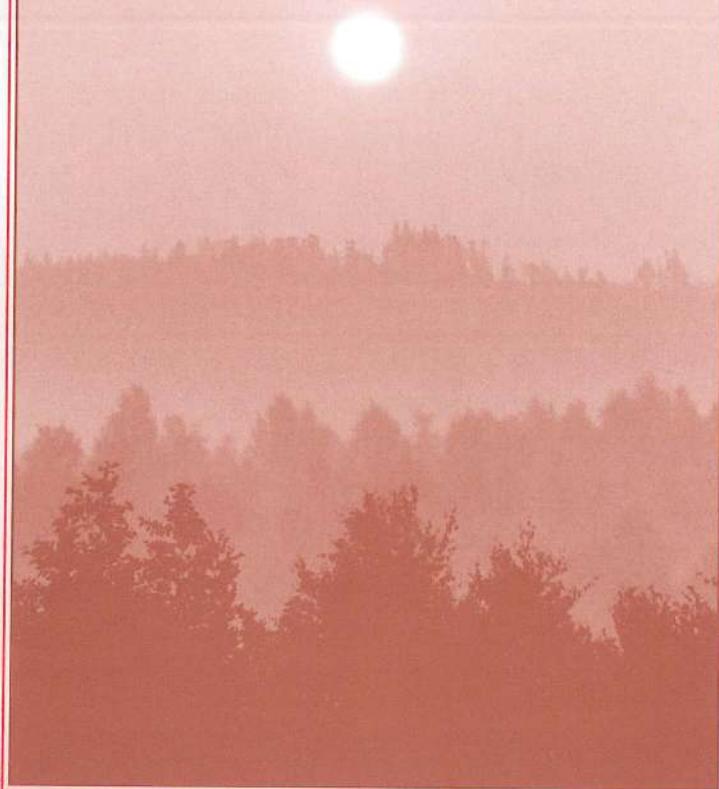
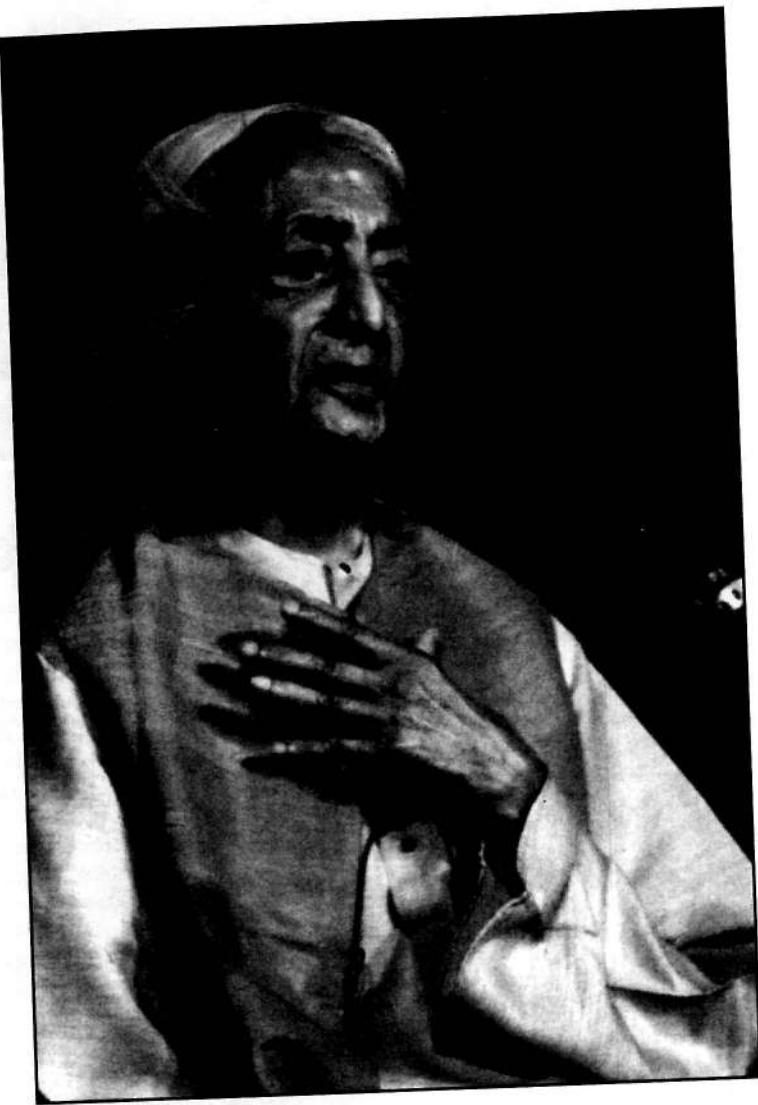

K R I S H N A M U R T I

Vnitřní revoluce

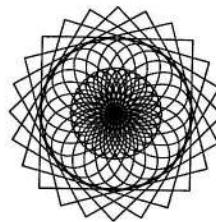
Jiddu Krishnamurti (1895–1986) se narodil v jižní Indii v rodině chudého bráhma. Ve věku čtrnácti let ho objevila Teosofická společnost v Adyaru a rozhodla se ho vychovat pro roli Světového učitele, jehož příchod tehdy očekávala. Chlapci se dostalo výchovy v nadreálném teosofickém stylu, později byl v Anglii zasvěcen do aristokratického způsobu života. Proti všemu očekávání se však od Teosofické společnosti zcela odtrhnul, znechucen autoritářstvím, sledováním osobních zájmů a sklony k okultismu, které v ní panovaly. Jeho učení tak bylo zcela nezávislé, na rozdíl od principů teosofie úplně racionální. Téměř šedesát let pak cestoval a přednášel v různých částech světa. Založil několik škol v Indii, USA a Anglii. Byl aktivní až téměř do konce svého života. Zemřel v Ojai v Kalifornii, v místě jedné ze svých škol.

Krishnamurti při své poslední přednášce v Madrásu dne 4. 1. 1986.

VNITŘNÍ REVOLUCE

Život a učení Jiddu Krishnamurtiho

Antologii sestavil K. Krishnamurthy

DHARMA GAIA
PRAHA 1996

Přeložil Tomáš Štanzel

Fotografie: Mark Edwards (str. 2 a záložka obálky).

Tomáš Štanzel (obálka a str. 52, 106, 154, 190, 208)

ÚVOD

KNIHA JE SOUBOREM TEXTŮ, zaměřených k celkovému obeznámení s životem a učením J. Krishnamurtiho. Výběr byl proveden tak, aby se týkal situací běžného života, jakým každý z nás musí denně čelit. Současně byl brán zřetel na to, aby byl dobré patrný Krishnamurtiho osobitý přístup k jejich řešení.

Jsou zde obsaženy charakteristické ukázky témat ze všech oblastí Krishnamurtiho činnosti — veřejné přednášky, odpovědi na otázky, vlastní psané dílo, rozhovory, ukázky z deníku, dopisy, diskuse a dialogy, v nichž Krishnamurti vyjadřoval svůj postoj k životu. Časově pokrývají nejdůležitější období jeho působení, tj. roky 1948–1983.

Krishnamurti vždy říkal, že pravda je za vším, co je lidský rozum schopen obsáhnout, za vším, co je známé, vyjádřené nebo jenom v představách, a že první krok při hledání pravdy je současně krokem posledním. Nemáme-li zaostávat, musíme stále začít znova; všichni jsme tedy začátečníci na cestě životem. A v tomto smyslu je tato kniha určena skutečně pro každého.*)

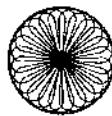
*) V původním anglickém vydání má kniha název *Krishnamurti for Beginners*, tj. „Krishnamurti pro začátečníky“ (pozn. překl.).

ÚVOD

Životopisné pojednání ukazuje počátky Krishnamurtiho života. Nastíňuje pozadí, ze kterého výšel, a snaží se odhalit, jaký vliv měla léta jeho utváření na jeho pozdější učení a na celý další život.

KRISHNAMURTI

LÉTA UTVÁŘENÍ

Nejsem nikdo.

*Jste-li vězení, není mým zájmem popisovat, co je svoboda.
Mým zájmem je ukázat, co tvoří vězení, a vy jste je tak
mohli prolomit.*

VROCE 1895, ZA ÉRY PANOVÁNÍ královny Viktorie, se narodil v jedné vzdálené indické provincii Jejího Veličenstva chlapec, jemuž bylo dáno jméno Krishnamurti, (inkarnace Kršny).¹⁾ Bylo to ve městě Madanapalle, ležícím mezi Madrássem a Bénagalúru.

Jeho otec Jiddu Narayanáiah zastával skromnou funkci na finančním úřadě pod britskou správou. Matka Sanjivamma byla duchovně založená žena mírné a ušlechtilé povahy, zcela oddaná své rodině a uctívání boha Kršny. V rodině se hovořilo jazykem telugu. Jako bráhmani reprezentovali dlouhou tradici humanistického a duchovního učení, avšak již jejich dědeček a pradědeček se v reakci na měnící se poměry odklonili od tradičního vzoru indického života a našli si zaměstnání ve stále více pronikajícím anglicky hovořícím světě. Navzdory tomu však zůstali věrní svým ortodoxním kořenům, pravidelnému běhu rituálů, které spojují

¹⁾ Česky přesněji Kršnamárti: Šrí Kršna byl pasáčkem krav a narodil se jako v pořadí osmé dítě v rodině. V souladu s hinduistickou tradicí, když se v bráhmanické rodině narodí chlapec jako osmé dítě, bývá pojmenován po Kršnovi (BIAU, JAYAKAR). Pokud se týká transkripce jména KRISHNAMURTI, přidrželi jsme se zde tvaru, se kterým Krishnamurti, který žil téměř celý svůj život na Západě, vystupoval po celém světě (pozn. čes. překl.).

denní život bráhma s rodinou, komunitou i vesmírem. Domov typické bráhmanské rodiny 19. století byl samostatný, soběstačný, zcela uzavřený ve svém cyklickém rytmu. Synové byli vychováváni jako v bavlnce. Zvláštní rituály je měly uchránit od neznámých nebezpečí. Víme, že den poté, co se Krishnamurti narodil, nechala jeho rodina vypracovat horoskop a že chlapci byla předpovězena velká budoucnost.²⁾ Ve stylu dávné tradice byl Krishnamurti uveden do učebního života bráhma obřadním napsáním symbolu *Aum* na stříbrnou destičku pokrytou týží.

Jako pracovník státního úřadu byl Krishnamurtiho otec hodně mimo svoji rodinu. Sanjivamma vytvořila s pomocí své nejstarší dcery všechno teplo domova pro celou velkou rodinu. Pro všechny děti včetně Nityanandy, který se narodil po Krishnamurtim.

Práva prvorodeného jsou zajištěna rituálně, avšak duchovní povaha je dar, kterého se dostane jednotlivým členům rodiny v různé míře. Zatímco Nitya byl předurčen pro studium ještě předtím, než dosáhl věkové hranice, kdy mohl být zapsán do školy, Krishnamurti, který ve věku dvou let téměř podlehl malárii a stále trpěl jejími záchvaty, horečkami a krvácením z nosu, byl nucen být často doma, místo ve škole. Byl tak vnesen do duchovního prostředí, vytvořeného matkou. Četla mu příběhy z *Mahábháraty* a *Rámajány*. Společně vystupovali k malé svatyni na kopci, kde měli vize Kršny. Později označil Krishnamurti tyto vize jako výsledek podmíněnosti — kdyby se byl narodil jako křesťan, měl by vize Ježíše. Nicméně, ve svém laskavém duchu mu Sanvijamma takto udělila lekcii, kterou se sice zcela nenaučil, nikdy ji však úplně nezapomněl. Narayaniyah popisuje uvedení Krishnamurtiho do jednoho každodenního ortodoxního rituálu:

2) Předpověď nechala vypracovat jeho otec od význačného místního astrologa. Zněla, že Krishnamurti bude velký učitel, avšak až po překonání mnoha velkých překážek. Léta se zdálo nepravděpodobné, že by se mohla taková předpověď splnit. Kdykoli se však Narayaniyah s astrologem setkal, astrolog trval na svém: „Čekajte, řekl jsem vám pravdu, jednou z něj bude nějaký velký a obdivuhodný člověk.“ (BLAU, LUTYENS) — pozn. čes. překl.

Ráno, když přijdou k domu žebráci, je naším zvykem poslat jim hrnek nebo misku syrové rýže a rozdělujeme ji do natažených rukou, dokud není hrnek prázdný. Má žena poslala Krishnu dát almužnu a ten malý dobrák se vrátil zpět pro další, říká, že všechnu rýži nasypal do tašky jednoho z mužů. Jeho matka říká pak s ním a naučila ho, jak má dát každému.

Fotografie Krishnamurtiho ve věku dvou let ukazuje, jak s jasnýma očima upřeně hledí pohledem plným lásky do kamery. Dítě vyrostlo v jemnocitného šlechetného chlapce, který byl často nemocný maláří a měl potřeby se školními úlohami. Nebyl schopen sledovat výuku, držel krok s ostatními a často byl učiteli zatracován.

Nejšťastnější vzpomínky Krishnamurtiho mládí jsou soustředěny kolem jeho matky. Toto období zabezpečeného domácího života však skončilo ztrátou jak matky, tak i milované sestry, když mu nebylo ani deset let. „Smrt mé matky v r. 1905 připravila mé bratry a mne o člověka, který nás všechny miloval a pečoval o nás. Můj otec byl příliš zaměstnán na to, aby na nás dával pozor,“ psí Krishnamurti osm let po té události a dodává: „Nebyl zde opravdu nikdo, kdo by se o nás staral.“³⁾

Dvacet let před Krishnamurtiho narozením vzniklo v Americe v duchu reakce na materialismus a moderní vědecký humanismus hnutí, nazvané teosofie. Jeho zakladatelkou, ruská jasnovidka Helena

3) Podle Narayanihova líčení spatřil Krishnamurti svou matku v koupelně třetí den po její smrti a sledoval její poliby a různé činnosti v domě. Tentýž den její vize ztratil na schodech a nikdy znova ji již neměl. Poprvé se objevily u Krishnamurtiho jasnovidné schopnosti rok předtím, po smrti jeho mladší sestry, kterou pak vídával na jednom určitém místě za hradby. Stejně vize měla i jeho matka, která projevovala jasnovidné schopnosti již dálko předtím (BLAU, LUTYENS) — pozn. čes. překl.

Petrovna Blavatská, rozhodně odmítla koncepci vývoje lidí z opic a obvinila křesťanství ze zkresleného výkladu odkazu Krista. Slibovala „spojení vědy, náboženství a filosofie“, založené na využití jasnovidných schopností v objevování „skrytých tajemství přírody a skrytých sil člověka“.

Ačkoli Blavatská odmítla Darwinovu evoluční teorii, jistá idea evoluce zaznívá v celém jejím myšlení. Lidský život považe za jednu etapu ve vývoji od »pozemské« k »nadpozemské« rovině a je přesvědčena, že vědecká pravda, minulost a budoucnost jsou zcela otevřeny jasnovidnému zkoumání. Podle slov jednoho ze stoupenců:

Zjišťujeme, že stejně, jako jsou pevně vyhrcaněni nižší evoluční stupně — rostlinstvo nad nerostnou říší, zvířata nad rostlinami a člověk nad zvířaty, tak i lidská říše má své definitivní zakončení, hranici, za níž je oblast daleko vyšší, ve které je za člověkem nadčlověk.

Blavatská čerpala velmi volně z buddhismu, hinduismu a mnoha jiných zdrojů. V jejím díle figuruje karma, znovuzrození, uvolnění pouta. Na cestě ke svobodě předpokládá duchovního vůdce. Opravdový duchovní vůdce by měl mít takovéto vlastnosti:

Člověk hlubokých znalostí, exoterických a zvláště esoterických, jenž si podrobil své tělesné žádosti vůlí, který v sobě rozvinul schopnost ovládat přírodní síly (siddhi) a schopnost proniknout do jejich tajemství s pomocí dříve skrytých, nyní však probuzených sil své bytosti.

— což znamená člověk, který je schopen se postavit autoritě dogmatického náboženství i materialistické vědy na jejich vlastní půdě silou své vůle a s pomocí okultních sil.

V roce 1882 přestěhovala Blavatská sídlo Teosofické společnosti do Indie, protože podle teosofického učení v Himálaji žijí velcí Mistři. Byl vybrán rozlehly prostor na okraji města Madrásu.

Bily to louky s kokosovými palmami a starými banánovníky. Z jedné strany bylo místo ohrazeno řekou Adyar, z druhé Bengálským zálivem. Časem zde bylo v eklektickém teosofickém stylu zbudováno mnoho svatyní, chrámů, kostelů a mešit.

Teosofické učení bylo pro indické horní vrstvy přitažlivé. Umožňovalo jim sklonit jejich stále větší příslušnost k anglickému světu s jejich tradičními duchovními kořeny, navíc oproštěnými od archaických a provinciálních prvků. Příslušníci této vrstvy vstupovali do řad Teosofické společnosti ve velkém počtu, což vzbuzovalo nelibost jak křesťanských misionářů, tak i vlády, která se obávala všeho, co by mohlo podpořit národní sentiment. Znepokojovalo to i ortodoxní hinduisty, již v tom viděli ohrožení své vlastní staré tradice.

V Indii probíhaly již od poloviny 19. století veřejné debaty o tom, jakým směrem by se měl ubírat další vývoj zdejší kultury a vzdělávání. Účastníci této debat nebyli jednotní v otázce, nakolik by si měla indická kultura zachovat prvky své vlastní dávné tradice a do jaké míry by do ní měly vstupovat prvky evropské. Jedním z těch, kteří se zaměřovali na budoucnost vzdělávání v Indii, byl Thomas Babington Maccaulay. Prosazoval názor, že do indického života by mělo být zcela samozřejmě včleněno moderní anglické myšlení, jež vedlo k průmyslové revoluci. Další z aktérů debat, architekt indického civilního správního systému E. Trevelyan, chápal indickou minulost v tom smyslu, že „musí být samozřejmě studována, avšak pouze z historických důvodů“. Zastánci opačného názoru, například zakladatel Sanskrtské koleje v Kalkatě, orientalista H. H. Wilson, věřili, že základy nové kultury by měly vycházet z vlastní indické minulosti. Tento nerovný zápas mezi evropskou a indickou kulturou probíhal na pozadí koloniální společnosti a v přetrvávající atmosféře vztahů mezi vládnoucimi a porobenými lidmi. Z toho také vyplývala celá jeho dvojznačnost a napětí.

Vybudovat nové duchovní hnutí vyžaduje sestavit do harmonické škály velké množství mýtů a rituálů a vytvořit jednotící pocit

společenství, čehož není možné dosáhnout okamžitě. Nicméně, v posledních letech 19. století, když probouzející se Evropa zastříšila mnoho různých národů svým koloniálním krovem, otevřel se prostor hnuti schopnému vytvořit pojítko mezi oddělenými kulturami Západu a Východu, mezi vědou a náboženstvím. Teosofický program byl propojením těchto odlišných oblastí do jednotícího mírového společenství, a získal si tak velké množství členů po celém světě. Představoval syntézu dvou oddělených kultur — východní a západní, náboženství a vědy — do jednotného mírového bratrství, a díky tomu tato společnost získala velké množství členů po celém světě.

Annie Besantová byla jednou z těch, kterou k teosofii přivedly právě tyto ideály. Předtím než se připojila k tomuto proudu, pracovala téměř ve všech radikálních sociálních hnutích v Anglii: bojovala za práva žen, za volnomyšlenkářství, za odbory; nějakou dobu byla aktivní členkou Správního výboru pro soukromé školy v Londýně. Když byla v roce 1879 okouzlena Helenou Blavatskou, zaměřila svoji pozornost na Indii a nakonec se přestěhovala do Benáresu, významného centra ortodoxní hinduistické kultury. To byl na téměř šedesátiletou Evropanku jistě obdivuhodný počin. V Benáresu věnovala svoji ohromnou energii vytváření nové kultury, která měla čerpat z pokladu vlastní indické tradice. S pomocí znalců sanskrtu přeložila *Bhagavadgītā* a založila několik škol a kolejí v různých částech země.

• • •

A. Besantová byla presidentkou Teosofické společnosti (dále TS), když jí Krishnamurtiho otec Narayaniah, nedávno penzionovaný z vládní služby, nabídl, že by pro ni mohl pracovat jako úředník za stravu a ubytování. V roce 1909 přivedl Narayaniah své tři děti, synovce a starší tetu do malé chatrče poblíž komplexu

TS. Zapsal Krishnamurtiho a jeho mladšího bratra Nityu do školy v Mylapore, asi deset kilometrů odtud.

Jednoho dne upoutali v Adyaru chlapci pozornost C. W. Leadbeatera (dále CWL), spolupracovníka A. Besantové v Teosofické společnosti. Leadbeater vycítil něco neobvyklého v mladém Krishnamurtim, což později popsal jako „auru beze stopy soubectví“. O Narayaniyahovi a jeho chlapcích napsal A. Besantové, která byla v té době v Evropě, a připojil k tomu to, co na Krishnamurtim objevil svým vlastním zkoumáním: „Má velmi významnou minulost, která ukazuje na mnohem vyšší stupeň pokroku, než na jakém je jeho otec nebo v současné době jakýkoli jiný člověk v hlavním stanu Společnosti. Má dokonce lepší cyklus životu než Hubert.“ To bylo závažné tvrzení, protože teosofové tehdy intenzivně pátrali po Mesiáši a Hubert (van Hook) byl americký chlapec, který byl již v té době připravován jako hlavní kandidát na tu pozici.⁴⁾

Příchod Mesiáše byl předpovězen několika náboženskými tradicemi. V jedné z nejznámějších pasáží *Bhagavadgītā* vyjadřuje Pán Kršna svoje zjevení v každém lidském období:

Když ctnost upadá, když spravedlnost je šlapána v prach, tu vždy se rodí, zplodiv sám sebe, abych znova obnovil svůj rád.

Již dávno předtím, než byl mladý Krishnamurti vybrán jako možný »prostředek« pro jeho realizaci, vycinula TS z několika náboženských tradic svoji vlastní teorii o Mesiáši. Z této teorie

⁴⁾ Leadbeater nalezl Krishnamurtiho ve velmi zbledováném stavu. Po celém těle měl bolíky po pobodání moskyty, křivé zuby, vši dokonce i v obočí. Byl celkově velmi zesláblý, podvýživený; jeho otec se obával, že již asi nevydrží dlouho naživu. Nemá proto pravděpodobné, že by Leadbeater, který byl podezíráván z homosexuálních sklonů, zaujal jeho fyzický zjev (LUTYENS).

Hubert byl čtrnáctiletý syn dr. Wellera van Hook z Chicaga, který CWL účinně podpořil v dobách jeho skandálu (viz pozn. 5). S Hubertem počítal CWL pro roli Světového učitele již tři roky a brzy měl přijet k výcviku do Adyaru (LUTYENS) — pozn. čes. překl.

vycházela víra, že bude-li Krishnamurti řádně připraven, tak se Pán Maitréja neboli budoucí *buddha* projeví v jeho těle a Teosofická společnost se postará o přípravu světa na tuto událost.

Leadbeaterův zájem o východní mystiku koexistoval s jeho pánonitým založením a koloniálním prostředím. Láska k dobrodružství a bohatá obrazotvornost zabarvila jeho vzpomínky tak, že se zdají až neuvěřitelné. Byl považován za adepta esoterických praktik a byla mu připisována schopnost čtení aury a vyprávění minulých životů.

Brzy po jejich prvním setkání požádal CWL Narayaniaha, aby přivedl Krishnamurtiho do jeho bungalowu. Posadil mladého chlapce vedle sebe na pohovku, dramaticky položil ruce na jeho hlavu a začal odečítat řadu spletitých příběhů dobrodružství a sebeobětování, v nichž byl hlavní postavou Alcyone — krycí jméno pro Krishnamurtiho. Toto neuspořádané vyprávění bylo později přepsáno a publikováno jako *The Lives of Alcyone* („Životy Alcyonea“). A. Besantová a další teosofové se objevují v těchto příbězích v mnoha podobách, zasazeni do různých období dějin na zemi i na několika jiných planetách. Pro vzrušené a obdivující publikum uspořádal Leadbeater čtení ze »životů« na otevřené terase.

Poté, co CWL zjistil Krishnamurtimu celou řadu jeho minulých životů, učinil vše, co bylo možné, aby ho dostal pryč z prostředí, do něhož se narodil; od rodiny a z polorozpadlé chatrče vedle komplexu Teosofické společnosti. Začal přesvědčovat Narayaniaha, aby vzal své syny ze školy v Mylapore, „kde je bije učitel, který by měl prodávat tkaničky“, a dal je do péče malé skupině evropských učitelů pod jeho osobním dozorem. Chlapci byli nově oblečeni a dostávali jídlo, jaké si jejich otec ve své skromné pozici nemohl dovolit. Ustříhlí jim jejich bráhmanské copy, vlasy jim ponechali k ramenům, sčesané dozadu a ve středu rozdělené. Učili se jezdit na kole a hrát různé hry. Každé ráno se jich Leadbeater ptal: „Co jste si zapamatovali z noci?“

Jakmile ostýchavě podali lámanou angličtinou svoji zprávu, CWL přidal nějaké zajímavé detaily »z astrální roviny«.

Krishnamurti byl A. Besantové představen v listopadu 1909. Za necelý měsíc poté uvedla jeho a Nityanandu do Esoterické sekce, vnitřní skupiny TS, určené pro volby. Její členové měli složit přísahu poslušnosti a bezpodmínečně se odevzdat »Příchodu Světového učitele«. Ti, kteří tuto ideu nepřijali, — a bylo jich dost — byli převedeni do zkušebního stavu. Současně A. Besantová určila kritéria, na jejichž základě mělo být posuzováno postavení jednotlivých členů; ideu »duchovní cesty« s pěti odstupňovanými etapami, z nichž první byla »přijetí adepta«. Ona a CWL pak měli pravomoc rozhodnout, na jaké je kdo duchovní úrovni.

Na Leadbeaterův pokyn přesvědčila A. Besantová Narayaniaha, aby dovolil chlapcům bydlet v místnosti poblíž jejího pokoje, kde jim bude nahlás anglicky číst instrukce. Krátce nato dohodl CWL „velkou audienci s okultními silami“, během níž Kuthumi, jeden z mistrů TS, představil Krishnamurtiho pánu Maitréovi jako „kandidáta na vstup do velkého bratrství“. S Kuthumim jako se svým mistrem a s Leadbeaterem a Besantovou jako průvodci na »cestě vzhůru« se stal Krishnamurti novicem na duchovní cestě. Krishnamurti popsal své uvedení do těchto tajů v dopise A. Besantové:

Pak se mě poprvé Pán zeptal: „Miluješ tyto dva bratry natolik, že se rád svěříš jejich vedení?“ A já jsem ovšem odpověděl: „Miluji je opravdu celým svým srdcem.“ Zeptal se: „Toužíš připojit se k Bratrství, které přetrvává z věčnosti do věčnosti?“ Já jsem odpověděl: „Rád bych se k Němu připojil, jsem-li toho hodn.“ On se zeptal: „Znáš účel tohoto Bratrství?“ Odpověděl jsem: „Pomoci světu dělat práci ve smyslu opravdového bratrství.“ Pak se zeptal: „Zavazuješ se od nynějska obětovat celý svůj život a veškerou svoji sílu této práci, pro dobro světa úplně zapomenout na sebe, udělat z celého svého života lásku, stejně jako On celý je láskou?“ A já odpověděl: „Zavazuju, s pomocí Mistra.“ Pokračoval: „Slibuješ, že nebudeš milovit o věcech, o kterých ti bylo řečeno, že je máš držet v tajnosti?“ A já jsem řekl: „Slibuji.“

Při tomto obřadu byl Krishnamurti, člověk, který později prosazoval otevřené zkoumání a svobodu, zavázán k pravému opaku: k utajení a podrobení. V následujícím roce byl jmenován hlavou studijní skupiny, z níž vyrůstla brzy mezinárodní organizace Řád hvězdy na Východě, nejdůležitější z bohatého komplexu aktivit, který Besantová a CWL kolem něj vytvořili. George Arundale popsal jejich nový kult Mesiáše plánuocími slovy:

Úroveň, jaké dosáhlí vedoucí naší Skupiny — Besantová a Leadbeater, je pro nás zrělesněním ideálů života na tomto světě, a čím vše se na ně spolehneme a budeme je následovat, tím větší pokrok uděláme a budeme moci konat lepší službu. Jsme postaveni tváří v tvář nejpřevratnějšemu světovému období, jaké přichází jednou za několik tisícletí. Zde žijeme ve středu — v samotném středu, pokud se týká zaměření skupiny — všech příprav, které mají předcházet ústřednímu bodu tohoto období. Potkáváme zde v živých lidech členy opravdového Bratrství, kteří by před dvěma tisíci lety byli nazváni Apoštoly. Máme zde Jana Křtitele a další následovníky milovaného Rišiho.

Všechna tato přehnaná velkolepost a uctívání neměla na Krishnamurtiho samotného žádný znatelný vliv. Podle Wodehouse:

Jako starší lidé a vychovatelé jsme měli určité zkušenosti s mladými. Kdyby v něm byl jakýkoli náznak namyšlenosti nebo přetváry, nějaké pózy »svatého dítěte« nebo ježitného sebevědomí, nepochybň říkám to rázně odsoudili.

Krishnamurti byl velmi poddajný student, dychtivý ve všem vyhovět, byla v něm však i jakási odpoutanost od světa a rezervovanost — »prázdný pohled«, který uváděl Leadbeatera v zuřivost. Jednou, když Krishnamurti nepřítomně hleděl s otevřenou pusou kam si do prostoru, CWL se přestal ovládat a násilně mu pusu zavřel. Pro mladého chlapce to byl rozhodující bod obratu. Jeho vztah k Leadbeaterovi už nebyl nikdy takový jako předtím. Nikdy si již nedovolil mít pusu otevřenou, ale co je důležitější, skutečnost

a její odraz podroboval ve svém vědomí kritice. Krishnamurti, ohlížeje se zpět na sebe ve věku čtrnácti let, popsal chlapce jako prázdnou osobu, zahľoubanou do světa: „Vše bylo zde: pláž, škeble, katamarány — on byl tím.“ Měl za to, že Leadbeaterovi, který postrádal citlivost pravého duchovního člověka, něco důležitého na mladém chlapci uniklo: že možná klíč k chlapcově jedinečnosti leží právě v tomto prázdném — prostoru uvnitř jeho vědomí, prázdnotě, která měla být později poznána jako tichá mysl.

Narayaniah se postavil proti snahám CWL uvést chlapce do esoterických praktik a vytrhnout je z jejich rodinných a kulturních kořenů. Nebylo žádným tajemstvím, že před nějakým časem byl CWL obviněn z nemravného chování a ve vzniklému rozruchu byl na nějaký čas nucen opustit Teosofickou společnost.⁵⁾ S pomocí ortodoxních hinduistů z Madrásu sestavil Narayaniah žádost, v níž připomíнал tato dřívější obvinění a žádal zrušení poručnictví svých dvou synů na základě toho, že A. Besantová zneužila jejich souhlas a přípustila, že se chlapci dostali pod silný vliv Leadbeaterův.

Přestože A. Besantová vynaložila na svou obranu veškerou výmluvnost a obvinění proti Leadbeaterovi nebyla brána vůbec v úvahu, případ prohrála. Podala žádost ke Státní radě v Anglii a mezitím, než mohl být vynesen nový rozsudek, chlapci byli přestěhováni do Anglie. Tím skončila první etapa Krishnamurtiho života — etapa, ve které roztřkané a nesoustředěné dítě s nevyhraněným smyslem pro vlastní osobu bylo vytrženo ze svého tradičního prostředí a vychováváno pro úlohu světového učitele. V tomto ohledu může být zajímavé, jak protikladný byl postoj A. Besantové ke Krishnamurtimu a kultu světového učitele vzhledem k postoji, jaký měl Leadbeater. I když Besantová důvěrovala

⁵⁾ Leadbeater musel čelit v roce 1906 velkému sexuálnímu skandálu. Když byl přechodně v Chicagu učitelem dospívajících chlapců, říkal jim, že masturbace je lepší než pocit vinu z poslednosti sexuálními myšlenkami. V té době byla masturbace považována za něco naprostě nepřijatelného. Poté, co se s touto radou dva chlapci svěřili rodičům, se to rozkřiklo, rozhodlo to teosofy po celém světě a vznikl skandál (LUTYENS) — pozn. čes. překl.

CWL a zjevně mezi nimi nebyly žádné veřejné rozpory, každý z nich viděl Krishnamurtiho úlohu v jiném světle.

Leadbeater byl selfmademan v příznačném smyslu 19. století. Stejně jako John James Audubon a Sir Henry Stanley, muží se značnou energií, ale se skromným společenským postavením, rekonstruoval CWL svůj vlastní život s pozoruhodným talentem a velkou fantazíí. Vynalézavost ve vyprávění životů byla v Evropě konce 19. století vysoce rozvinutým druhem umění. CWL byl v tomto oboru neobyčejně dovedný a Krishnamurti jako mesiáš byl jeho mistrovské dílo. Některá novější bádání však vznášejí určité pochybnosti o Leadbeaterově snaze dosáhnout společenského postavení.

A. Besantová byla veřejná osoba, činná na rozsáhlém pozadí hnutí za svobodu Indie, která se přátelila například s Bernardem Shawem, H. G. Wellsem a Mahátmou Gándhím. Teosofie pro ni nebyla prostředkem osobního naplnění. Jestliže měl být Krishnamurti Světovým učitelem, byla ochotná udělat vše, co bylo v jejích silách, aby ho chránila, vzdělávala, umožnila mu rozvoj intelektuálních schopností, které budou budit respekt. S překypujícím úsilím se snažila obklíčit ho vhodnými žáky, kteří by ho respektovali a pečovali o něj. Ačkoli s ní Krishnamurti v mnohém nesouhlasil, nikdy nepochyboval o její upřímnosti nebo o ušlechtilosti jejích citů k němu.

Leadbeater vyvozoval důležitost většiny svých kroků ze specifických a často až nepravděpodobně podrobných »instrukcí od Mistrů«. Mistrem Kuthumim mu bylo »řečeno«, že je třeba je

civilizovat, naučit je používat lžíce a vidličky, zubní kartáček a kartáček na nehty, bez obtíží sedět na židli, a ne se hrbit na podlaze, navyknot je rozumně spát na posteli, a ne někde v rohu jako pes.

Tyto instrukce ztotožňovaly civilizované chování s evropskými způsoby, obzvláště se stylem horní třídy anglické společnosti, ke kterému zřejmě Leadbeater inklinoval a který tehdy vysoce

cenilo hodně Indů, Američanů a příslušníků ruské aristokracie. CWL naléhal na A. Besantovou, aby chlapce poslala do Evropy již předtím, než tam museli být přemístěni v souvislosti se sporom o poručnicktví.

I v Anglii byly pro bratry zvoleny vhodné způsoby výchovy a vzdělávání podle koloniálního modelu. Měli být připraveni pro přijetí na velké anglické university. Jejich propichnuté ušní lalůčky měly být zaceleny. Měli si zvykat nosit boty, které je tlačily, pro fyzickou kondici podnikat přespolní běhy, k snídani měli jít pro ně těžko stravitelnou ovesnou kaši s vejci. Učili se jezdit na koni, plachtit na lodi v Kensingtonských zahradách a hrát za dlouhých letních večerů při zapadajícím slunci na pečlivě strženém trávníku kriket. Brali je do divadla, na kriketové zápasy a do londýnské zoo. Žena hrabete a místokrálova dcera pomáhaly pečovat o chlapce a zapojit je do aristokratické společnosti.

Anglie, do které byl Krishnamurti uveden, byla na konci vznětené viktoriánské éry. Rostoucí prosperita pomohla vybudovat liberální, pokrokovou a intelektuálně jiskrnou kulturu. Panoval všeobecný pocit, „že lidské bytosti jsou nyní na prahu opravdového zcivilizování“. Tyto naděje byly vyvolány částečně socialistickými ideály práva a rovnosti, částečně politickými díly různých spisovatelů a filosofů.

Ačkoli Krishnamurti strávil dalších devět let v Evropě, do téhoto nových intelektuálních hnutí nebyl vtažen. Nepřitahovala ho ani tehdejší umělecká nebo literární hnutí. Na rozdíl od romantických revolucionářských studentů té doby zůstal pouze divákem, svědkem hráz první světové války, nebezpečných příslibů ruské revoluce a nadšení z míru, dosaženého Společností národů; divákem spíše v lidském než v ideologickém smyslu.

Zdá se, že Krishnamurtiho svět se otácel zprvu hlavně kolem jeho učitelů, C. Jinarajadase a Georga Arundala, starších teosofů a blízkých spolupracovníků A. Besantové a CWL, kteří je přiměli, aby přetvořili svoji vlastní akademickou práci a pomohli Krishnamurtimu se složením přijímacích zkoušek na Oxfordskou

univerzitu. Později je vyštídal další dva učitelé, kteří pokračovali v úsilí vzbudit Krishnamurtiho zájem o matematiku, historii nebo politickou teorii. Všechno to však byly beznadějně snahy, jejich mladý student neměl absolutně na zkoušky hlavu. Evropský tvůrčí kvas, do něhož se zapojily nejlepší mozky té doby, na něj neměl žádný dopad. Zdálo se, že nic v jeho mysli nezapustí kořeny. Měl však dobrý sluch na jazyky a miloval poezii. Když se ukázalo, že studium v Oxfordu pro něj nepřípadá v úvahu, poslali ho do Paříže, aby se učil francouzsky a studoval hudbu.

Krishnamurti byl vybraně oblečený mladý muž s nenuceným chováním, plachý, v klidných chvílích však plný chlapecckého veselí. Pod tímto povrchem byl ovšem mladý pozorovatel lidstva, který se tázal na mnoho věcí. Též na úlohu, kterou on sám měl plnit a která měla být spojena s velkou okázlostí a obřady. Jeho portrét ho ukazuje jako neobyčejně romantického mladého muže, upřeně hledícího kamsi do dálky. Odpoutaného, trochu ztraceného, jakoby ne zcela přítomného, ani se sebedůvrou, ani s vědomím člověka, který si uvědomuje své místo ve světě.

♦ ♦ ♦

Svůj vzdor k Leadbeaterovi a jeho plánům vyjádřil Krishnamurti ve věku osmnácti let — tedy v době, kdy probíhal spor o poručnictví. V dopise Leadbeaterovi psal:

Myslím, že přišla doba, kdy bych měl převzít své záležitosti do svých vlastních rukou. Cítím, že budu přijímat instrukce mistrů lépe, nebude-li to pod takovým tlakem, který mi je za poslední léta znepříjemnil. Vůbec jsem neměl příležitost nést odpovědnost sám za sebe, byl jsem jenom vlečen jako děcko.

V roce 1920 se Krishnamurti potýkal s pochybnostmi, zda může teosofie přispět k vyřešení problémů člověka. O jedné své mladší známé, která nedávno ztratila člověka, jehož milovala, píše:

Když přijdou nejkritičtější chvíle, tak teosofie a všechny nesčetné teosofické knihy nepomáhají. Chce vidět Mistry fyzicky nebo rozumově, nevěří tomu, co AB a CWL říkají; ve skutečnosti cítí to, co my (Nity a já) cítíme poslední dva nebo tři roky... Snažil jsem se ji přesvědčit, aby v sobě neprobouzela okultní síly a všechny ty věci s tím spojené, ona však po tom touží.

Po deseti letech výchovy pro úlohu Světového učitele Krishnamurti viděl, že esoterické doktríny a okultní síly teosofie nemohou mladé ženě nabídnout nic, co by jí pomohlo v její „nejkritičtější chvíli“ — když byla ochromena neštěstím a truchlila pro nedávnou ztrátu. Protože Krishnamurti v té době neviděl nic, co by teosofii mohlo účinně nahradit, cítil se sklišeně. Vzrůstalo v něm však přesvědčení, že náboženství by mělo oslovovat člověka přímo v podmírkách jeho utrpení. Toto přesvědčení nebylo založeno na filosofii nebo na ideologii, ale na intuitivním vědomí, které uvnitř sebe nosil jako prubíšský kámen.

Po devíti letech v Evropě ztratil Krishnamurti kontakt se svou rodnou tradicí, aniž by na Západě nalezl nějakou uspokojivou náhradu. Okultní svět ho nijak nelákal. V zimě roku 1921, ve věku dvaceti šesti let, se krátce zastavil v Indii na cestě do Austrálie. Společně na dlouhé cestě mu byl Nity, jehož zdraví se však již zhoršovalo v důsledku pokročilé tuberkulózy.

Při příležitosti výroční teosofické konference v Madrásu navštívil doma Krishnamurti svého otce; bylo to jejich poslední setkání. Nebylo úspěšné, zprávy o tom, co se vlastně stalo, si protiřečily. Jako správný syn se však Krishnamurti ve stylu tradice položil tvář k zemi k otcovým nohám. Odešel však přesvědčen, že Narayaniyah se cítil znečištěn stykem se svými »odcizenými« syny. Krishnamurti se tak stal člověkem bez minulosti a bez určení a v roce 1922 vyhledal útočiště v Ojai v Kalifornii, ve vzdáleném údolí se suchým klimatem a klidnou atmosférou, ve kterém se Nity mohl zotavovat a Krishnamurti studovat a meditovat.

Zde přišly rozhodující chvíle jeho života. Člověk, který seděl ve stínům pepřovníku v Ojai, „šťastný mimo veškeré lidské štěstí“, byl

úplně jiný než znuděný mladý muž, vlečený Evropou a propadající u jedné zkoušky za druhou. Během těchto předchozích let možná občas cítil příležitostné náznaky svého osudového určení. Od nynějška si však byl svým životním směrem jiscý a bez váhání jej následoval.

Rok předtím napsal příteli: „Neznám filosofii svého života, ale poznám ji... Nejdříve musím najít sám sebe, jedině potom mohu pomoci ostatním.“ Avšak i dlouho po velkých zážitcích, které ho měly brzy zcela pohlítit, dlouho poté, co bylo již jeho učení plně vyvinuté, si zachoval pocit, že život je tajemství, v jehož rámci může každý z nás přijít na to, jak by mohl začít znovu.

Naše vědomosti o tom, co se přihodilo v Ojai mezi srpnem 1922 a březnem 1923, se ve velké míře zakládají na poznámkách, které pořídil Nitya, a na dopisech, které bratři psali A. Besantové a CWL. Nitya cítil, že je svědkem svatých obřadů, ve kterých neviditelné síly připravují tělo jeho bratra k přijetí Pána Maitréji — to, co předpověděl Leadbeater v roce 1909, mělo být nakonec skutečností.

Pro dnešního čtenáře není snadné pochopit transformaci, jež nastala v Ojai. My, kteří nejsme schopni ji obsáhnout na základě svých vlastních zážitků, bychom se mohli snažit, stejně jako zmatený Nitya, vykládat si ji pomocí tradičních pojmu jógy a mahájánového buddhismu. V současném kontextu se zdá však nejlepší se prozatím zdržet jejich metafyzického významu a soustředit se spíše na to, jaký význam měly pro další Krishnamurtiho život.

„Proces“, jak to Nitya nazval, probíhal po etapách, rozložených na několik měsíců mezi roky 1922 a 1923. To, co vypadalo jako fyzicky bolestivá muka, bylo střídáno vizuálně velké krásy a chvílemi průzračné čistoty.

Brzy po přjezdu do Ojai začal Krishnamurti pravidelně nenuceně meditovat. Jednoho dne se objevila podél šíje bolest, která během několika příštích týdnů zesílila a posunula se do dalších částí těla. Soustředila se hlavně podél páteře, mezi očima a u temene hlavy.

Nitya sledoval svého bratra, jak prožíval muka, jak se třásl a často omléval. Slyšel ho mluvit několika hlasů. Jednou slyšel hlas úzkostlivého dítěte, které vyjadřovalo strach, že Krishna odejde pryč a už se nikdy nevrátí. Při jedné příležitosti slyšel Nitya hlas »ochraňujícího cizince«. Jedna strana jeho poznámek popisuje rozhovor »s neviditelnými silami«. Někdy se Nityovi zdálo, že tyto hlasů mluví zcela nesouvisle. Jindy to vypadalo, jako by si Krishnamurti odlehčoval od událostí, které prožil v minulosti. Nitya pozoroval, jak znova prožívá smrt jejich matky, jak vidí Narayaniaha pokrývat si tvář svým dhóti a plakat. Pak začal být hlas osobní — dítě, naříkající ve svém na dlouho zapomenutém mateřském jazyce.

Krishnamurti nebyl schopen vysvětlit, co se s ním děje. Během »procesu« upadal často do bezvědomí a později si nevybavoval, co se stalo. Avšak jeden jasný popis jeho vlastními slovy naznačuje, jaká to byla pro jeho vědomí transformace. V dopisu A. Besantové začíná jednoduše tím, že říká: „Měl jsem zvlášť mimořádný zážitek.“ Dopis pak pokračuje:

Byl zde člověk, který opravoval silnici. Ten člověk jsem byl já sám, byl jsem krumpáč, který držel; kámen, který lámal, byl částí mne. Křehké stéblo trávy bylo mým nejvylastnějším bytím a strom vedle člověka jsem byl já sám. Téměř jsem mohl myslet a cítit jako dělník, opravující silnici. Mohl jsem cítit vítr, jak proudí skrze strom, mohl jsem cítit malého mravence na stéblu trávy. Ptáci, prach a každý zvuk byly částí mne... Byl jsem ve všem, nebo spíše vše bylo ve mně — živé i neživé, hora i žízala, vše, co dýchá.

Tento úryvek popisuje osobnost, která se rozpouští ve spojenství toho, co je »vně«. Hluboké vcítění, v němž subjekt a objekt jsou spojené, bylo přetrvávající stránkou Krishnamurtiho povahy, která byla obsažena již v »prázdnotě« jeho dětství. Mezi tímto vrozeným vcítováním se a jeho plným vyjádřením ve výroku „Svět jste vy“ leží dlouhý vývoj k vyzrálému výhledu. Musel se učit tomu, že jeho schopnost hlubokého vcítování není vlastní každému

lidskému vědomí a musej na tuto skutečnost nalézt adekvátní odpověď. Dopis pokračuje popisem vším pronikajícího klidu:

Uvnitř mne byl klid dna hlubokého a neproniknutelného jezera. Cítíl jsem, že stejně jako jezero moje fyzické tělo se svou myslí a emocemi může být na povrchu rozčeřeno, ale nic, vůbec nic nemůže narušit klid mé duše.

Jsou zde náznaky rostoucího přesvědčení, že v určitém smyslu naplňuje očekávání A. Besantové:

Víděl jsem Světlo. Dosáhl jsem soucítění, které léčí všechn smutek a utrpení... není to pro mne, ale pro svět... Nikdy již nemohu být v temnotě, viděl jsem úžasné a léčivé světlo... Napil jsem se ze studánky radosti a věčné krásy. Jsem bohem opilý.

Přibližně ve stejné době napsal omluvný dopis CWL, v němž slibuje svoji novou oddanost teosofii a prohlašuje, že jeho budoucí prací je „služba Mistrům a Pánu“.

Navzdory tomuto oddanému prohlášení Krishnamurti nikdy nepřipustil, aby se jeho duchovní zkušenost stala základním kamenem nějaké duchovní ortodoxie. Ani s ní nežil jako s nějakou nesoustrodotou vzpomínkou, která nepatří do denního života. V jeho vědomí mu z ní zůstal onen »tichý prostor«, ve kterém byly všechny prožitky bezvýznamné vzhledem k objevení a uchopení pravdy, vzhledem k nebezpečí ušlapání lásky. Toto ticho se uplatnilo v denním životě, ne v nějakém jiném světě. Umožnilo vznik otevřeného porozumění, nikoli okultních sil.

Mezitím »proces« se svými vizemi, tichým osvícením a přestavbou osobnosti probíhal další měsíce, přes oceány a kontinenty, jak chlapci cestovali po světě. Nitya nebyl schopen porozumět tomu, co se s jeho bratrem děje. Ani sám Krishnamurti nechápal, jaké mohou mít změny, kterými nyní prochází jeho vědomí, z dlouhodobějšího hlediska důsledky. Ve smyslu teosofie se zprvu domnívali, že by »proces« mohl vést k rozvoji jasnovidných schopností, k poznání okultní pravdy »z první ruky«. Tyto schopnosti

však nepřicházely. Co však přicházelo, bylo prohloubení toho »tichého prostoru«, jenž se nyní otevřel v osvícení, které nebylo nějakou událostí, ale stavem, do něhož Krishnamurti »vplul« zcela přirozeně.⁶⁾

Nitya, polekaný utrpením svého bratra, se obrátil k Leadbeaterovi o radu — a shledal ho neobvykle chladného, dokonce skeptického. CWL z Austrálie psal, že Krishnamurti nyní prošel svou »třetí iniciaci«, že však on sám prošel předtím již svou čtvrtou iniciací bez podobných vedlejších tělesných projevů, jaké pozorovali během »procesu« v Ojai. Leadbeater, znepokojený tímto vývojem, možná v podezření, že jeho bývalého chránence posedly »temné slyš«, vyslal tajně do Ojai jednu lékařku z okruhu členů teosofie, aby věc prozkoumala. O její zprávě však bohužel nemáme žádný záznam.

* * *

6) Během »procesu« přinášel někdy Krishnamurti v transu i různé vzkazy, které Nitya zaznamenával. Například vzkaz z c. 1923 za pobytu v Holandsku zněl:

„...Nityo, poslouchej: zde je to ukončeno, je to poslední noc, ale bude to pokračovat v Ojai, s mnohem větší intenzitou. Až opustíte toto místo, musíte být ovládáti opatrní. Je to jako křehká váza, každý otřes ji může rozbit a to by si vyžádalo dlouhý čas na její znovuvytovení. Záleží to na tobě, kdybys zklamal, znamenalo by to začít všechno znovu od začátku...“ (LUTYENS, úryvek).

Ze vzkazu z c. 1923 v Ojai: „Práce, která je nyní prováděna, je nejvyšší důležitá, nesmírně jemná a citlivá. Je to poprvé, co je takový experiment ve světě uskutečněn. Vše v domě musí být této práci nápadmočno, bez ohledu na něči pohodlí, ani na Krishnovu...“ (LUTYENS, úryvek).

Ze vzkazu z c. 1924 v Ojai: „Moji synové, jsem potěšen vaší starostí a výdřží. Bylo to dlouhé čísli a to, čeho jsme zatím dosáhli, je dobrý úspěch. Ačkoli zde bylo mnoho potíží, poměrně snadno jsme se přes ně přenesli... Vyšli jste z toho dobře, ačkoli celá příprava ještě není za vánmi. Je nám lito dlouhé bolesti, která vám musela připadat nekonečná, čeká vás však velká nádhera... Máte mě požehnání, i když musíme začít později, nechci, abyste odtud odjeli do Evropy před Wesakem [velký okultní festival v květnu při úplňku], kdy mě uvidíte. Ačkoli sledujeme tři místa ve tvém těle, určitě zde bude bolest. Je to jako operace; ačkoli je za tebou, její účinky ještě pocitujes.“ (LUTYENS, úryvek) — pozn. čes. překl.

Tradiční školy indického myšlení mohou být rozděleny podle toho, zda předpokládají dosažení osvícení náhle anebo postupně. Představitelem první školy byl Nágárdžuna — filosof »skoku«, zatímco Pataňdžali ve svých *Jágasúträch* popisuje osvícení postupnou cestou. Čtyři stupně vývoje, jak je popisuje Leadbeater ve svém díle *Mistři a cesta*, publikovaném v roce 1925, situují jeho verzi teosofie někam mezi tyto dva tradiční směry.

Náš letmý pohled na mladého Krishnamurtiho v Evropě ukazuje, jak pracuje s malými skupinami způsobem, který svědčí o tom, že se již odchylil od »cesty« k filosofii »skoku«, která mu byla vzhledem k jeho założení a postoji k člověku bližší. Ukazoval svým mladým žákům hodnotu nesobectví, lásky a soucítění. „...udělat skok ve tmě... žít nebezpečně... změnit se je tak snadné a tak vzrušující...“ Zatímco teosofie slibovala evoluci ducha, Krishnamurtiho učení, dokonce již v tomto raném období, míří k něčemu vyššímu, k něčemu podobnému revoluci.

♦ ♦ ♦

Mezitím přicházela nová generace teosofů a byla dychtivá zaujmout příslušné pozice v hierarchii společnosti. V táboře Řádu hvězdy v Huizenu v Holandsku převzal vedení George Arundale a během důležitého týdne v srpnu 1925 „přenesl sérii astrálních vzkazů“, zaměřených na postup sebe sama a svých spolupracovníků na »cestě«. Doposud prošli čtvrtou iniciací pouze A. Besantová a CWL. Nyní Arundale oznámil, že spolu s Krishnamurtim bylo toto právo uděleno i jemu a jeho ženě Rukumi Devi; dále že Pán Maitréja vybral dvacet apoštolů a jejich jména zanedlouho oznámí.

A. Besantová, nyní též sedmdesátiletá, byla vzrušena opojností a tempem téhoto události. Na sjezdu Řádu Hvězdy v Holandsku přečetla seznam sedmi apoštolů: Wedgwood, Leadbeater,

Jinarajadasa, Arundale, Rukumi Devi, Oskar Kölleström a ona sama. Řekla dále, že bylo ustanoveneno, že při příležitosti oslav »Příchodu Pána« bude založena Světová universita, v níž bude ona rektorem, Arundale hlavním ředitelem a Wedgwood vedoucím výuky. Krishnamurti, daleko odtud v Ojai, byl skeptický. Pečoval o Nityu, který byl těžce nemocen, a nemohl si vybavit, že by se zúčastnil některé z popisovaných událostí »v astrální rovině«. Nepotvrdil postup Arundala ani ostatních a nebyl ochoten je uznat za apoštoly.

♦ ♦ ♦

V listopadu 1925 Nitya ve svém boji s tuberkulózou podlehl a zemřel v Ojai. V té době byl Krishnamurti na palubě lodi na cestě do Adyaru na Zlaté jubilejní oslavy Teosofické společnosti. Když se blížili k Suezskému kanálu, obdržel telegram oznamující Nityův kritický stav a později další, který zvěstoval jeho smrt. Krishnamurti souhlasil se svou účastí na Zlatém jubileu jenom poté, co byl přesvědčen, že Nitya bude ušetřen své úlohy v práci, která je před nimi. Ve snu, který měl toho roku před těmito událostmi, žádal o Nityův život a velký mistr Mahachohan řekl: „Bude žít.“ Mystické zážitky v roce 1922 spojily chlapce na cestě ke společnému cíli a ve své nevinnosti Krishnamurti přijal slib, jenž mu byl dán ve snu. Nyní prožíval hluboký žal. Nityu miloval s přirozeností, zrozenou z jejich společných zážitků a dokonalého vzájemného prozumění. Od děství byly jejich životy vzájemně propleteny, společně se přizpůsobovali cizímu prostředí. Když loď přistála v Madrásu, Krishnamurti popsal svůj hluboký žal, jehož překonání mu mělo přinést novou sílu:

Starý sen je mrtvý a zrozen je nový. Přichází nová vize a rozvíjí se nové vědomí. Plakal jsem, nechci však, aby plakali ostatní.

B. Shiva Rao, jenž doprovázel Krishnamurtiho na jeho osudové cestě do Adyaru, věřil, že Nityova smrt předznamenala začátek Krishnamurtiho odvratu od teosofie:

Celá jeho filosofie života — bezvýhradná víta v budoucnost, jak ji načrtli A. Besantová a C. W. Leadbeater, s Nityovou aktivní úlohou v ní — byla otřesena.

Ačkoli na tom je něco pravdy — Nityova smrt byla pro Krishnamurtiho nepochybně otřesnou událostí — jeho nespokojenosť s teosofií v něm uzrávala již po mnoho let a události v Holandsku, následovány Nityovou smrtí, ji přivedly do bodu zvratu. V roce 1927 napsal:

Když jsem před několika lety začal opravdu sám přemýšlet, shledal jsem, že revoltuji. Neuspokojovalo mě žádné učení, žádná autorita.

Tato revolta začala několik let před Nityovou smrtí a byla vyvolána Krishnamurtiho přirozenou nechutí k autoritářství a k Leadbeaterově pevně držené roli rozhodčího nad duchovním pokrokem v TS.

Nityova smrt vyhrotila Krishnamurtiho nespokojenosť s teosofií. Když se A. Besantová snažila v Adyaru urovnat vztahy, a držíc Krishnamurtiho za ruku, znova ho žádala přijmout Leadbeatera, Arundala a další za apoštoly, odmítl podruhé. Později, ve stíně starého banánovníku při sjezdu Řádu hvězdy, řekl Krishnamurti svému publiku, že Světový učitel přijde jenom pro „ty, kteří chtějí, kteří touží“.

Pro ty, kteří chtějí soucítění a štěstí, kteří se snaží dojít osvobození, kteří se snaží najít štěstí ve všech věcech... přídu, ne abych níčil, ale abych stavěl.

Ve svém rozrušení nad příchodem Světového učitele si Krishnamurtiho posluchači neuvědomovali, že učitel před nimi se náhle zaměřuje zcela novým směrem a možná se snaží vytvořit nové publikum. Teosofové starší generace, pohybující se ve vyznačených mezích »Cesty«, byli zvyklí slyšet zprávy o minulých životech a podobná slova. Krishnamurti byl nyní rozhodnut soustředit zájem tohoto života na tento svět a spíše otázky vznášet než dávat odpovědi — což byl přístup, který zastíhl jeho posluchače nepřipravené, protože to byl prudký odklon od všeho, na co byli dosud zvyklí.

Krishnamurti tak začal jasně odbočovat od všeho, co tvořilo základ teosofického učení. Ve své vyzrálé filosofii, ve svých přednáškách, dialozích a psaném díle, nalezl mnoho způsobů, jak probudit mysl svých posluchačů. Pro duchovní hledání považoval za důležité pochybnosti a dotazování:

Pochybnost je cenná věc. Čistí a projasňuje mysl. Dotazování a již samotná skutečnost, že je v nás semínko pochybnosti, nám pomáhá v našem zkoumání.

Stejně tak cenné je jeho učení otevření srdce, jež začíná pocitem krásy, probuzeným barvami přírody a zázraky života, ze kterých se těší ti, „kteří se napili ze studánky“.⁷⁾

Proti novému Krishnamurtiho učení se brzy zvedla uvnitř TS vlna opozice, která stále více vzrůstala. A. Besantová se s všemožným úsilím snažila vytvořit mosty mezi jeho učením a „Mistrovou cestou následování“. Dokonce rozpustila Esoterickou sekci TS, avšak Krishnamurti, nyní již v otevřeném protestu proti všem druhům autority, nechtěl přistoupit na kompromis,

7) Nezvyklý byl též jeho přístup k bohu. V roce 1927 odpovídá na otázky členů Teosofické společnosti v rámci ve Flerde: „Zeptali jste se, co rozumím »Milovaným«. Pro mě je všechno — je Šef Krána, Mistr K. H., je Pán Maitréja, je Buddha, a přitom je mimo všechny tyto formy. Záleží na tom, jak to pojmenujeme? Můj Milovaný je širá obloha, květina, každá lidská bytost...“ (LUTYENS, úryvek) — pozn. čes. překl.

kterým se mělo dosáhnout jenom toho, aby věci lépe vypadaly.⁸⁾

V roce 1929 v tábore Řádu hvězdy v Holandsku učinil rozhodující krok — po prohlášení: „Pravda je země bez cest,⁹⁾ i rozpuštění Řádu hvězdy.

* * *

Krishnamurtiho psané dílo z let 1923 — 1929 odhaluje světlo hledání namířené dovnitř, nacházejíc zde vyzrálé potozumění. Nejstarší práce, nedokončená neuspřádaná báseň v próze *Cesta*, byla extatická a abstraktní a popisovala unaveného hledače, jenž šplhá po mlhavé cestě k dokonalosti — sám, bez pomoci, zařízen mnoha životy. Její nejasný a proměnlivý hlavní hrdina se sám zařazuje mezi mnoho životů Alcyonea. Jiné, poloautobiografické dílo nazvané *Hledání* má tři osoby — »Já«, »Ty« a »Svět«, které

⁸⁾ V roce 1928 v tábore v Ommen: Znovu opakuji, že nemám žádné žáky nebo následovníky. V učitelské osobnosti je nepochopení. Necitujte mě již jako autoritu. Odmítám být vaši berlíčkou. Nenechám se držet v kleci vašeho učitelského. Říkám, že osvobození může být dosaženo v jakémkoli stadiu evoluce člověkem, který porozumí... Nikdy jsem nefekl, že není žádný bůh. Rekl jsem jenom, že je pouze bůh, který se manifestuje ve vás, ale nebudu to nazývat slovem bůh, raději slovem Život... Přátelé, nezahývejte se tím, kdo vlastně jsem, nikdy to nezjistíte... (LUTYENS, úryvek) — pozn. čes. překl.

⁹⁾ Některé věty z jeho »prohlášení«: „Tevám na tom, že pravda je země bez cest a nedojde k ní žádným náboženstvím ani sektařům... Vaše duchovnost závisí na někom jiném, vaše štěstí na někom jiném, vaše osvícení na někom jiném... Když ale řeknu: hledejte osvícení uvnitř sebe, pro svoji čistotu, krásu a nezlomitelnost, nikdo z vás to není ochoten udělat. Mužní několik, ale opravdu pár. Tak k čemu mít organizace? ... Užíváte psací stroj ke psaní dopisů, ale nedáte si ho na oltář, abyste ho uctívali. Přávám to však ale děláte, když se vaším hlavním zájmem stane organizace... Z těchto důvodů by měl být Řád hvězdy na Východě zrušen. Pravděpodobně vytvoříte jiné řády. Já však nechci patřit k žádné organizaci duchovního druhu. Taková organizace je berlíčkou, která mrzačí jedince a brání mu v nalezení své vlastní, ničím a nikým nepodmíněné pravdy...“ (LUTYENS, úryvek) — pozn. čes. překl.

hledají spásu. Hlavní myšlenku a tón tohoto díla je možné poznat ze strofy z Písni života:

*Chycený v extází času,
zmrzačený vnitřním nepokojem z růstu,
ó Milovaný,
Já, jehož Ty jsi celkem,
je hledání cesty k vzepjetí v osvícení.*

Zdá se, že Alcyonea odložil na odpočinek, když v roce 1925 prohlašoval, že „správné myšlení a jednání v jednom životě znamenají více než tisíce inkarnací a zbytečných životů“.

Alcyoneův abstraktní hlas a archaický slovník připravil po roce 1929 cestu autentickému učiteli, pozornému a soucítícímu s utrpením jiných lidí. I když byla tato pozdější směřování zaměřena všeobecně na lidské zájmy, vzbuzují pocit jakési jedinečnosti. Tichý prostor rozpouští zdi, jež dělí lidi od sebe, a stává se tak pramenem Krishnamurtiho rčení „Svět jste vy“.

Krishnamurtiho zralé učení vdechuje nový život Buddhowě ponaučení: „Buď světlem sám sobě.“ Tato slova jsou pro něj vzkazem pro všechny lidské bytosti — prověřujte všechno, co utváří vaše chování a postoj k životu. Zkoumejte vlastní představu o sobě, opusťte své předsudky, sledujte pozorně své vztahy. Zdůrazňoval, že pro člověka s takovým postojem k životu nemůže být pro duchovní život žádná legitimní autorita: žádná písma, žádný guru, žádný rozhodčí duchovního pokroku, žádná hierarchie. Každá lidská bytost si musí nalézt svobodu jinak. Světový učitel je jenom kolemjdoucí.

Krishnamurtiho kritika duchovní evoluce pokračovala dále kritikou utopismu v duchovní oblasti. V roce 1933 varoval své posluchače před utvářením mlhavých »ideálů«, marné víry, že se člověk v budoucnu vyvine k něčemu lepšímu. Žádal je, aby odolali nutkání, položit si jeho vlastní učení jako „nový ideál, do kterého se musíme přetvořit“. Věděl, že vytváření ideálů je úhybný manévr myslí, která se tak chce vyhnout odpovědnosti:

Jste-li všeň, není mým zájmem popisovat, co je svoboda. Mým zájmem je ukázat, co tvoří všeň, a vy jste je tak mohli prolomit.

Prolomit všeň znamenalo čelit často bolestivé skutečnosti *toho, co je*, namísto honění se za nějakým iluzorním příslibem něčeho, »co by mělo být« v nějaké vzdálené budoucnosti.

♦ ♦ ♦

Dalších padesát šest let po rozpuštění Řádu hvězdy na Východě cestoval Krishnamurti po mnoha místech světa a přednášel o svém pojetí života. Během těchto let byly založeny nadace, které sloužily k tomu, aby organizovaly jeho přednášky, publikovaly jeho díla, provozovaly školy a poskytovaly možnosti pro studium a meditaci. Zůstal věrný tomu, co vždy cítil — že jedinec je učitel i žák, nezanechává žádné duchovní dědice, nepropůjčuje nikomu právo posuzovat duchovní úroveň jiného.

Krishnamurti vycházel z toho, že jeho učení by se mohlo stát základem pro nový druh výchovy, a založil několik škol v Indii, Anglii a Americe. Všechny tyto školy jsou umístěny v nádherné krajině a zaměřují se na výchovu k lásce k přírodě, k zájmu o ostatní lidi a ke stálému prověřování postoje k životu.

Podle Krishnamurtiho vlastních slov klíč k porozumění jeho vývoje leží v onom »tichém prostoru«, který byl jeho přirozeností. Tento prostor ho osvobodil od strnulé ortodoxie, do níž se narodil, umožnil mu se zcela oprostit od jeho nadreálné výchovy uvnitř TS a pomohl mu přestát všechna selhání při studiu v Anglii. Toto ticho, obsažené v srdci jeho učení, uvolňuje pouta:

Nejste Američan, Rus, hinduista ani muslim. Jste mimo všechna tato označení, jste ostatek všeho lidstva, protože vaše vědomí, vaše reakce, vaše důvěra, vaše víra, ideologie, vaše strachy a úzkosti,

samota, utrpení a potěšení jsou podobné jako všech ostatních lidí. Změňte-li se, vaše změna bude mít vliv na zbytek celého lidstva.

Tento tichý prostor, stále udržovaný a obnovovaný, ho provázel po celý jeho dlouhý život.

♦ ♦ ♦

Idea pokroku, tak hluboce zakořeněná v myšlení 19. století, rozšířila Darwinovu teorii evoluce na půdě biologie daleko za hranice jejího domova a udělala z ní jednu ze základních metafor doby. Byla použita k potvrzení člověka jako neomezeného vládce nad ostatní přírodou, pojetí dnes již tak zdiskreditovaného. Posloužila nechvalně známé ideologii o »nejčistší« rase člověka. Pro reformátory společnosti vyšlé z politické levice byla inspirací k utopickým ideálům komunismu a pro politickou pravici byla podporou ideologiím založeným na »přežití nevhodnějších« a pohodlnou omluvou pro nespravedlnost *status quo*. Teosofie, tak jak ji Krishnamurti poznal a v níž ve svém mládí žil, dovedla tuto teorii evoluce hledáním duchovního pokroku kdesi za lidskými možnostmi do vyhraněného extrému, do jakési mytické budoucnosti.

Nyní, na konci 20. století, je již idea evolučního pokroku zcela překonaná. Přední evoluční biolog Stephen Jay Gould otevřeně říká:

Pokrok je zhoubná, nefunkční, neudržitelná, neobhájitelná, hluboce zakořeněná myšlenka. Chceme-li porozumět chodu dějin, musíme pro ni nalézt nějakou náhradu.

Krishnamurtiho kritika evolučního pokroku v duchovní oblasti byla intenzivní a trvalá. Byla založena na bezprostředním pozorování stavu člověka dlouho předtím, než byla omezení

KRISHNAMURTI — LÉTA UTVÁŘENÍ

evolučního pokroku odhalena v biologii, na společensko-politickém i ekonomickém poli. Objevila se v Krishnamurtiho protestu proti jeho teosofické výchově a stala se součástí jeho filosofie života.

Radbika Herzberger

POZNÁMKY AUTORKY K TEXTU LÉTA UTVÁŘENÍ

STRANY 9–II: NĚKOLIK PODROBNOSTÍ z počátků Krishnamurtiho života je z KRISHNAMURTI: *Fifty Years of my Life* (1913), autobiografie, kterou psal ve věku osmnácti let. Tento sotva šestistránkový rukopis byl nalezený mezi listinami a dokumenty, které zanechal pan B. Shiva Rao spolu s dokumenty diktovanými Krishnamurtiho otcem, přinášejícími popis Krishnamurtiho dětství jakožto člena ortodoxní bráhmanské rodiny hovořící jazykem telugu.

BALFOUR-CLARKE je další původní zdroj, obsahující vzpomínky Dicka Clarka na léta, kdy byl učitelem Krishnamurtiho a Nityanandy.

Strana 12: Podrobnosti tehdejšího postoje k evoluci a pokroku člověka popisuje LEADBEATER (str. 45).

Podrobnosti o H. P. Blavatské udává MEADE.

Strany 13–14: Podmínky dřívějšího koloniálního období v Indii popisují TREVELYAN a KOPE.

Podrobnosti debaty mezi zastánci anglického a orientálního směru vývoje popisuje EMBREE.

Celou diskusi o směru vývoje ukazuje BURY.

Strana 14: Vyčerpávající popis různé politické činnosti A. Besantové udává TAYLOR.

Její postoj k duchovnímu životu popisuje WESSINGER.

Strany 15–16: Propletenost skutečnosti a fikce Leadbeaterovy osobní historie se snaží vystopovat TILLET.

Úryvek, zmiňující inkarnaci Pána Krišny, je z *Bhagavadgītā* IV.7 (český překlad Rudolf Janíček).

Strany 17–18: Nepublikované poznámky pana B. Shiva Raa o událostech tohoto období Krishnamurtiho života jsou důležitým zdrojem, z něhož čerpal LUTYENS i JAYAKAR při popisu tohoto období.

Strany 18–19: Jak Krishnamurti popisoval sám sebe ve věku čtrnácti let, vyprávěl autorce dr. S. Balasundaram při jejich přešlechtostném setkání.

Několik Krishnamurtiho vět se objevuje v KRISHNAMURTI, 1987, 1990.

Dlouze hovořil o CWL se členy předsednictva Krishnamurtiho americké nadace v Ojai v roce 1972. Zdá se, že otres z Leadbeaterova násilného činu způsobil ztrátu Krishnamurtiho respektu k němu. Náklonnost, kterou k němu zpočátku cítil, během dlouhé doby pomalu slábla, až přešla ve lhůstějnou. Viz TILLETT (str. 10).

Podrobnosti Narayaniahova soudního procesu udává NETHERCOT.

Ukázku vřelých dopisů A. Besantové Krishnamurtimu přináší JAYAKAR.

Strana 20: Devatenácté století poskytlo možnost, aby vystoupily další charismatické osoby, které podobným způsobem

přikrášlily své vlastní životy. Britský průzkumník Stanley, narozený jako John Rowlands v roce 1844, se přejmenoval a převzal zcela novou identitu, a v přikrášleném popisu hledání pramenů Nilu barvitě vylíčil nový obraz své osoby. Audubon, nejznámější přirodopisec té doby, měl matku kreolku a otce francouzského námořního kapitána; preferoval však svou americkou příslušnost a věřil, že je ztracený francouzský dauphin.

Strana 22: Dick Clark, jenž v té době asistoval Arundalovi jako Krishnamurtiho učitel, pozoroval „ducha nevysloveného protestu“, který v Krishnamurtim rostl již v roce 1912, kdy jeho denní rutinou byla »magnetizace« stovek modrých stužek a stříbrných hvězd pro členy Řádu hvězdy; viz BALFOUR-CLARKE (str. 34).

Krishnamurtiho dopisy jsou v LUTYENS (kap. 13).

Strana 23: O Krishnamurtiho pozdější rekapitulaci jeho posledního setkání s otcem viz KRISHNAMURTI, 1982 (str. 36n).

Zcela jiný popis setkání udává Narayaniahova švagrová, která byla při něm též přítomna — viz JAYAKAR (str. 43n).

Strany 24–25: »Proces« je podrobně popsán v LUTYENS a JAYAKAR. Krishnamurtiho dopis A. Besantové viz JAYAKAR (str. 47n).

Strana 26: Změna vztahu mezi Krishnamurtim a Leadbeaterem je v LUTYENS (str. 163).

Strany 28–29: Rozdelení na »postupnou« a »skokovou« cestu popisuje POTTER, který je dopodrobna rozvíjí.

Krishnamurtiho rada „udělat skok ve tmě“ je z LUTYENS (str. 77).

Různé aspekty události v Huizen v Holandsku popisují NETHERCOT, LUTYENS a TILLET.

Strana 29: Krishnamurti popisuje svůj sen o Mahachohanovi v dopise z Adyatu 10. února 1925 A. Besantové. Viz JAYAKAR.

Strana 30: „Když jsem začal sám přemýšlet...“ je z KRISHNAMURTI, 1927 (str. 1).

„Pro ty, kteří chtějí soucítění...“ je z věstníku Řádu *The Herald of the Star*, 1926.

Strana 31: „Pochybnost je cenná věc...“ je z KRISHNAMURTI, 1988 (str. 25).

Strany 32–33: Básně *Cesta*, *Hledání* a *Píseň života* byly publikovány v KRISHNAMURTI, 1981.

Strany 34–35: „Jste-li vězeň...“ je z KRISHNAMURTI, 1991 (str. 53).

„Nejste Američan, Rus...“ je z KRISHNAMURTI, 1988 (str. 61).

V mnohých svých knihách o evoluční biologii, paleontologii a historii vědy je GOULD velkým kritikem evoluční teorie pokroku.

LITERATURA

- BALFOUR-CLARKE, RUSSELL. *The Boyhood of J. Krishnamurti*. Bombay: Chetana, 1977.
- BURY, JOHN. *The Idea of Progress*. New York: Dover, 1955.
- EMBREE, AINSLEE. *India's Search For National Identity*. New Delhi: Chanakya, 1980.
- GOULD, STEPHEN JAY. *Wonderful Life*. London: Penguin Books, 1989.
- JAYAKAR, PUPUL. *Krishnamurti, A Biography*. New York: Harper and Row, 1986.
- KOPE, DAVID. *The Brahmo Samaj and the Shaping of the Modern Indian Mind*. Princeton University Press, 1979.
- KRISHNAMURTI, J. [1911] *At the Feet of the Master*. Madras: Theosophical Publishing House.
- [1913] *Fifty Years of my Life*. Nepublikovaný rukopis.
- [1926] *Commentaries on Living, Third Series*. London: Victor Gollancz.
- [1981] *Poems and Parables*. London: Victor Gollancz.
- [1982] *Krishnamurti's Journal*. London: Victor Gollancz.
- [1988] *Krishnamurti to Himself, His Last Journal*. London: Victor Gollancz.

KRISHNAMURTI — LÉTA UTVÁŘENÍ

- [1990] *Tradition and Revolution*. 2nd ed. Madras: KFI Publications.
- [1991] *Collected Works*, Vol. I. Dubuque, Iowa: Kendall-Hunt.
- LEADBEATER, C. W. *The Masters and the Path*, 3rd ed. Madras: The Theosophical Publishing House, 1992.
- LUTYENS, MARY. *Krishnamurti, The Years of Awakening*. London: John Murray, 1975.
- MEADE, MARION. *Madame Blavatsky, The Woman Behind the Myth*. New York: Putnam, 1980.
- NETHERCOT, ARTHUR H. *The Last Four Lives of Annie Besant*. London: Rupert Hart-Davis, 1963.
- POTTER, KARL. *Presuppositions of India's Philosophies*. Englewood, New Jersey: Prentice-Hall, 1963.
- TAYLOR, ANNE. *Annie Besant, A Biography*. Oxford: Oxford University Press, 1992.
- THOMPSON, DAVID. *Nineteenth Century England*. London: Penguin, 1950.
- TILLETT, GREGORY. *The Elder Brother, A Biography of Charles Webster Leadbeater*. London: Routledge & Kegan Paul, 1982.
- TREVELyan, RALEIGH. *The Golden Oriole*. New York: Viking, 1987.
- WEssINGER, CATHERINE KNOWMAN. *Annie Besant and Progressive Messianism. Studies in Women and Religion*, Vol. 26. Lewiston, New York: The Edwin Mellen Press, 1989.
- WOOLF, LEONARD. *An Autobiography*, 2: 1911–1969. Oxford: Oxford University Press, 1980.

DALŠÍ LITERATURA, POUŽITÁ K POZNÁMKÁM K ČESKÉMU PŘEKLADU

- BLAU, EVELYN. *Krishnamurti, 100 years*. New York: A Joost Elfers Book; Stewart, Tabori & Chang, 1995.
- FIELD, SIDNEY. *Krishnamurti: The Reluctant Messiah*. New York: Paragon House, 1989.
- LUTYENS, MARY. *The Life and Death of Krishnamurti*. London: Rider, 1991.

DODATEK K ČESKÉMU VYDÁNÍ

NĚKTERÉ DALŠÍ SKUTEČNOSTI
Z KRISHNAMURTIHO ŽIVOTA PO
ROCE 1929

PROTOŽE NÁŠ ČTENÁŘ NEMÁ MOŽNOST nahlédnout v potřebném rozsahu do literatury, na kterou autorka textu *Léta utváření* odkazuje, doplňujeme text z tohoto období Krishnamurtiho života několika poznámkami pod čarou a pokusíme se rovněž trochu přiblížit některé skutečnosti z jeho dalšího života.

Tím, jak se Krishnamurti odtrhnul od Teosofické společnosti, přišel téměř o veškeré své materiální zajištění, a dostal se tak do zcela nejisté existenční situace. Vždy však věřil, že dělá-li člověk to, o čem je přesvědčen, že je správné, a dělá-li to, jak nejlépe umí, peníze nakonec odněkud přijdou. A skutečně to tak vycházelo. Přes jeho odtržení od TS ho dále dotovali různí finančně dobré situovaní příznivci. Je zajímavé, že se nikdy příliš nestaral o to, z jakých zdrojů peníze přicházejí, zda nejsou získány způsobem, jenž není s duchovním hledáním zcela v souladu. Později měl příjmy i z publikací svých přednášek.

Od roku 1929 již nedochází k žádným zásadním změnám v jeho učení. Pouze se částečně mění formy jeho vyjádření a celkově se prohlubuje.

Již zmíněný »proces« dále pokračuje s určitými přestávkami téměř po celý Krishnamurtiho život. Ti, kteří měli možnost průběh

»procesu« na vlastní oči pozorovat, se shodují v názoru, že jeho tělo bylo tímto způsobem zřejmě připravováno pro svůj úkol »předávat učení«. Z toho, co Krishnamurti během »procesu« říkal, bylo možné usoudit, že na něho přitom působila jedna či více bytostí.

V roce 1976 byl publikován *Notebook* (Zápisník). Byl to Krishnamurtiho deník, který si vedl sedm měsíců v letech 1961–1962 a v němž zaznamenal mnohé ze svých vnitřních pocitů. Některí z těch, kteří četli rukopis, byli dlouho proti jeho publikaci. Krishnamurti totiž vždy tvrdil, že jakýkoli člověk na jakémkoli stupni svého vývoje se může transformovat na základě potozumění skutečnosti. Z knihy je však vidět, že samotný Krishnamurti není obyčejný člověk, který se transformoval, ale spíše unikátní bytost, existující ve zcela odlišné dimenzi. Krishnamurti na tyto námitky odpovídal: „Nemusíme být všichni Edisoni, abychom si mohli rozsvítit žárovku... Kryštof Kolumbus plul do Ameriky plachetnicí, my tam můžeme letět letadlem...“

V roce 1975 byla publikována první část Krishnamurtiho životopisu od Mary Lutyens pod názvem *Léta probouzení*, jež zachycuje nejdůležitější období jeho vývoje — do věku asi 39 let. Životopis pomohl k lepšímu pochopení jeho učení, také ovšem vzbudil další otázky. Například David Bohm se tázal, zda byl v jeho životě nějaký rozhodující moment, který přinesl změnu. Krishnamurti mu odpověděl: „Nikoli, bolest během procesu učinila tělo vnímatříši, stejně tak utrpění po smrti bratra. Nic z toho však nezanechalo hlubší stopy.“

Krishnamurti pocházel ze striktně vegetariánské bráhmanské rodiny. Maso nejedl nikdy ani později na Západě. Zabíjení kvůli masu považoval za násilí, jež není nutné. Pokud se však týká násilí, pak jako důležitější viděl potřebu odstranit je i ze všech možných jiných lidských postojů a činností, i zdánlivě tak jemných, jako je třeba odsouzení jiného člověka slovem nebo jen myšlenkou. Ve všech školách, které Krishnamurti založil, je vegetariánská strava s užíváním vajec a mléka. Krishnamurti také nikdy nepil alkohol.

Po celý život dodržoval celibát. V roce 1921 se v Holandsku téměř vášnivě zamiloval do americké dívky Heleny. Věděl však, že nemůže nic konkrétního dělat, protože jeho úloha vyžaduje zdržet se sexuálního života. Byl mrzutý z toho, jak ho to milostné poblouznění připravuje o čas a energii. Často však Helena posílal zamilované dopisy. Později se Helena provdala. K instituci manželství měl zpočátku nekompromisně záporný postoj, víděl je jako překážku na cestě k porozumění a osvobození. Časem však byl k němu o něco tolerantnější.

Svůj postoj k boji a násilí jasně vyjádřil také na jaře 1940 v Ojai, když mluvil na tehdy ožehavé téma války: „...měla by vás zajímat válka uvnitř vás a nikoli ta, která se děje venku...“ Pro jeho posluchače to byl však dost velký šok. Vůbec to nezapadal do jejich životního konceptu, ovlivněného společností. Velká část z nich po tomto výroku rozladěně odešla.

Své jasnovidné a léčitelské schopnosti nijak nerozvíjel, spíše je potlačil. Nechtěl, aby za ním chodili lidé jako za léčitelem. Říkal: „Nezajímá mě léčení těla, ale srdece a myslí. Dokud je nevylečíme jako celek, nemoc se opět vrátí, i když bude tělo vyléčeno.“ Přesto mu určité schopnosti zůstaly. Lady Emily uvádí, že si na chvíli navlékl na prst její zlatý prsten a ten byl pak náhle zcela vyčištěný, jako nový. Sidney Field uvádí, že Krishnamurti byl schopen vidět elementály, kdykoli se na ně zaměřil (FIELD).

Na otázkou, zda by měl člověk takové zážitky vyhledávat, však odpovídá: „Nikdy. Mít extrasenzorické zážitky znamená být obzvláště zralým, citlivým a intelligentním. A jestliže jste takto intelligentní, netoužíte po takovýchto zážitcích.“

V této souvislosti je zajímavé, že sám Krishnamurti jisté zážitky podobného druhu dříve nepochybňoval. Ingram Smith vzpomíná na jeden rozhovor s Krishnamurtim v Kolombu c. 1949, kdy Krishnamurti na přímou otázkou, zda měl nějaké osobní kontakty s mistrem Kuthumim, odpověděl, že s ním mnohokrát hovořil, obvykle ráno, když meditoval. Jednoho rána, těsně po východu slunce, se Kuthumi objevil ve dveřích Krishnamurtiho

místnosti. Chvíli hovořili a pak se Krishnamurti rozhodl, že se pokusí o bližší kontakt než jenom verbální. Zamířil proto ke dveřím a chtěl se ho dotknout, jeho postavou však přímo prošel. Když se otočil, nikdo tam již nebyl. Od té doby mistra Kuthumihou již nikdy nespatřil (BLAU).

Osobitý je též Krishnamurtiho postoj k reinkarnaci. Pocházel z indického prostředí a jasně si uvědomoval, jak tato víra lidi svazuje. Jak je pohodlná, jak může svádět člověka k nečinnosti, a bránit tak skutečnému porozumění. Na otázky, zda existuje reinkarnace, odpovídal nejčastěji, že „důležité je žít právě zde a nyní a neunikat myšlením do nějaké lepší budoucnosti“. Říkal: „Můžete se inkarnovat znova každý den! Proč čekat až do dalšího života?“ Nikde však reinkarnaci přímo nepopírá. Na otázku Sidneyho Fielda, co si myslí, že by se s ním stalo, kdyby se ho neujala Teosofická společnost, odpovídá: „Pravděpodobně bych umřel na následky podvýživy. Cesta k osvobození by tak mohla být delší. Asi bych se stal sanjásinem — tato tendence zde byla“ (FIELD).

Krishnamurti měl i záliby, které se mnohým lidem jevily jako anomální vzhledem k tomu, že ve svých přednáškách takové činnosti označoval za únik. Byla to například jeho celoživotní záliba v perfektně upraveném vzhledu a luxusním oblečení. Kravatu měl vždy pečlivě uvázanou, boty naleštěné do vysokého lesku. Také měl slabost pro auta, která pečlivě ošetřoval a leštěl. S přítelem Sidneym Fieldem soutěžil, kdo dojede autem dříve do Ojai (FIELD). Nikdy nečetl žádné filosofické knihy, ale téměř výhradně detektivní příběhy. Velmi ho zajímal teknika, například jak fungují moderní fotografické přístroje. Miloval hudbu. Ve stáří, když byl již nucený snídat v posteli, poslouchal přitom hudbu z CD přehrávače, nejčastěji Beethovena a Mozarta. Jak uvádí Scott Forbes, seděl na posteli a nohami téměř tancoval po podlaze... Všemi těmito zálibami si zřejmě doprával určitého potěšení, o němž ostatně vždy ve svých přednáškách říkal, že je nesmíme odmítat.

Krishnamurti vždy přitahoval lidi, kteří hledali pravdu, a tak se vždy našli přátelé, jíž ho všude doprovázeli, byli ochotni o něj pečovat a ve všem mu pomáhat. Říkal o něm, že byl dobrý společník a rád vyprávěl vtipy — zvláště takové, které odhalovaly přirozenost lidského myšlení. Pupul Jayakar ovšem uvádí, že přibližně po své padesátce začal být dost přsný a nekompromisní (JAYAKAR). Možná to bylo pod vlivem skutečnosti, že za léta šíření jeho učení se zjevně nikdo nezměnil. Byl přesvědčen o tom, že ví, jak dojít k porozumění a osvobození, a přestože to skoro šedesát let vysvětloval, nikdo to zřejmě v potřebném rozsahu nechápal. Přiznával, jak těžce to nese. Na otázku, proč to tedy vlastně všechno dělá, odpovídá: „Myslím, že když člověk vidí něco jako pravdivé a krásné, chce o tom říci ostatním. Z čistého soucítění, z lásky. A pokud je to nezajímá, dobré. Můžete se zeptat květiny, proč roste, proč voní? Ze stejného důvodu řečník hovoří.“

Krishnamurti po celý život důsledně pečoval o svoje tělo, se kterým se ovšem neztotožňoval. Bral je jako prostředek, který je dán k tomu, aby předával učení. Později říkal, že kdyby zde nebyla tato potřeba, tělo by pravděpodobně již dávno skončilo. Na přednáškách i v deníku o sobě mluví velmi často jen ve 3. osobě. Někteří jeho bližší přátelé se shodují v tom, že měli často vedle něj pocit, jako by zde nikdo nebyl, současně však cítili přítomnost ohromné energie. On sám říkal: „Nejsem nikdo.“

Po celý život střídal různé stravovací systémy, držel různé diety, ve stáří měl lékárničku, podobnou celé drogerii. Denně cvičil jógu, pouze však pro její fyzické účinky. Také cvičil denně oční cviky podle dr. Batese, dokonce i několik dní před smrtí. Proto nikdy nemusel používat brýle. Od dětství měl problémy se zdravím, často trpěl různými infekcemi a bronchitidou, mnohokrát byl na léčení v různých sanatoriích, podstoupil několik chirurgických operací. Při tom všem je až neuvěřitelné, jak se mohl dožít tak vysokého věku.

Z prostředků dotací svých příznivců založil v Indii, USA a Anglii několik škol pro děti a mládež. Úkolem těchto škol

bylo napomoci k transformaci lidských bytostí. Výuka zdůrazňuje rozdíl mezi hromaděním znalostí a učením. Učitel a žák jsou rovnoprávné osobnosti, spolupracují a navzájem se rozvíjejí. Není zde žádné soutěžení či soupeření. Školy fungují jako soukromé instituce, rodiče žáků platí školné. V těchto školách vidí někteří kritici Krishnamurtiho další anomálii v jeho činnosti. Krishnamurti totiž vždy říkal, že nechce mít žádné žáky ani následovníky. V celém kontextu se však tyto snahy jeví spíše jako vyjádření jeho životní energie, jako růst květiny. Když mohl učinit něco, co mohlo prospět lidem k porozumění skutečnosti, tak to prostě učinil. Rozhodující nebylo ani to, zda se žádoucí transformace žákům nebo učitelům podaří. Asi rok před svou smrtí řekl Krishnamurti na setkání s učiteli v jedné ze svých škol v Brockwoodu v Anglii, že ze všech těch stovek studentů a pedagogů, kteří prošli jeho nejstarší školou v Rishi Valley v Indii, se nezměnil ani jedený... Školy stále fungují, o studium zde je velký zájem, finančně hůře situovaným žákům poskytuje různé stipendijní pobory, i dlouhodobější.

K pochopení osobnosti Krishnamurtiho je zajímavé zkoumat též zdroj jeho učení, což učinila Mary Lutyensová, když připravovala jeho životopis. Krishnamurti byl tomu nápodomen. Nejpravděpodobnější možnost, že by byl ztělesněním Pána Maitréji, označil za příliš jasnou, a tedy podezřelou a řekl, že to tak asi není. Vysvětlení, že se sám vyvinul během dlouhé řady životů, také neviděl jako pravděpodobné, protože mladý Krishna byl prázdný, dětský, zajímal se jen o motocykly a o golf. Soudí však, že tato prázdnota byla asi důležitá:

...Tato prázdnota byla udržována. Ale čím? Stále je tu, od té doby až dodnes, asi do osmdesáti, nebo tak. Pouze při přednáškách do ní přichází *to* — můžete to vidět právě zde v místnosti jako vždy, když se hovoří o něčem vážném. Opravdu nevím. Můžeme tomu někdy přijít na kloub? Často mám pocit, že to vlastně není moje věc, že bych neměl rozhroňovat záclonu... Tato osoba nevytvářila toto učení... Bylo to jako zjevení... Mysl přestane být prázdná jenom tehdy, když je to nutné ke komunikaci. Během přednášení

je prázdná a *to* se zjevuje, přichází bez přemýšlení... Cítím, že je tu jakýsi druh ochrany, který udržuje tělo k tomu, aby mohlo přednášet. Někdo nebo něco je chrání, aby přežilo... Můj život je naplánován... (LUTYENS, úryvek).

I přes svůj vysoký věk byl Krishnamurti ve velmi dobrém psychickém stavu a přednášel v téměř stejně kvalitě asi až do svých 90 let. Přátelé se ho často ptali, jestli ví, jak dlouho bude žít. V telefonním rozhovoru s Mary Zimbalistovou asi rok před svou smrtí řekl:

...Až budu umírat, řeknu vám. Neumru náhle. Všechno je rozhodnuto někým jiným. Nemohu vám o tom říci, nesmím, rozumíte? Je to mnohem vážnější, jsou věci, které nevím. Je velmi těžké nalézt takový mozek jako tento, a tak musí pokračovat, dokud je tělo schopno, dokud něco nečkne dost.

Začátkem ledna 1986 Krishnamurti naposledy přednášel v Indii a jeho zdravotní stav se již velmi rychle zhoršoval. Lékařská diagnóza stanovila rakovinu slinivky a jater. Na svoji žádost byl převezen do Ojai, chtěl umírat ve svém prostředí bez umělého prodlužování života. Poslední dny strávil obklopen kruhem svých nejbližších přátel, kteří na jeho přání natočili tato slova:

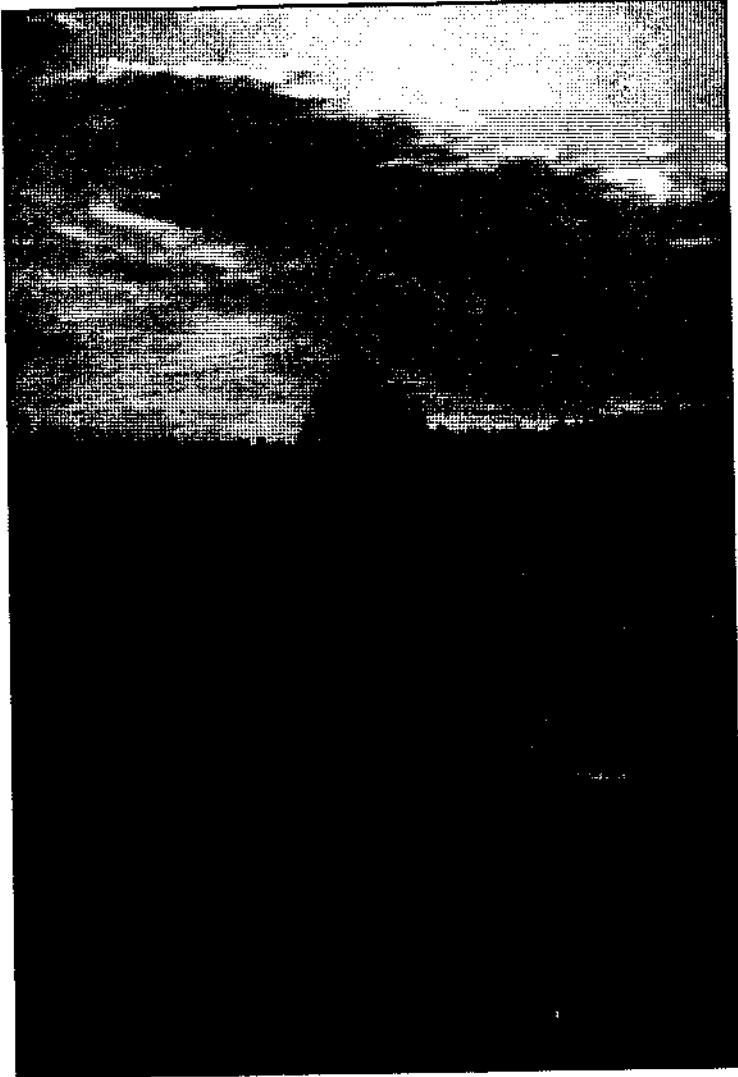
Říkal jsem jim dnes ráno — po sedmdesát let tato superenergie — ne, tato obrovská energie, obrovská inteligence, užívá toto tělo. Myslím, že si lidé neuvědomují, jak úžasná energie a inteligence procházela tímto tělem — jako dvanáctiválcový motor. A po sedmdesát let — to byla pěkná dlouhá doba — a teď už tělo nemůže zůstat dále. Nikdo, jedině ten, kdo tělo připravil, velmi pečlivě chránil a tak dále — nikdo nemá schopen porozumět, co tímto tělem procházelo. Nikdo ať to nepředstaví. Nikdo. Opakuji to: nikdo z nás nebo z veřejnosti neví, co jím procházelo. Vím to. A nyní, po sedmdesáti letech to končí. Ne ta inteligence a energie — ta je jaksi zde, každý den, zvláště v noci. A po sedmdesáti letech to už tělo nemůže vydržet — nemůže to

déle vydržet. Nemůže. Indové o tom mají mnoho nesmyslných pověr — že vy budete a tělo odejde a podobně. Nenajdete další tělo, jako je toto, nebo tuto prevotřídnu inteligenci, která pracuje v těle mnoha set let. Již to neuvidíste. Až odejde, odejde. Není zde žádné vědomí, které by zde z toho zůstalo, z toho stavu. Všichni předstírají, nebo se snaží si představovat, že jsou schopní s tím vejít do styku. Možná se to trochu podaří těm, kteří budou žít učením. To však nikdo neudělal. Nikdo. Je to tak. (LUTYENS, nekrácen)

Tomáš Štanzei

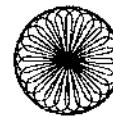
Poznámka: Doplnění k českému překladu čerpá z knihy *The Life and Death of J. Krishnamurti* od Mary Lutyensové s laskavým svolením autorky. Pokud jsou informace převzaty z jiných pramenů, příslušný pramen je uveden za informací v závorce.

*Navážete-li vztah se stromem,
navážete jej s celým lidstvem.*

I.

VEŘEJNÉ PŘEDNÁŠKY

Poslouchejte prosím. Je to jednoduché, a tak je možné, že vám chytrým to docela unikne.

Víme, jaký svět je: je to svět ošklivosti, surovosti, násilí, válek, nenávisti, národnostního a třídního rozdělení... A protože víme, jaký svět opravdu je — ne, jaký si myslíme, že by měl být — je naším zájmem, abychom v něm provedli radikální transformaci. K provedení této transformace však musí prodělat lidská mysl obrovskou změnu. A transformace nemůže nastat, je-li zde jakákoli forma strachu.

I.

STRACH JE PLODEM MYŠLENÍ

SCHÁZÍME SE TU, ABYCHOM MLUVILI o vážných věcech. Myslím proto, že bude dobré, když budeme vážní. Musíme čelit mnoha problémům. Abychom se s nimi mohli vypořádat, potřebujeme jistou kvalitu pozornosti. Nejenom v této zemi, ale v celém světě je v mnoha směrech nepořádek, chaos a mizérie. Zdá se, že Západ prosperuje lépe, má však rovněž své problémy, a to v daleko hlubší rovině než jenom v hospodářské nebo společenské. Mladí lidé tam protestují, nechtějí již přijímat model a strukturu společnosti, její tradici a autority.

Když člověk navštěvuje Indii pravidelně každým rokem, pokaždé zde nachází další úpadek, chudobu, necitlivost k lidem, politický útlak, různé kmenové nesváry, hladovky kvůli bezvýznamným a povrchním věcem a celkově ústup od všeho duchovního. Dům hoří, je v něm chaos a bída. A mysl lidí, kteří mají být politickými nebo duchovními vůdcí, se zaměstnává nějakými malichernými záležitostmi, které nadto často ještě využívá ke své vlastní exhibici a růstu.

Vidíme-li všechno tohle nejenom jako vnější skutečnosti po hospodářské nebo společenské stránce, ale také vnitřně, nezatížení vžitou tradicí, přijatými frázemi a normami myšlení, shledáváme zde velký zmatek a rozpory.

Nevíme, co s tím. Neustále hledáme, přecházíme od jedné knihy ke druhé, od jedné filosofie k jiné, od učitele k učiteli. A ve skutečnosti to, co hledáme, není čistota a porozumění své vlastní mysli, ale spíše cesty a prostředky, jak uniknout sami sobě. Takový únik nám nabízí mnohá světová náboženství a my se spokojujeme s tím, že si s jejich pomocí vytváříme nějaký vhodný a přijemný ústupek. Vidíme-li všechno tento chaos, stále přibývající populaci, necitlivost k ostatním lidem a celé společnosti, ptáme se, jestli je vůbec možné vnést v to nějaký opravdový řád. Ne politický řád — politici nikdy zavést řád nemohou. Ani změna hospodářské struktury nebo jiná ideologie jej nemůže vytvořit. Řád ale potřebujeme.

Zdá se, že problém nás přeruštá. Přelidnění pokračuje tak rychle, že se člověk musí sám sebe ptát: „Co já sám v této misérii plné hlouposti, násilí a chaosu mohu dělat?“ A ptáme-li se: „Co mohu já sám dělat?“ dojdeme nevyhnutelně k odpovědi: „Obávám se, že pro změnu struktury společnosti a nastolení řádu mohu udělat jenom velmi málo. A to jak prací na vnějších věcech, tak i sám vnitřně.“ A tím to končí. Problém si ale žádá daleko hlubší přístup. K tak závažné výzvě se musí každý z nás postavit zodpovědně. Nikoli s myslí podmíněnou tím, že je hinduista, buddhist, muslim nebo křestan. To vše je již dávno mrtvá minulost. Ohánějí se jí pouze politici, kteří tak využívají neznalosti a pověřivosti lidí. Porozumíme-li problémům tohoto světa, pak veškerá náboženství, filosofie, svatá písma i předpisy různých duchovních autorit pro nás ztrácejí svůj význam.

Zdá se, že lidé ztratili důvěru v to, čemu dříve věřili. Nechtějí již nikoho následovat. Víte, co to znamená, když lidé házejí na politika při projevu boty a kamení? Nechtějí již, aby jim dálé někdo říkal, co mají dělat. Lidé jsou zmatení, zoufalí, ztrápení. Veškeré ideologie, ať už levicové nebo pravicové, nic neřeší. Ideologie jsou hloupé. Jsou bezmocné, jsou-li postaveny před opravdovou skutečnost, před *to, co je*. Abychom našli pravdu, nemůžeme ani

nesmíme se nechat ničím z toho řídit. Autoritu vůdce, knihy, kněze i náboženství můžeme klidně odložit.

Ani k minulosti se nesmíme vracet. Zde se často mluví o kulturním dědictví Indie. Avšak lidé, kteří o něm mluví, většinou moc nepřemýšlejí. Spíše jenom opakují to, co se říká a co si někde přečetli. Je to dobrý způsob, jak konejšit lidi. Na nic z toho se nemusíme ohlásit, můžeme na to zapomenout. Dokonce na to musíme zapomenout, protože naše problémy vyžadují mimořádnou pozornost, hluboké zkoumání a přemýšlení. Ne jenom opakování toho, co někdo řekl, i když to byl velký člověk. Když odložíme všechno to, co bylo a co vlastně způsobilo všechnu tu misérii, krutost a násilí, čelíme skutečnosti přímo a pozorujeme *to, co je*. Vnitřně, nejenom vnějším způsobem. Nesnažíme se představovat si »to, co by mělo být«. Nějaké »to, co by mělo být« nemá žádný význam.

Všechny revoluce — francouzská, ruská i komunistická — byly uskutečněny s představou, »co by mělo být«. Tyto ideologie zavinily smrt miliónů lidí. Dnes jsou lidé již všemi ideologiemi unaveni. A tím, že ztratili ideologiy i vůdce, nemají nikoho, kdo by jim řekl, co mají dělat. Jsou v tomto světě sami a musí jednat.

Problém je velký, závažný a znepokojuje vás. Jste člověkem, který je sám, bez podpory kohokoli jiného. Musíte uvažovat jasně a jednat bez zmatku. Tak, že se stanete oázou v poušti myšlenek. Víte, co je to oáza? Je to místo s několika málo stromy, vodou, trohou pastvin ve velké poušti, v něž není nic než písek a zmatek. Takovým místem dnes každý z nás musí být. Oázu, v níž jsme svobodní, nezmatení a jsme schopni jednat tak, aby naše jednání nebylo ovlivňováno našimi osobními sklony, temperamentem nebo tlakem různých okolností.

Výzva je tedy závažná a nemůžete na ní odpovědět tak, že od ní utécte. Je před vašimi dveřmi a musíte ji vzít v úvahu. Musíte se podívat kolem. Musíte zjistit, co můžete sami pro sebe dělat. A právě o to se zde společně snažíme. Zdejší řečník vám neporadí, co máte dělat, protože on sám žádnou autoritu neuznává. Tohle je

důležité si uvědomit: všechny duchovní autority musíme odložit, vedou jenom ke zmatkům, mizérii a konfliktům. Jenom pošetiliči následují druhé.

Odložíme-li autority, můžeme začít pátrat, zkoumat. Zajímá nás svoboda. Ne nějaký určitý druh svobody, ale úplná svoboda pro člověka. Dobře teď poslouchejte. Nepřijmějte, co zde řečník říká, to by nemělo žádný smysl. Ke zkoumání potřebujete mít energii. Nejenom fyzickou, ale i mentální. Mozek musí dobře pracovat a nesmí být otupělý opakováním známých věcí. Energii potřebujeme nejenom k tomu, abychom byli schopni zkoumat, dívat se a jednat, ale také k uskutečnění naší vlastní vnitřní psychologické a duchovní revoluce. Energií mrháme v rozporech. Dokud jsou zde nějaké rozporы — třeba mezi mužem a ženou, manželem a manželkou, mezi dvěma společnostmi či zeměmi — dokud je zde jakýkoli vnitřní nebo vnější konflikt, dochází k plýtvání energií. A energie ve své nejčistší podstatě je tam, kde je svoboda.

Ptáme se, zkoumáme a chceme sami pro sebe zjistit, jak by bylo možné být bez téhoto rozporu a konfliktů. Půjdeme do toho společně, budeme se tázat, zkoumat, ne však následovat. Ke zkoumání potřebujeme svobodu. Svoboda zde ale nemůže být, dokud je zde strach. Jsme zatíženi strachem nejen z vnějších věcí, ale i naším vlastním vnitřním strachem. Strachem z vnějších věcí je třeba strach ze ztráty zaměstnání, že nebude mít dost jídla, že ztratíme svoje místo, že s námi bude náš šéf špatně jednat... Strach způsobený našimi vlastními vnitřními podněty je strach ze smrti, ze samoty, že nebude mít milování, strach z nudы, z neúspěchu... Strach je tedy zde a brání nám ve zkoumání našich problémů. Zabraňuje, abychom se od nich osvobodili. Je to strach, co nám brání v hlubším pátrání uvnitř sebe sama.

V téhoto našich čtyřech setkáních se snažíme přimět k jednání část lidských stvoření, žijících ve světě plném zmatku a násilí. V této poušti se každý z nás musí stát vlastní oázou. Abychom měli mysl schopnou jít za všechno myšlení a mohli tomu úplně

porozumět, musíme být nejdříve osvobození od veškerého strachu. A tak naším základním a prvořadým úkolem je být beze strachu. Víte, co dělá strach? Zatemňuje a otupuje mysl. Ze strachu vzniká násilí. Ze strachu něco uctíváte, aniž byste o tom více věděli. Vytváříte si k tomu různé myšlenkové systémy, názory, představy.

Jako první je zde fyzický strach, což je vlastně zvířecí reakce. Mnohé jsme zdědili od zvířat, třeba velkou část našeho mozku. To není teorie, ale vědecky potvrzený fakt. Zvířata jsou násilná, stejně tak lidé. Zvířata mají různé chování — chtějí být chována a laskána jako miláčci, vyhledávají pohodlí. Stejně tak lidé. Zvířata jsou ziskuchlivá a soutěží mezi sebou, stejně tak lidé. Zvířata žijí ve skupinách, stejně tak lidé jsou rádi spolu. Zvířata mají společenskou strukturu, stejně tak lidé. Mohli bychom jít ještě do dalších podrobností. Stačí ale, že vidíme, že je v nás stále ještě velký kus zvířete.

Ptáme se, zda je možné se od tohoto zvířecího oprostit a zda je možné v tom jít ještě dále: zbavit se podmíněnosti společnosti a kulturou, v níž jsme vyrostli. Musíme se na to však nejenom ptát slovy, ale skutečně to nalézt. A aby bylo možné přijít na něco z úplně jiné dimenze, je nutné být beze strachu.

Je rovněž zřejmé, že pud sebezáchovy není strach. Potřebujeme potravu, ošacení a příštění. Tyto potřeby má každý z nás. Politika není schopna je vyřešit. Rozdělila svět na jednotlivé země, z nichž každá má svoji samostatnou vládu, armádu a je zatěžována svými vlastními národnostními problémy. Nacionalistický duch a náboženské výry oddělily lidi od sebe a postavily člověka proti člověku. Není tak těžké vidět, proč k tomu došlo. Všichni se totiž rádi držíme na své vlastní malé louži.

Přitom jediným politickým problémem je vlastně dosažení lidské jednoty. A té není možné dosáhnout, dokud lípíte na své národnosti, na povrchním dělení podle národností. Všechno je to tak dětinské. Když dům hoří, nebudeste mluvit o člověku, který nosí vodu, nebudeste mluvit o barvě vlasů toho, kdo dům zapálil, ale nosíte vodu.

Člověk tedy musí být beze strachu. Dosáhnout toho je ale opravdový problém. Většina z nás si je vědoma toho, že se bojíme, nejsme si ale přesně vědomi čeho. A jsme-li si toho vědomi, nevíme, co bychom s tím mohli dělat. A tak od toho utečeme. Rozumíte? Utíkáme pryč od toho, co jsme, což je strach. A to, k čemu utíkáme, strach ještě zvyšuje. Vytvořili jsme si svět úniků. A tak si člověk musí uvědomit nejenom strachy, jež má, ale i sít, kterou si vytvořil a po níž se snaží od nich unikat.

Jak vzniká strach? Něčeho se obáváte — smrti, zítřka, ztráty zaměstnání, nemoci, manžela nebo manželky... Bojíme se zítřka, toho, co se může stát. Bojíme se smrti; je sice ještě daleko, ale bojíme se jí. Strach existuje vždy ve vztahu k něčemu. Jinak to není strach. Člověk se obává toho, co bylo, je nebo teprve bude. Co je tedy příčinou strachu? Není to myšlení? Myslím na to, že bych mohl zítra ztratit svoji práci, a obávám se toho. Mohl bych umřít a já umřít nechci. Žil jsem sice nepořádný, neřestný, surový život bez citu, ale stejně umřít nechci. Myšlení vytváří budoucnost v podobě smrti a já se jí bojím.

Rozumíte tomu? Nepřijmějte, prosím, jenom slova, ale opravdu poslouchejte. Je to váš problém. Strach je váš každodenní problém, ať už bdíte anebo spíte. Musíte ho vyřešit sami. Žádné mantry, žádné meditace, žádný bůh, žádný kněz, žádná vláda, žádný psychoanalytik, nikdo to za vás nevyřeší. Musíte tomu porozumět a dostat se za to. A proto, prosím, poslouchejte. Ne ale vychytrale, tak, že si budete říkat: „Budu poslouchat a porovnávat to, co říká, s tím, co již vím, nebo s tím, co již říkal.“ V takovém případě neposloucháte. Musíte dát do poslechu plnou pozornost. Pozorní můžete být jenom tehdy, je-li ve vašem vztahu k věci zaujetí, láska. Emocionální zaujetí problémem znamená, že jej vyřešit chcete. Vyřešíte-li jej, stanete se svobodným člověkem, lidskou bytostí, která může vytvořit oázu v tomto upadajícím světě.

Strach je tedy plodem myšlení. Myslím na to, že jsem ztratil zaměstnání nebo že bych je mohl ztratit a myšlení vytváří strach. Myšlení se tak promítá v čase, protože myšlení je čas. Myslím na

nemoc, kterou jsem prodělal; nemám rád bolest a bojím se, že se může opět vrátit. Zažil jsem bolest; strach z bolesti vzniká tak, že přemýšlím o tom, že bych ji již nechtl zažít znova.

Strach je velmi těsně svázán s potěšením. Potěšení řídí jednání většiny z nás. Potěšení je součástí myšlení a stejně jako pro zvířata, je pro nás nanejvýš důležité. Myslím-li na něco, co mi přináší potěšení, tak potěšení vzrůstá. Není to tak? Nevšimli jste si toho? Něco vás potěšilo — krásný západ slunce nebo sex — a myslíte na to. Přemýšlení o tom potěšení zvyšuje, stejně jako přemýšlení o bolesti způsobuje strach. Myšlení tedy vytváří potěšení i strach. Je odpovědné za naši touhu po potěšení i po jeho udržení. Porozumíme-li tomu, vidíme to jako opravdový fakt.

Ptáme se, zda je možné na potěšení nebo na bolest nemyslet a zda je možné nechat pracovat myšlení jenom tehdy, když je to potřebné. Dobře teď poslouchejte. Myšlení je pro nás velmi důležité. Je to náš jediný nástroj. Vychází z paměti. Paměť je výsledkem času — zdědili jsme jí od zvířat a dále sami rozmýjeli. Jsou to nashromážděné zážitky, znalosti, vše, co kdy bylo. A myšlení je vlastně reakce na všechny tyto věci přicházející z paměti.

Někdy je myšlení samozřejmě nezbytné. Když jste ve svém zaměstnání, v kanceláři, musíte myslit, jinak byste nebyli schopni pracovat. Nemohli byste mluvit, psát ani dojít do práce. Zde musí myšlení pracovat. Musí však pracovat přesně a neosobně, nesmí být ovlivněno našimi vlastními sklony a tendencemi. Problém je v tom, že myšlení psychologicky promítá samo sebe do budoucnosti nebo do minulosti, a vytváří tak, jak jsme říkali, potěšení i strach. Tento proces otupuje mysl a ochromuje jednání. Je tedy možné ukončit takové myšlení o minulosti a budoucnosti založené na snaze o vlastní ochranu?

Mysl může vytvořit i přemoci strach. Přemoci strach znamená zvládnout jej, řídit a potlačit, přeměnit jej na něco jiného. Není v tom však třeba? Když se bojím, říkám si: „Musím to zvládnout,

musím jít za to, musím od toho utéct.“ Není v tom konflikt? Konflikt spotřebová energii. Avšak v případě, že porozumím, jak strach vzniká, mohu si s ním poradit. Vím, jakým způsobem myšlení strach vytváří, a sám sebe se zeptám: „Je možné tento proces zastavit tak, aby se strach dál nerozvíjel?“ Dále se zeptám: „Proč myslím na budoucnost? Proč myslím na minulost — na včerejší potěšení nebo na bolest?“

Jednou z vlastností myšlení je, že pracuje neustále, stále je něčím zaměstnáno, stejně jako je zaměstnána hospodyně přemýšlením o jídle, o dětech, o mytí nádobí. Vezměte jí toto zaměstnání a bude nešťastná, ztracená, bude se cítit nepříjemně, osaměle. Nebo vezměte boha člověku, který ho uctívá a je jím zaměstnán. Bude úplně ztracený. Myšlení tedy musí být neustále zaměstnáno tím nebo oním, buď sebou, nebo politikou, či snahou, jak změnit svět nebo nějakou ideologii... Většina z nás chce být něčím zaměstnána, jinak bychom se cítili osamělí a ztracení, nevěděli bychom, co máme dělat. Byli bychom konfrontováni s tím, jací vlastně jsme. Rozumíte? Jste-li tedy něčím zaměstnáni, je zaměstnáno myšlení, a brání vám tak podívat se na sebe samého takového, jaký opravdu jste.

Zajímá nás, jak změnit svět a společenský řád. Nezajímají nás náboženské víry a dogmata, pověry a rituály, nýbrž co je to opravdová duchovnost. Abychom byli schopni to zjistit, musíme být beze strachu. Víme, že myšlení plodí strach a že musí být stále něčím zaměstnáno, jinak se cítí ztraceno. Jedním z důvodů, proč jsme zaměstnáni bohem, sociální reformou, tím nebo oním anebo ještě něčím jiným, je, že se vnitřně bojíme být osamělí, vnitřně se obáváme být prázdní. Víme, jaký svět je: je to svět ošklivosti, surovosti, násilí, válek, nenávisti, národnostního a třídního rozdělení... A protože víme, jaký svět opravdu je — ne, jaký si myslíme, že by měl být — je naším zájmem, abychom v něm provedli radikální transformaci. K provedení této transformace však musí prodělat lidská mysl obrovskou změnu. A transformace nemůže nastat, je-li zde jakákoli forma strachu.

A tak se člověk ptá: „Je možné, aby myšlení skončilo, a člověk přitom žil plnohodnotným životem?“ Všimli jste si někdy, že když vnímáte úplně, když věnujete něčemu svoji plnou pozornost, není zde žádný pozorovatel ani přemýšlející a není zde ani žádný střed, z něhož pozorujete? Udělejte to někdy, uplatněte svoji pozornost úplně — ale pozornost, nikoli »soustředění«. Soustředění je nejabsurdnější forma myšlení a ovládne ji každý školák. To, o čem zde mluvíme, je »pozornost« — dát něčemu pozornost. Pokud nyní posloucháte celou svojí bytostí, svojí myslí, svým rozumem, svými nervy, s veškerou svou energií — aniž byste přijímali, odmítali nebo strvnávali, ale posloucháte s úplnou svou pozorností —, je zde nějaký subjekt, jenž poslouchá a pozoruje? Zjistíte, že zde není vůbec žádný pozorovatel. Když se díváte třeba na strom, dívajte se s plnou pozorností. Je zde tolik stromů, dívajte se na ně. Slyšte-li hlasy vran, když jdete večer spát, naslouchejte jim plně. Neříkejte: „Ty hlasy se mi líbí,“ nebo „ty hlasy se mi nelibí.“ Naslouchejte jim svým srdcem, svojí myslí, svým rozumem, svými nervy, úplně. Stejně tak se dívajte na strom, bez účasti myšlení. To znamená, že mezi pozorovatelem a tím, co pozoruje, není žádný prostor, žádný předěl. Věnujete-li tomu takto svoji plnou a celistvou pozornost, není zde vůbec žádný pozorovatel. A protože pozorovatel je středem myšlení, je to právě on, kdo vytváří strach. Je »já«, je ego, pozorovatel je censor. Není-li zde myšlení, není zde ani pozorovatel. Tento stav není prázdný stav. Chce to hodně se dotazovat a nikdy nic nepřijímat.

Přijímáte celý svůj život. Tradici, rodinu, přijímáte společnost takovou, jaká je. Jste jenom jedinec, který říká »ano«. Nikdy neříkáte »ne« žádné z těchto věcí. A když řeknete »ne«, je to jenom revolta. A revolta vytváří svůj vlastní model, který se pak stane zvykem, tradicí. Když ale rozumíte společenské struktury jako celku, vidíte, že je založena na konfliktech, na soutěžení, na bezohledném prosazování sebe za každou cenu: ve jménu boha, ve jménu země, míru...

Stav beze strachu tedy umožňuje plnou pozornost. Až vás příště přepadne strach — z toho, že se něco stane, nebo z toho, že se něco zase může stát — věnujte tomu plnou pozornost, neutíkejte od toho pryč, nesnažte se to změnit, nesnažte se to ovládnout, nesnažte se to potlačit. Budete s tím úplně ztotožněni, celým svým bytím. Uvidíte, že pak zde není žádný pozorovatel, a není tu proto ani vůbec žádný strach.

Jedním z našich běžných omylů je, že strach vzniká působením našeho podvědomí a že hluboce zakořeněné věci v podvědomí mohou způsobovat různé druhy strachu. Rozumíte? Veškeré vědomí má své omezení. Máme-li vykročit za meze vědomého a podmíněného subjektu, není dobré oddělovat »vědomí« a »podvědomí«. Existuje jenom pole vědomí, a jestliže uplatníte svoji pozornost v nějakém okamžiku úplně, setřete všechno jak z omezeného vědomí, tak i z podvědomí.

Pozornost nemůže být pěstována. Nemůžete ji získat žádnou metodou, systémem ani cvičením. Používáte-li totiž nějakou metodu k tomu, abyste dosáhli pozornosti, pěstujete tím spíše opak pozornosti. Snažíte se o kultivaci pozornosti ve stavu, v němž pozorní nejste. Sledujete-li nějaký systém nebo metodu, co vlastně děláte? Podle nějakého zvyku něco mechanicky opakujete, čímž nebystříte, ale spíše otupujete mysl. Zatímco dáte-li skutečnosti pozornost vteřinu nebo minutu úplně, uvidíte, že pozornost tohoto okamžiku s sebou odnáší to, čeho se obáváte. Pozorovatel splyne s tím, co pozoruje. Aby však mohl jít člověk do této věci hlouběji a porozuměl jí, musí zkoumat problematiku prostoru a času v celku.

Naše potíž je v tom, že jsme natolik podmíněni, že se vlastně nikdy nedíváme, nedotazujeme, nepochybujeme. Na všechno odpovídáme »ano« a bereme všechno, co se nám předkládá. Současná krize si však žádá, abychom nikoho nenásledovali. Není-li vaše mysl čistá a jasná, nemůžete nikoho následovat, protože byste ho následovali ze stavu svého zmatku. Vidíte-li skutečnost jasně, nikdy nebude nikoho následovat. A následujete-li někoho ve

zmatku, vytváříte jenom další zmatek. A tak to, co musíte udělat nejdříve, je zastavit se, dívat se, dotazovat se a naslouchat.

Tato země má naneštěstí velmi dávnou takzvanou kulturu. »Kultura« je velmi dobré slovo. Bylo ale zneváženo politiky a lidmi, kteří o něm nepřemýšleli nebo nebyli schopni říci něco originálnějšího. Používali slovo »kultura« a zakryli tím, že je žádné vhodnější nenapadlo. K vytvoření nové kultury je třeba růst, kvést, nezůstávat na místě. A s tím musí začít každý sám u sebe. Jste plodem kultury s dánou tradicí Indie, kultury s mnoha povrchnostmi, strachem, náboženskými, sociálními i jazykovými rozdíly. Jste částí toho všeho, jste tím, nejste od toho odděleni. Jakmile věnujete svoji plnou pozornost tomu, co jste, a to si uvědomíte, okamžitě z toho vystoupíte. Jste tím zcela osvobozeni od minulosti. Uplatníte-li plnou pozornost a uvědomíte-li si svoji podmíněnost, minulost od vás zcela přirozeně odstoupí. Ne v důsledku vůle, nějaké reakce nebo zvyku, jenom tím, že uplatníte pozornost.

Většina z nás však prochází životem bez této pozornosti. Málokdy jsme opravdu pozorní. A když jsme, reagujeme stejně naučeným způsobem pod vlivem nějaké podmíněnosti, například hinduismem, buddhismem nebo komunismem. Taková reakce vytváří jenom další podmíněnost a další pouto. Budete-li si ale své podmíněnosti vědomi — jenom vědomi — a budete-li jí věnovat trochu pozornosti, zjistíte, že vaše mysl již není dále rozdělena na oblast vědomí a podvědomí. Nebude se již stále toulat a bude opravdu citlivá. Jenom citlivá mysl může být tichá. Takového klidu nemůže dosáhnout mysl, znásilňovaná nějakým procesem, kterým ji chceme ovládnout, například mučivým opakováním manter, nazývaným meditace. Meditace je něco zcela jiného, k tomu se ještě dostaneme.

Říkali jsme, že je-li v myslí strach, nemůže zde být láska. Lepší svět není možné vytvořit bez lásky. Bez lásky nemůže být žádná oáza. Vytvořili jste společenskou strukturu a jste v ní chyceni. K tomu, abyste se z ní mohli dostat — a musíte

I. VEŘEJNÉ PŘEDNÁŠKY

se z ní dostat úplně —, musíte rozumět sami sobě, opravdu chápat, jací vlastně jste. Z tohoto pochopení pak vyjde jednání. Pak si najdete jinou životní cestu. Nekonformní cestu, která nic neopakuje a nenapodobuje. Skutečně svobodný život, který otevírá dveře něčemu, co je za vším myšlením.

(*Collected Works of J. Krishnamurti*, díl XVII.
První přednáška v Bombaji, 1967)

Čistota nemůže být nikdy uchopena myšlením. Ve stavu čistoty a lásky probíhá život v úplně jiné dimenzi, o níž vám nikdo nemůže vyprávět.

V případě, že zde není myšlení, není zde žádné »já« a není zde ani vůbec žádný strach.

Až myšlení přijme skutečnost, že nemůže nic dělat, samo skončí.

2.

SVOBODA, VZTAHY A SMRT

NAVÁŽEME NA TO, o čem jsme mluvili minule. Říkali jsme, že ve světě, který stále jenom více upadá, je nutná radikální revoluce. Tato revoluce musí jít až do samotných základů vědomí. Problémy ve světě nejsou ani tolik technického, jako spíše duchovního rázu. Používám-li slovo »duchovní«, používám je opatrně a s určitým zdráháním. Je totiž hodně znevážené. Intelektuálové, vědci a humanisté je zcela odmítají, dávají od něho ruce pryč, nechtejí mít s organizovanou duchovností vůbec nic společného. Revoluce, o jaké zde mluvíme, jde do samotné podstaty psychiky a struktury vědomí. Naše vědomí vzniklo nashromážděním mnoha poznatků, které se ukládaly za různých podmínek během mnoha tisíciletí.

Ptáme se, zda mohou lidské bytosti v tomto surovém, násilném a nelítostném světě, který je stále produktivnější, a tím i stále bezohlednější, provést radikální revoluci. Nejenom vnější ve společenských vztazích, ale zejména vnitřní — uvnitř sebe samých. Myslím, že dokud k takové zásadní revoluci celého vědomí — a tedy myšlení — nedojde, lidé budou stále upadat, stále zde bude násilí a utrpení, společnost se bude dále mechanizovat, bude nabízet více a více potěšení, což povede k povrchnímu životu. Můžeme vidět, že všechno to již vlastně nastává.

Člověk zdokonaluje kybernetiku a automatizaci, vymýší ještě lepší elektronické mozky, a dosahuje tak stále většího pohodlí. Volného času, který tak získává, může využít k tomu, aby se nějak zabavil, například náboženstvím nebo jinak. Může jej však také využít k rozšíření vztahů mezi lidmi. Anebo se také může vnitřně změnit. Má pouze tyto tři možnosti. Technicky je člověk dnes schopen letět na Měsíc — to ale problémy lidstva nevyřeší. Ani náboženství nebo jiné formy zábavy je nevyřeší. Chodení do kostela nebo chrámu, víry, dogmat, čtení svatých knih — všechno to jsou opravdu jenom formy zábavy. Místo všech těchto zábav by však člověk také mohl jít hluboko do sebe a zkoumat hodnoty, jež lidstvo během staletí vytvořilo. Mohl by se snažit zjistit, není-li tu mimo plodů rozumu ještě něco jiného. Po celém světě protestují různé skupiny lidí proti stanovenému rádu. Odmítají jakkoli se zapojit do činnosti společnosti, berou drogy...

Ptáme se tedy, zda jsou lidé tohoto světa schopni provést revoluci — psychologickou revoluci, která přinese jiný druh společnosti a jiný rád. Jiný rád potřebujeme; vidíme, že současný »rád« je nám jako rád pouze prezentovaný, a pravým rádem rozhodně není. Společnost je založena na soutěžení a soupeření. Člověk stojí proti člověku, pes žere jiného psa. Jsou zde národnostní a třídní rozdíly a mnoho dalších problémů. Je jasné, že společenský rád, takový, jaký je dnes, nevyhovuje. Různé revoluce, ruská nebo jiné, se pokoušely vnést do společnosti rád, ale samozřejmě neuspěly. Je to vidět v Rusku i v Číně. Rád ale potřebujeme, protože bez něj nemůžeme existovat. Dokonce i zvířata chtějí rád. Mají vlastnický a sexuální rád. A v případě lidí je to podobné — máme rád ve věcech majetku i sexuality, přičemž pro věci majetku jsme ochotní se-xuálního rádu se zříci. A na takovémto poli se snažíme vytvářet rád.

Rád může být jenom tehdy, je-li zde svoboda. Ovšem v jiném smyslu, než jak se obvykle vykládá. Není-li zde svoboda, může zde být jenom ideologie a tyranie, která se snaží rád vytvořit. Vytváří ale namísto toho jenom organizovaný nepořádek — »rád«. Rád vyžaduje kázeň. Kázeň chápeme většinou jako přijímání pravidel,

I. VEŘEJNÉ PŘEDNÁŠKY

poslušnost a přizpůsobení nebo jako systém vytvořený tyraní a držený strachem či tresty. Kázeň, o jaké zde mluvíme, je ale jiného druhu. Není dosahována vnějšími prostředky, ale přichází sama na základě úplného porozumění tomu, co je svoboda.

Měli bychom si ujasnit, co znamenají slova »svoboda« a »rozumět«. Obvykle říkáme, že »něčemu rozumíme«. Znamená to, že rozumíme verbálně, intelektuálně. Když něco řekneme jasné ve svém nebo v cizím jazyce, kterému oba dva rozumíme, řeknete: »Rozumím tomu.« Říkáte-li ale: „Rozumím,“ využíváte jenom část schopnosti, které máte. Rozumíte slovům intelektuálně, chápete, co druhý řekl. Avšak my, když zde používáme slovo »rozumět«, nemáme na mysli porozumění jenom v intelektuálním, rozumovém smyslu. Používáme slovo »rozumět« v mnohem širším významu. Když něčemu porozumíme, uchopíme a prožijeme věc takou, jaká je, a z tohoto porozumění vydej jednání. Rozumíte-li tomu, že je zde nějaké nebezpečí, vidíte je úplně jasně a okamžitě jednáte. Toto jednání má v sobě vlastní kázeň, danou tím porozuměním. Abyste něčemu porozuměli, musíte tomu dát svoji plnou pozornost, nejenom svůj rozum a schopnosti. Jinak k porozumění nedojde. Myslím, že tohle je jasné.

Vidíme, že svoboda je něco úplně jiného než revolta. Revolta je reakce proti stanovenému řádu — lidé si třeba nechají narůst dlouhé vlasy. Bouří se proti zavedenému vzoru. Protože však revoltují uvnitř struktury, ve které jsou sami chycení, vlastně ji svojí revoltou přejímají. Zde ale mluvíme o svobodě, která není revoltou. Není osvobozením od něčeho, ale je daná úplným porozuměním »řádu«. Tato svoboda přináší s sebou skutečný řád, ve kterém je přirozená kázeň.

To znamená, že s porozuměním tomu, co je negativní, přichází pozitivní jednání. Skutečný řád nemůže vzniknout souhlasným sledováním starého vzoru. Právě takto vznikl »řád« — sledováním zavedených splečenských, etických a náboženských vzorů, a dále vzorů, jež uspokojují vlastní osobní sklony nebo přináší potěšení. Společnost a její »řád« jsou založeny na ziskuchtivém přístupu

2. SVOBODA, VZTAHY A SMRT

k životu, na soutěžení, poslušnosti, na autoritě. Je zřejmé, že každému záleží jenom na sobě. Zbožnému člověku, obchodníkovi i politikovi, který říká, že dělá vše »pro blaho země«. Je očividné, že každý je sám pro sebe. A tím vytváří »řád«. Někteří ideologové říkají, že tím, že člověk pracuje pro sebe, pracuje vlastně současně pro společnost, obec, pro zemi. Proto jsme byli začleněni do »řádu«, jenž však, jak je vidět z historie, zřejmě skutečným řádem není. Pravý řád může přijít jenom s kázní, která přichází s porozuměním tomu, jak se každý z nás na »řádu« spolupodílí. Z porozumění nejen verbálního, intelektuálního, ale z opravdového pochopení toho, co člověk dělá, z pozorování a vnímání *toho, co je*.

Měli bychom si ujasnit, co rozumíme pod pojmem »vidět«. Vidíme něco, nebo to vidíme pod vlivem představy, kterou o té věci máme? Díváte-li se na strom, díváte se na něj skrze představu, jakou o stromu máte. Zkuste to a sledujte, co se ve vás děje. Udělejte to právě nyní, když o tom mluvíme. Jak se na strom díváte? Díváte se, myslíte si a říkáte si: „Je to palma, je to tenhle strom nebo tamten strom.“ Myšlení vám brání podívat se na strom a vidět jej takový, jaký je. Zkoumejte to trochu vnitřně, subjektivně. Na svého manžela nebo manželku se díváte s představou, kterou jste si o nich vytvořili. Žili jste s nimi mnoho let a je zřejmé, že jste si o nich vytvořili určitý obraz. A tak se na ně díváte skrze tu představu, a vás vztah proto není vztahem dvou lidí, nýbrž vztahem dvou představ. Takže ten, kdo se dívá, nejste vlastně vy, ale jedna představa vidí druhou představu.

Tohle je velmi důležité si uvědomit, souvisí to se vztahy mezi lidmi na celém světě. Dokud se budou lidé na sebe dívat přes tyto představy, nebudu se vzájemně chápout. Z nepochopení plynou konflikty. To, že se díváme na druhé skrze naše představy, je třeba vidět jako fakt. Vidět je něco jiného než o tom jenom mluvit. Když máte hlad, jasně to víte. Nepotřebujete, aby vám to někdo řekl. A když vám to někdo řekne a vy přijmete jeho tvrzení, je to něco zcela jiného, než když sami skutečně hlad cítíte. A v případě představ o druhých je to úplně stejné. Musíte jasné cítit, že

když máte o nějakém člověku určitou svoji představu, když se na něj díváte jako na hinduistu, muslima nebo komunistu, díváte se jenom na svůj názor, jaký jste si o něm vytvořili. V takovém vztahu není žádné porozumění. A tak se ptáme, je-li možné provést ve vytváření těchto představ nějakou revoluci. Sledujte to, prosím, a uvědomte si, jaké by to mělo ohromné důsledky. Lidé jsou podmíněni společností, kulturou, ve které žijí, náboženstvím, hospodářskými poměry, podnebím, potravou, knihami a novinami, které čtou. Celé jejich vědomí je podmíněno. Chceme zjistit, je-li možné vystoupit z omezeného pole tohoto podmíněného vědomí. Můžeme to však zjistit jenom tehdy, když porozumíme tomu, že veškeré myšlení probíhá podle vzorce vytvořeného podmíněnosti. Je to jasné? Vysvětlím to trochu podrobněji.

Víte, že člověk odědávna hledá něco, co ho přesahuje. Nazývá to slovy »bůh«, »nadvědomí« nebo jinak. K tomuto hledání používá svého vědomí — svého středu. Podívejme se teď na věc trochu jinak. Vědomí člověka je výsledkem času. Výsledkem kultury, ve které žije, kultury, která se skládá z literatury, hudby, náboženství... Všechno to člověka podmínilo. Je tedy společností podmíněn a i nadále podmiňován. Společnost sám vytvořil, nyní je však jejím otrokem a stále, vědomě i podvědomě z toho hledá nějakou cestu ven. Vědomě meditujete, čtete, chodíte na náboženské obřady. Snažíte se tak vyprostit z této podmíněnosti. Vědomě či nevědomě hledáte něco, co přesahuje meze vašeho myšlení.

Myšlení tedy zkoumá, zda může jít za svoji podmíněnost. Bud říká, že to je možné, nebo že to není možné, anebo, že je tu za vším ještě něco jiného. Myšlení je celá oblast vědomí, úrovň vědomé i podvědomé. Je výsledkem času, je staré, je dědictvím od zvířat; jsou to vzpomínky na včerejšek, na mnoho tisíciletí. Proto nemůže nikdy objevit nic nového, nikdy nemůže vykročit za meze vědomí.

A tak, díváte-li se na strom, díváte se vlastně na představu, kterou jste si o stromu vytvořili. Díváte-li se na svého manžela

nebo svoji manželku, na svého politického vůdce nebo duchovního učitele, díváte se na představu, již si myšlení o této osobě vytvořilo. Nikdy tedy nevidíte nic opravdu nové.

Myšlení je dále ovlivňováno sledováním věcí, které přinášíjí potěšení; do toho se ale pustíme jindy. Nyní se ptáme, jestli je vůbec možné jít za toto omezené pole myšlení. Nazírání a zkoumání myšlení je součástí meditace a vyžaduje ohromnou kázeň. Ne yšak kázeň, udržovanou ovládáním, potlačováním, užíváním nějaké metody nebo jinými pošetilostmi.

Pustíme se teď do tohoto procesu zkoumání. Zdejší řečník jde do toho. Chcete-li ho však na jeho cestě provázet, musíte ho sledovat nikoli pouze verbálně, ale úplně, celým svým bytím. Chceme zjistit, jestli existuje nějaká čistá, nevinná oblast, která by nebyla vůbec zasažena myšlením. Zda jsem schopen podívat se na strom takovým způsobem, jako bych se na něj díval poprvé. Zda se mohu podívat na tento svět se vším jeho zmatkem, bídou, utrpením, nepoctivostí, podvody, krutostí, brutalitou a válkami, jako bych se díval úplně poprvé. Protože budu-li se dívat, jako bych se díval poprvé, moje jednání bude úplně nové. Dokud mysl nedosáhne takového stavu nevinnosti, tak vše, co bude vytvářet, ať už to budou společenské reformy nebo cokoli jiného, bude vždy zatřženo myšlením, protože mysl sama je výtvorem myšlení.

Ptáme se, je-li každé hnútí vědomí, ať už na vědomé nebo podvědomé úrovni, hnutím myšlení. Hledáte-li boha nebo pravdu, hledáte ho svým myšlením. Myšlení přitom vše rozlišuje a překládá do pojmu, které již zná. To, co hledáte, je tedy vlastně již známé, takže ve skutečnosti vůbec nehledáte. Tomu je velmi důležité rozumět. Musíte proto s jakýmkoli hledáním úplně přestat. Ve skutečnosti to znamená, že musíte vidět *to, co je*. Když se zlobíte, když žárlíte, soutěžíte, když jste sobečtí, suroví a násilní nebo když vás ovládne chtivost, je třeba to vidět jako *to, co je*, a ne skrze představu nějakého ideálního stavu, jak by to mělo nebo nemělo být. Pak zde není vůbec žádný konflikt. Je-li mysl zatěžována konflikty jakéhokoli druhu a na jakékoli úrovni, otupuje se. Jako dva lidé,

I. VEŘEJNÉ PŘEDNÁŠKY

kterí se pořád hádají — znečitliví a otupí. Vidíte-li však opravdu to, co je, bez jeho opaku, nemůže v tom být vůbec žádný konflikt.

Vysvětlím vám, jak to myslím. Zvíře je násilné. Lidé se vyvinuli ze zvířat a jsou také násilní. Být násilný, agresivní, rozhněvaný, žárlivý, závistivý, chtít dominovat, usilovat o moc nebo o pozici je součástí jejich bytí. Násilnou povahu člověka dokazují tisíce válek. Aby člověk násilí odstranil, vyvinul ideologii, kterou nazval nenásilí. Tato ideologie je zde v Indii stále aktuální a pořád se o ní mluví. Je to však jen jedna z fantasmagorií, ideologický nesmysl. Je-li tu opravdové násilí, jako například válka této země proti jiné zemi, je do něho zatažen každý. A nyní: jste-li ve skutečnosti násilní a vaším ideálem je nenásilí, snažíte se být nenásilní, a máte tak v sobě konflikt. Abyste byli nenásilní, násilí v sobě potlačte. Dále, nenásilí jakožto opak násilí je samotné součástí konfliktu. Takže jste-li násilní a sledujete-li ideál nenásilí, jste tím v podstatě násilní. První, co můžete udělat, je, že si uvědomíte, že jste násilní, a ne se snažit být nenásilní. Vidět násilí takové, jaké je, nesnažit se je ukázat, přemoci, potlačit, ale vidět je tak, jako byste je viděli poprvé. Znamená to dívat se na ně bez jakéhokoli myšlení.

Říkali jsme, že dívat se na strom s čistou, nevinnou myslí znamená dívat se na něj bez představy. Stejně tak se musíte dívat na násilí — bez představy, která je obsažena již v samotném tomto slově. Dívat se na ně bez jakéhokoli hnutí mysli znamená, že se na ně díváte poprvé, a tedy s čistou myslí.

Tohle je velmi důležité a doufám, že jste tomu porozuměli. V případě, že by lidé byli schopni sami v sobě úplně odstranit konflikt, byla by to radikální revoluce, a vytvořili bychom tak úplně jinou společnost. A tak se ptáme, zda člověk jakožto podmíněný subjekt je schopen zlomit svoji podmíněnost tak, že již nebude dále hinduistou, muslimem, komunistou nebo socialistou se svými ideologiemi a názory i vším tím, co bylo a již je pryč. Je to možné jedině tehdy, vidíte-li vše skutečně takové, jaké jsou.

Musíte vidět strom jako strom, a ne tak, jak si myslíte, že strom vypadá. Musíte se dívat na svoji manželku nebo manžela

2. SVOBODA, VZTAHY A SMRT

tak, jací ona nebo on opravdu jsou, nikoli přes představu, jakou máte o nich vytvořenou. Potom se díváte na to, co je a nesnažíte se to převádět do pojmu, závislých na vašich osobních sklonech, ovlivněných okolnostmi. Protože dovolujeme, aby nás okolnosti a osobní sklonky ovládaly, nevidíme nikdy to, co je. Vidět to, co je znamená stav čistoty, ve kterém mysl prochází ohromnou revolucí.

Nevím, jestli to chápete. Vychováváte své dítě jako hinduistu nebo buddhistu, jiní zase jako křesťana. Vychováváte je, řídíte a podmiňujete je. Abychom ve smyslu, v jakém zde mluvíme, podmíněnost prolamili, nesmíme již nikdy uvažovat v termínech hinduista, muslim, křesťan nebo komunista, ale musíme jednat jako člověk, který vidí vše takové, jaké jsou. Ve skutečnosti to vlastně znamená umřít.

Smrt je pro většinu z nás obávaná věc. Staří i mladí se jí z různých důvodů bojí. A protože se jí tolik bojíme, vytvořili jsme si různé způsoby úniku od ní, různé teorie, jako třeba reinkarnaci nebo vzkříšení. Smrt je něco neznámého. Stejně tak jako neznáte svou manželku nebo manžela, ale pouze svou představu o nich, nevíte ve skutečnosti nic ani o smrti. Rozumíte? Smrt je něco neznámého, něco obávaného. Jste podmíněný subjekt, plný svých vlastních úzkostí, bád, utrpení a pocitů viny, s trohou tvůrčích schopností a talentu k tomu či onomu. Bojíte se ztratit to, co znáte, co je pro vás základem všeho. Vaše myšlení je pro vás základním cenzorem. Avšak v případě, že zde není myšlení, není zde žádné »já« a není zde ani vůbec žádný strach. Strach z neznámého je tedy způsobený myšlením.

Mluvíme-li o smrti, jsou zde dvě věci. Není jenom fyzická smrt, ale také psychologická smrt. Lidé říkají, že je zde duše, která přetrvává, něco permanentního, co má stálou kontinuitu. Tento permanentní stav vymysleli nějací dávní učitelé, spisovatelé, básníci nebo takzvaně duchovní lidé. Byli plni teorií. Ideu duše, permanentní jednotky, vytvořili myšlením. A my tuto myšlenku přijímáme a ona nás podmiňuje. Podobně jako komunisté — ti zase v nic trvalého nevěří. Byli naučeni v nic takového nevěřit,

stejně jako vy jste byli naučeni věřit, že něco trvalého existuje. Jste na tom ale všichni stejně, ať už věříte nebo nevěříte. Jak komunisty, tak i vás podmiňuje vaše víra.

S tím souvisí ještě jedna další věc — jestli má myšlení nějakou kontinuitu. Myšlení pokračuje, když je posilujete. Když každý den přemýšíte o sobě, o své rodině, o své zemi, o své práci, o chození do práce, vytváříte si tak střed, zatížený spoustou vzpomínek a myšlenek. K tomu, abychom mohli zjistit, jestli má tento střed nějaké další pokračování, bychom museli věc dost zkoumat. Na to však dnes již nemáme dost času.

Smrt je něco neznámého. Je možné k ní přistupovat s čistou, nevinnou myslí? Mohu se dívat na měsíc, jak svítí skrze tyto listy, a poslouchat přitom vrány, jako bych to pozoroval poprvé, s myslí zcela nedotčenou tím, co jsem kdy poznal? Znamená to nechat v sobě umřít všechno, co znám ze včerejška. Nepřechovávat vzpomínky na včerejšek znamená vlastně umřít. Musíte to skutečně provést, a ne o tom jenom teoretizovat. Tento čin uskutečnите, spatříte-li jeho důležitost. Pak i uvidíte, že neexistuje žádná metoda ani žádný systém. Jakmile vidíte něco nebezpečného, okamžitě jednáte. Stejně tak budete vidět, že mysl, která pracuje s minulostí, není schopna vytvořit nic nového. Dokonce i ve vědě může mysl přijít na něco zcela nového jen tehdy, je-li úplně tichá. A tak necháme-li umřít včerejšek, vzpomínky na radost i bolesti, mysl může být čistá. Tato čistota je daleko důležitější než nesmrtelnost. Čistota nemůže být nikdy uchopena myšlením, nesmrtelnost však žije jen oděna myšlením.

Všichni toužíme po potěšení a podle toho i jednáme. Vyvíjíme k tomuto účelu energii, která pohání celý proces vytváření představ. Naše morálka, vztahy ke společnosti, naše hledání takzvaného boha — to vše je založeno na potěšení a na uspokojení z tohoto potěšení. Potěšení je pokračování toho, co známe, a rozvíjí se myšlením, poháněným touhou.

Paní, nedělejte si, prosím, poznámky. Toto není výuka, při níž si děláte poznámky, jdete pak domů, přemýšíte o tom a nakonec

nějak odpovídáte. Zde pracujeme společně. Když jednáte, nemáte čas. Žijete nyní a nikoli zítra. Sledujete-li to intenzivně, nemáte čas dělat si poznámky. Poslouchejte, prosím.

Poslouchat znamená učit se. Učení není shromažďování poznatků. Jednáte-li na základě nashromážděných znalostí, vytváříte svým jednáním rozpory. Když posloucháte, není třeba dělat již nic jiného. Poslouchejte, jako byste se dívali na strom, na měsíc, bez jakékoli myšlenky a nepokoušejte se vysvětlovat si to, co vidíte. V poslouchání, se kterým nemanipulujeme, je krása. Znamená to nechat sebe samého být — odevzdat se. Jinak ani není možné poslouchat.

Posloucháte jenom tehdy, jste-li zaujati, a zaujati nemůžete být, nedokážete-li se něčemu plně odevzdat. Nasloucháte-li ve stavu plného odevzdání, učinili jste asi vše, co bylo možné učinit. Můžete pak vidět pravdu takovou, jaká je. A to všude, v každém činu i myšlence. Pokud nedokážete vidět pravdu v proudu každého dne, v každodenní práci, činnosti a myšlení, nebudeste nikdy schopni z tohoto proudu vystoupit a zjistit, co je za hranicemi vědomí.

Ríkali jsme, že porozumění tomu, co je svoboda, s sebou přináší vlastní kázeň, která nenapodobuje a nepřizpůsobuje se okolí. Díváte-li se například na smrt s pozorností, je v tom kázeň. Vědomí je omezené, jeho meze jsou v dosahu myšlení. Myšlení samo není schopno toto omezení zlomit. Žádný systém, žádná filosofie, žádná psychoanalýza ani žádná metoda není schopna toto omezení jakýmkoli úsilím zlomit. Tato podmíněnost může být zlomena jenom v případě, že porozumíme celému procesu myšlení. Protože myšlení je staré, nemůže nikdy objevit nové. Až myšlení přijme fakt, že nemůže samo nic dělat, tak samo skončí. Tím se meze vědomí prolomí. Toto prolomení znamená smrt všeho starého. Není to teorie. Nepřijmějte to ani neodmítejte. Neříkejte: „Je to velmi dobrá myšlenka.“ Uskutečněte to. Zjistíte, že necháte-li umřít včerejšek, přichází stav nevinnosti. Z této nevinnosti vychází úplně jiné jednání. Dokud na tohle lidé nepřijdou, tak ať budou dělat cokoli, všechny jejich reformy,

I. VEŘEJNÉ PŘEDNÁŠKY

všechno zbožňování, všechny úniky a uctívání blahobytu nebudou mít vůbec žádný význam.

Taková čistota může přijít jenom při sebeodevzdání. V čistotě je láská. Život bez čistoty a bez lásky je jenom mizérie, mučení a konflikt. Ve stavu čistoty a lásky probíhá život v úplně jiné dimenzi, o níž vám nikdo nemůže vyprávět. A bude-li vám o ní vyprávět, vymýslí si. Ten, kdo vám říká, že ví, nic neví. Člověk, který opravdu rozumí, přichází mimoděk na něco z úplně jiné dimenze — jako by odstranil prostor mezi pozorovatelem a tím, co pozoruje. Je to něco zcela jiného, než když pozorovatel a pozorované jsou rozděleni na dvě různé věci.

(*Collected Works of J. Krishnamurti*, díl XVII.
Druhá přednáška v Bombaji, 1967)

Řád, vytvořený sledováním autority, plodi chaos... Nejhorší je takzvaná duchovní autorita. Je jedním z hlavních tvůrců »řádu«, protože rozdělila svět na různé druhy náboženství a ideologií.

Tomu, co je kladné, neprozumíme tak, že se to budeme snažit analyzovat, ale jedině tak, že pochopíme to, co je chybou.

Pouze člověk, který stojí na břehu řeky, uvažuje o tom, jak musí být krásné být v proudu. Když opustí břeh a je v proudu, není zde již žádné uvažování, není zde žádné myšlení. Je zde pouze pohyb.

3.

POZNÁNÍ SEBE SAMA A MEDITACE

MLUVILI JSME MINULE O TOM, že je nutná úplná vnitřní i vnější revoluce. Říkali jsme, že k tomu, aby byl na světě mír, je nezbytný řád. Nejenom vnější řád, ale hlavně vnitřní. Takový řád není jenom nějaká rutina. Pravý řád je živá věc a nemůže být vytvořený jenom rozumem, ideologiemi nebo uložením nějakých povinností. Říkali jsme také, že myšlení není schopno pracovat bez modelu, který si v minulosti vytvořilo, a je proto vždy staré. Tvůrcem současného »řádu« je právě myšlení; a snaží-li se jej nyní dotáhnout v řád skutečně fungující, není to v jeho silách, protože řád, jak jsme říkali, je živá věc. Myslím, že o tomhle jsme již mluvili dostatečně. Říkali jsme, že musíme zkoumat hlavně to, co celý ten nás zmatek způsobuje, a ne se snažit zjistit, jaký by měl být pravý řád. Ten totiž může nastat jenom tehdy, když dokonale vidíme současný chaos v celé jeho struktuře, plně mu porozumíme, a to nejenom rozumově. Tohle je důležité chápat. Většina z nás si totiž myslí, že řád může vzniknout pouhým mechanickým dodržováním stanovených pravidel. Například tak, že budete chodit čtyřicet let spořádaně do kanceláře nebo rutinně pracovat jako inženýr či vědec. Rutina však není skutečný řád, právě ona stvořila současný »řád«.

Myslím, že všichni jsme zajedno v tom, že zde máme všeobecný chaos, vnější i vnitřní. Z tohoto chaosu hledáme cestu ven. Ptáme se jak, hledáme nové vůdce. Když se objeví nový vůdce, politický nebo náboženský, lidé ho ochotně následují. Znamená to, že jsou ochotni mechanicky sledovat rutinní systém, cíl, který je před něm postavený.

Zkoumáme-li, jak se takový »řád« rodí, všimneme si, že je to vždy, když je zde nějaká autorita, obzvláště vnitřní autorita. Člověk přijímá vnitřní autoritu jiného — učitele, gurua nebo třeba nějaké knihy. Mechanicky přijímá poučky, pokyny a příkazy a doufá, že tím v sobě udělá řád. K tomu, abychom měli mír, je řád nutný. Avšak řád, vytvořený sledováním autority, plodí chaos. Stačí pozorovat, co se děje ve světě, obzvláště v této zemi, kde sklonky ke sledování autorit jsou velmi silné, protože autority jsou součástí zdejší kultury a tradice. Proto je zde kolik ášramů. Ať malé anebo velké, jsou to opravdové koncentrační tábory. Říkají vám zde úplně přesně, co máte dělat. Je zde autorita takzvaného duchovního učitele. Jako ve všech koncentračních táborech, i zde se vás snaží rozložit a nacpat do nějaké formy podle svého vzoru. Komunisté v Rusku a diktátorské režimy vytvořili koncentrační tábory, aby násilím změnili názory a myšlení lidí. A přesně to se děje i zde. Čím větší je ve světě chaos, tím více je zde takzvaných ášramů, ve skutečnosti koncentračních táborů, které se snaží změnit lidí, násilím je zformovat podle nějakého systému, slibujíce jim přítom úžasnou budoucnost. A hluapíci to přijímají. Přijímají to, protože tím získají fyzické bezpečí. Šéf, guru nebo komisař jim řekne, co mají přesně dělat, a oni to ochotně dělají, protože mají slibená nebesa či co a prozatím jsou ve fyzickém bezpečí. Tento typ mechanické poslušnosti — a veškerá poslušnost je mechanická — plodí jenom chaos. Je to vidět v historii i v událostech každodenního života.

K pochopení tohoto »řádu« musí člověk chápat jeho příčiny. Základní příčinou je sledování nebo hledání skutečnosti, kterou někdo slibuje. Většina z nás žije ve zmatku, a tak docela rádi

mechanicky následujeme někoho, kdo nás ujistí o pohodlném duchovním životě. Je to zvláštní věc: politicky jsme proti tyranii a diktátorům. Čím jsou lidé civilizovanější, liberálnější a svobodnější, tím více nesnásejí a nenávidí politickou i hospodářskou tyranii. Avšak vnitřně autoritu a tyranii jiného přijímají. Znamená to, že otočíme své myšlení i způsob života a přizpůsobíme se určitému vzoru, který někdo jiný určil jako cestu ke skutečnosti. Tím si ovšem znemožníme nalezení svého vlastního světla a čistoty, protože tyto věci pro nás nemůže nalézt nikdo jiný než my sami. Nenajdeme je v žádné knize ani u žádných světců. Ti jsou obvykle deformovaní; žijí asketickým životem, a ostatní je proto obdivují. Svojí zdeformovanou myslí však mohou vytvořit pouze něco, co připadá reálné jenom jím samým.

Abychom porozuměli »rádu«, musíme porozumět celé struktuře autorit, nejen vnitřních, ale i vnějších. Vnější autority nemůžeme odmítat. Jsou nezbytné v každé civilizované společnosti. Zde mluvíme o autoritě jiného člověka, včetně autority tohoto řečníka. Rád může být jen tehdy, když každý z nás porozumí »rádu«, který sám vytváří, a podílí se na něm. Jsme totiž součástí společnosti, vytvořili jsme její strukturu a jsme v ní uvězněni. Jsme lidská stvoření s dědictvím zvířecích instinktů a jakožto lidská stvoření musíme najít světlo a rád. Nemůžeme je ale najít skrze někoho jiného, protože jeho zážitky mohou být zdeformované. Ke všem zážitkům musíte přistupovat kriticky, ať už jsou vaše vlastní, nebo jiného člověka. Zážitek je vlastně odpověď našich nashromážděných vzpomínek na výzvu zvnějšku. Protože naše břemeno vzpomínek je podmíněné, překládá si výzvu do pojmu v souladu se svojí podmíněností. Zážitek je tedy odpověď, ovlivněnou naším vlastním pozadím. Jste-li hinduista, muslim nebo křestan, jste ovlivněný svojí kulturou a náboženstvím a na tomto pozadí jsou zobrazovány všechny vaše zážitky. A čím jste důmyslnější v použití téhoto zážitků, tím více vás samozřejmě lidé respektují i se vším tím cirkusem kolem toho.

Pochybnosti musíme mít tedy nejenom v případě zážitků jiných lidí, ale i svých vlastních. Mnozí lidé vyhledávají neobvyklé zážitky pomocí různých psychedelických drog, jimiž dosahují změněného stavu vědomí. Tyto zážitky jsou však stále v oblasti vědomí, a tedy velmi omezené. Máme-li tedy sklony vyhledávat nějaké zážitky — obzvláště takzvané duchovní, uvědomme si, že zvažovat je a mít o nich pochybnosti nestačí. Musíme je úplně odložit. Je-li mysl čistá, naplněná pozorností a láskou, proč by měla vlastně toužit po nějakém dalším zážitku? To, co je pravda, nemůže být pozváno. Můžete se intenzivně modlit, praktikovat různé způsoby dýchání nebo provádět různá cvičení, jež lidé vymysleli ke hledání nějaké skutečnosti nebo zážitků. Pravdu však nelze pozvat. Na pozvání může přijít to, co je měřitelné, nikoli však neměřitelné. Člověk, který usiluje uchopit to, co není možné pojmut podmíněnou myslí, vytváří »rád«. Nejenom vnější, ale i uvnitř sebe.

Autoritu tedy musíme zcela odložit. Udělat to je však jedna z nejtěžších věcí. Od dětství jsme totiž vedeni autoritou rodiny, matky, otce, školy, učitele... Jsou zde vědecké nebo technické autority. Nejhorší je však takzvaná duchovní autorita. Je jednou z hlavních tvůrců »rádu«, protože rozdělila svět na různé druhy náboženství a ideologií.

Osvobození myslí od autority vyžaduje znalost sebe sama. Nemyslím nějaké vyšší »já« nebo »átman«. To jsou pouhé vynálezy myslí, zrozené ze strachu. Zde mluvíme o skutečném sebepoznání, o poznání toho, jaký člověk ve skutečnosti je. Ne toho, jaký by měl být. Poznání, že si počíná hloupě, že je plný strachu, plný ambicí, že je krutý, násilný a chtivý. Poznání motivů, skrytých za myšlením a jednáním. To vše je počátkem poznávání sebe sama. Dokud neznáte sebe — přesný hnוטí své myslí, svých myšlenek a pocitů, co znamenají vaše motivy, proč děláte některé věci a jiným se zase vyhýbáte, proč usilujete o potěšení — dokud tomu všemu úplně neporozumíte, můžete sami sebe klamat, a škodit tak nejen sobě, ale i jiným lidem. Bez tohoto sebepoznání není možná meditace, o které zde budeme dále mluvit.

I. VEŘEJNÉ PŘEDNÁŠKY

Mladí lidé na celém světě protestují. Odmítají řád, díky němuž je svět ošklivý, chaotický a zbídačený. Jsou zde problémy, nezaměstnanost, války. Na jedno pracovní místo se hlásí tisíce zájemců. Společnost byla vytvořena minulými generacemi s jejich ambicemi, chtivostí, násilím a ideologiemi. Lidé, a zvláště mladí lidé, odmítají všechny ideologie — možná ne v této zemi; zde nejsme ještě dost pokročilí a civilizovaní k tomu, abychom odmítli veškeré autority a ideologie. Ti, co protestují, však při svém odmítání ideologií vytvářejí svůj vlastní model ideologie — dlouhé vlasy a všechno to ostatní kolem toho.

Pouhý protest tedy není odpověď na problém. Odpovědí je vytvoření svého vlastního vnitřního řádu. Živého řádu, nikoli rutiny. Rutina je mrtvá. Chodíte do kanceláře od chvíle, kdy vyjdete školu, pokud ovšem sezenete práci. A pokračujete tak každý den dalších padesát let. Víte, jak taková mysl dopadne? Vytvoříte si rutinu a stále ji opakujete. A vedete své děti k tomu, aby ji také opakovaly. Každý trochu živý člověk musí proti tomu protestovat. Vy však říkáte: „Mám zodpovědnost, v situaci, ve které jsem, nemohu nic jiného dělat.“ A svět běží dále. Opakuje svoji monotónnost, znuděnost životem, naprostou prázdnost. Každý rozumný člověk musí proti tomu protestovat.

Potřebujeme tedy nový řád, nový způsob života. Abychom jej mohli vytvořit, musíme dostatečně rozumět starému »řádu«. Tomu, co je kladné, neprozumíme tak, že se to budeme snažit analyzovat, ale jedině tak, že pochopíme to, co je chybné. Rozumíte? Když něco odmítáte, zvažujte, co je na tom nesprávné. Například když se snažíte porozumět společenskému nebo vnitřnímu »řádu«; tomu, jak souvisí s ambiciózností, chtivostí, soutěživostí, s vyhledáváním pozice a moci, s následováním autorit. Porozumění struktúre »řádu« s sebou přináší vnitřní kázeň. Kázeň, která nevznikla potlačováním nekázně nebo napodobováním. Kázeň, která přišla s porozuměním chyběnému, a vytvořila tak pravý řád.

Porozumíme-li sobě, je v tom počátek moudrosti. Moudrost nenajdeme v knihách, ani ve zkušenostech, ani v následování jiného

3. POZNÁNÍ SEBE SAMA A MEDITACE

člověka, ani v opakování frází. Moudrost přichází k myсли, jež rozumí sama sobě a ví, jak se rodí myšlení. Zeptali jste se někdy: „Jak vzniká myšlení, kde je jeho počátek?“ Tohle je důležité. Budeťte-li rozumět počátku myšlení, možná pak budete mít mysl nezatíženou myšlením, tj. opakováním všeho toho, co už bylo. Říkali jsme, že myšlení je vždy staré. Dokud nebude schopni vidět počátek myšlení tak, jako vidíte semínko, z něhož vzejde zelený list, nebude schopni vyjít za hranice včerejšho dne. Musíte to vidět sami a neopakovat něco, co říká někdo jiný, ať už je to kdokoli.

Abychom mohli nalézt počátek myšlení, musíme nejdříve rozumět sami sobě. K tomu není možné použít analytickou metodu. Analýza potřebuje vždy nějaký čas. Je to podobné, jako když loupeme po slupkách cibuli. Myslíme si, že můžeme porozumět pomocí analýzy, zkoumáním sebe sama, svých myšlenek a jejich podnětů. Všechno to však nějaký čas trvá. Použijete-li čas jako nástroj k porozumění, tak to, na co přijdete, může být opět jenom v rámci času a »řádu«. Chcete-li se očistit například od sklonu k násilí a venujete tomu nějaký čas, sledujete vlastně po celou tu dobu ideál nenásilí. Snažíte se odstranit prostor mezi násilím a stavem bez násilí. Avšak po celou tu dobu, jakou sledování tohoto cíle vyžaduje, zaséváte vlastně semena násilí. Řeknete-li si: „Až dosáhnu na vrchol té hromady, nebudu už ambiciózní,“ zaséváte v tom mezičase semena bezcítnosti ambiciózního člověka. Porozumění sobě je tedy nezávislé na čase — musí být okamžité.

Mluvili jsme o tom, že současný svět je ve stavu chaosu. Jsou zde války, náboženství je vlastně pouhý obchod, všechno se dokola opakuje, plodí nepořádek a umožňuje pokračování »řádu«. Jednou z hlavních opor »řádu« je autorita. Autoritu následujete ze strachu. Říkáte: „Nevím, vy víte, poradte mi, prosím.“ Není zde ale nikdo, kdo by vám mohl poradit. Když to pochopíte a když zjistíte, že na všechno musíte přijít úplně sami uvnitř sebe sama, uvidíte, že zde nemůže být žádný vůdce, guru, filosof nebo světec, který by

I. VEŘEJNÉ PŘEDNÁŠKY

vám pomohl. I oni mohou totiž fungovat jenom ve sféře myšlení. A protože myšlení je vždy staré, nemůže být žádným vůdcem.

Hledáme tedy počátek, zrození myšlení. Poslouchejte, prosím, avšak nejenom slova. Víte, co to vlastně znamená poslouchat? Neposlouchejte proto, abyste se učili. Poslouchejte tak, že sami pro sebe vidíte, co je pravdivé a co mylné. Znamená to, že nic nepřijímáte ani neodmítáte. Neznamená to, že by mysl měla být otevřená podobným způsobem jako sítě, kterým všechno projde a nic na něm nezůstane. Naopak, když posloucháte, jste citliví, a tím i velmi kritičtí. Vaše kritika však nevychází z vašeho názoru, který je v opozici k názoru jinému. To by byl proces myšlení. Poslouchejte, prosím, tak, jak slyšíte ty vrány, bez přemýšlení, jestli se vám jejich hlas líbí nebo nelíbí. Nebo jako slyšíte ty rány kladičem, jak ten chlapec něco zatlouká. Bez rozmádění, bez ztráty pozornosti. Budete-li poslouchat takto úplně, zjistíte, že nic dalšího již na práci nemáte. Pouze člověk, který stojí na břehu řeky, uvažuje o tom, jak musí být krásné být v proudu. Když opustí břeh a je v proudu, není zde již žádné uvažování, není zde žádné myšlení. Je zde pouze pohyb.

K tomu, abychom se mohli pustit do pátrání po počátku myšlení, musíme nejprve rozumět sami sobě. Člověk se musí tedy o sobě učit. Získávání znalostí o sobě a učení se o sobě jsou dvě různé věci. Znalosti o sobě můžete nabývat tak, že se budete zkoumat a pozorovat. Když pak na základě takto nashromážděných znalostí začnete jednat, bude takové jednání pouze rozšiřováním nabytých znalostí. To, co jste se naučili, co jste nashromáždili, je již minulost. Veškeré shromažďování a akumulace je minulost a z této minulosti začínáte pozorovat a akumulovat dále. Zatímco učení není shromažďování. Když něco vidíte, vychází z toho hned jednání. Vaše učení tak nezanechá žádný pozůstatek a může pak být znova učením. Učení probíhá nyní, nikoli v minulosti. Budeme se učit, ale ne na základě nashromážděného. Učíte-li se jazyk, musíte shromažďovat. Musíte znát slova, musíte se učit různá slovesa. A až se je naučíte, začnete je používat. Učení, jaké zde mívá na

3. POZNÁNÍ SEBE SAMA A MEDITACE

mysli, je však jiné. Hrozí-li vám náhlé nebezpečí, hned jednáte. Dostanete-li se na pokraj propasti, okamžitě uděláte něco pro to, abyste do ní nespadli.

Hledáme tedy počátek myšlení, chceme porozumět jeho zdroji. K tomu musíte poslouchat, jít s tím, dát tomu plnou pozornost. Pozornost je možná jen tehdy, zkoumáme-li do hloubky a jsme-li k tomu dostatečně svobodní — nespoutaní tím, co říkají jiní.

Život je nekonečný pohyb energie. Tato energie vytváří ve svém pohybu určitý vzorec, založený na přežití, na snaze o zachování sebe sama a touze po bezpečí. Do tohoto vzorce upadáme a neustále jej opakujeme. Jenak ze strachu o přežití, jednak sledováním věcí, jež nám přináší potěšení. A zde je počátek myšlení.

Myšlení je odpověď paměti s nashromážděnými vzpomínkami, jež vytvořily určitý vzorec jednání. Tento model vznikl stálým opakováním za účelem přežití. Funguje vlastně uvnitř každého člověka a jeho stálé opakování je opakováním myšlení. Chováte-li se například jako hinduista nebo muslim, jednáte pouze podle tohoto vzorce v rámci své kultury. Myšlení si tak vytváří vždy jistý model a v případě, že již nevyhovuje, vytvoří si jiný. Není-li dobrý kapitalismus, bude dobrý komunismus, nová šablona. Když nevyhovuje hinduismus nebo křesťanství, zformujete si jiný vzorec.

Opakování tohoto vzorce podmiňuje mozkové buňky. Mozkové buňky jsou hmotné. Myšlenka je také hmotná. Tyhle věci si však musíte uvědomit sami. Pokud jenom přijmete něco, co vám někdo říká, bude to bezcenné. Je to, jako když říkáme hladovému člověku, jak úžasné je jídlo, a krmíme ho teoriemi. A přesně to se děje v této zemi — jste krmeni ideologiemi — buddhistickou nebo hinduistickou ideologií, Šankarovou ideologií... a vaše mysl je pak prázdná. Jste krmeni slovy a »řád« jde dál. Všechno tohle musíte odložit a začít znova. Začná-li člověk znova, musí porozumět celé struktuře myšlení. Té porozumí, když porozumí sobě jakožto živé bytosti v pohybu. Říká-li ales: „Již rozumím a vy mi pomůžete rozumět ještě lépe,“ jeho porozumění je mrtvé. Jste živá bytost

a pohybujete se uvnitř své kultury. Tato kultura, tradice a autorita vás však spoutávají. A uvnitř tohoto támce je takzvaný »lád«. Když celý tento proces pochopíme a jdeme v tomto pochopení ještě dále, dostáváme se k tomu, čemu říkáme meditace.

Meditace není něco, při čem opakujete mantry, pravidelně dýcháte, sedíte v určité pozici a cvičíte uvědomění a pozornost. To všechno jsou jenom mechanické věci, které jste prováděli celá staletí. Vize těch, kteří je kdysi cvičili, jsou jenom projekcemi z jejich vlastní minulosti a podmíněnosti. Zde máme na myslí meditaci jako živou věc, ne jako nějakou mechanickou záležitost nebo disciplínu. Dokud nebudeš vědět, co je meditace a co je smrt, nemůže zde být žádná nová kultura, nemůže se tu zrodit nic nového.

Kultura je skvělá věc, ne však ve smyslu indické nebo hinduistické kultury, jak zde o ní stále mluvíte. Ty jsou už mrtvá a dávno pryč. Živá kultura znamená to, co přichází právě teď. Znamená vidět zmatek, nepořádek a hroznou bídou. Vyrůst z toho, rozkvést, a ne vracet se nazpět k mrtvým předkům.

Hledáme tedy společně odpověď na otázkou, co je to meditace. K tomu musíte nejdříve projít procesem poznávání sebe sama. Nemůžete se ptát, co je meditace, dokud neznáte sebe, dokud jste sobě neporozuměli, dokud jste se na sebe dostatečně nepodívali. Říkal jsem, že „dívat se na sebe“ je okamžitá věc, vaše úplnost je odhalena okamžitě, ne v nějakém čase. Můžete vidět svýma očima strom, květinu nebo člověka proti vám takové, jaké jsou, úplně. Nemůžete vidět úplnost toho stromu nebo toho člověka, máte-li o nich nějakou představu. Představa je pozorovatel, střed, který se dívá. Je-li tu střed, ze kterého pozorujete, je zde mezi pozorovatelem a tím, co pozoruje, prostor. Tímto prostorem je pozorovatel od pozorovaného oddělen. Tohle je velmi důležité, zkuste to vidět sami.

Ze všeho nejdříve bychom měli vysvětlit, jak mylně je v souvislosti s meditací chápáno soustředění. Ti, kteří provádějí a nebo učí meditaci, rádi říkají, že člověk se musí naučit soustředit. To

znamená soustředit se pouze na jednu myšlenku, koncentrovat mysl pouze na ni a všechny ostatní myšlenky zapudit. Je to ale ta nejhlopější věc, co můžete udělat. Protože když to uděláte, vedete v sobě vlastně vnitřní boj. Víte totiž, že se máte soustředit jenom na jednu určitou věc, ale přitom se do vaší myslí vtírají všechny možné jiné věci. Při meditaci musíte naopak věnovat pozornost nejenom určité myšlence, ale také tomu, jak a kam se vaše mysl toulá — sledovat každé její hnuty. To je možné jen tehdy, když žádné její hnuty neodmítáte, když neříkáte: „Má mysl se toulá pryč, je vyrušena.“ Není žádné vyrušení. Pokud se mysl toulá, je to spíše známkou toho, že ji zajímají jiné věci.

Meditace není nějaké ovládání nebo řízení myšlení. Měli bychom vědět, co je to řízení. Dnes večer se však k tomu bohužel už nedostaneme. Jsme do takové míry řízeni, že se chováme téměř jako stroje. Neznámená to, že bychom měli dělat jenom to, co sami chceme. Naše jednání by však mělo vycházet z naší vnitřní kázně, která přichází s láskou.

Je-li při meditaci myšlení řízeno, vzniká v myslí konflikt. Rozumíte-li však struktuře a počátku myšlení, jak jsme o tom mluvili, myšlení se nijak nevměšuje. Víte, že myšlení má své funkce, které musí plnit — musíte být schopni mluvit, dojít domů nebo do práce. Porozumíme-li celé struktuře myšlení, tak samotným tímto porozuměním do něj vchází i jeho vlastní kázeň, která nemá nic společného s potlačováním a nic nenapodobuje. Aby přežily, byly mozkové buňky během mnoha staletí podmíněny do určitého vzorce v rámci své kultury. Tento vzorec tvoří model myšlení, který se stále opakuje, a člověk pak jedná jako hinduista, muslim, křesťan nebo komunista. Mozek je tím podmíněný, pracuje podle tohoto dávno vytvořeného vzorce, jenž jej zásobuje stálým tokem myšlenek a dotazů.

K meditaci je tedy nutné mozek úplně uklidnit. Znamená to opustit pocit vlastní důležitosti a nutnosti sebezachování. Rozumíte? Musíme přežívat na fyzické úrovni, ale na psychologické úrovni musíme umřít. Mozkové buňky mohou být klidné jen

tehdy, necháme-li odejít všechno to, co bylo. K tomu nemůže dojít žádným řízením myšlení nebo opakováním manter; všechno to je dětinské. Může k tomu dojít jenom tehdy, když rozumíte celému hnuti myšlení — tedy sobě. Mozkové buňky se pak značně uklidní. Jsou bez hnutí, na vnější podněty však odpovídají.

Mozek je tedy klidný a mysl tichá. Toto ticho je však živá věc. Nevzniklo pod vlivem nějakého vůdce, autority, ášramu, knihy nebo drogy. Můžete si vzít drogu — tato chemikálie vaši mysl uklidní — nebo se můžete také hypnotizovat. Stav, jakého tímto způsobem dosáhnete, však není onen živý klid, jakého dosahuje mysl, která se ponořila hluboko do sebe sama a zůstala přitom vysoce citlivá. Jenom taková mysl je schopna chápout, co je láska. Láska nemůže být ztotožnována s potěšením nebo s touhou. Říkáme, že milujeme svoji ženu nebo svého boha. Tyto city jsou však pouhým odrazem různých vjemů, potěšení a strachu.

Člověk, který tomu porozumí a opravdu do toho půjde, vytvoří pravý řád nejprve uvnitř sebe sama. Máme-li řád v sobě, máme jej i v celém světě. Když každý z vás vytvoří v sobě řád, budete mít živý řád, novou společnost, nový život. Starý model života nemůžeme opustit, dokud neporozumíme sami sobě. A s porozuměním přichází láska. O lásce lidé mluví po celé věky. Říkají, že máte milovat boha, své okolí, že máte být k sobě ohleduplní. Dodnes ale takoví nejste. Tolik se soustředujete sami na sebe, že v sobě lásku mít ani nemůžete. A život bez lásky je utrpení. Tohle není jenom nějaká fráze. Musíte na to přijít sami a musíte na tom tvrdě pracovat. Neustále, s hlubokým vnitřním zaujetím a nikdy neskončit. Zaujetí pro něco není chtivost. Člověk, který nezná hluboké vnitřní zaujetí, nepozná nikdy ani lásku. Láska může přijít jenom při naprostém sebeodevzdání. A pouze lásku může přinést řád, novou kulturu a nový způsob života.

(*Collected Works of J. Krishnamurti*, díl XVII.
Třetí přednáška v Bombaji)

Je-li zde jakékoli potěšení, musí zde být i utrpení — jedno nemůže být bez druhého.

Bez porozumění, co je potěšení, není možné ukončit utrpení.

Je to na vás. Není žádný vůdce, žádný guru. Nikdo vám neřekne, co máte dělat. Musíte být světem sami sobě. Jste sami. Sami v tomto šíleném a surovém světě.

4.

KONEC UTRPENÍ

DNES MÁME POSLEDNÍ PŘEDNÁŠKU. Myslím, že během našich předchozích setkání jsme si vše či méně nastínilí, jakým směrem bychom se asi mohli dát. Víme, že násilí a chaos ve světě stále vzrůstají. Jsou zde války, vykořistování, bezohledná produkce, neschopné vlády a špatné řízení, téměř až anarchie. Mohli bychom uvádět mnoho dalších problémů, jimž musí každý z nás denně čelit. Vytvořili jsme si svět ze své chtivosti, z touhy po potěšení, ze svého soužení. Z potřeby dominovat, vyhledávat moc a lepší pozici.

Mohli bychom vyjmenovávat všechny problémy do detailů. Máme-li však problému čelit, jeho popis a vysvětlení má jenom malý význam. Bohužel, velmi snadno se spokojíme s vysvětleními. Myslíme si, že naše problémy vyřešíme slovy, a tak jsou všude po celém světě záplavy slov; i zde na tomto našem setkání. Každý stále mluví, jsou zde nespočetné teorie, nové ideologie, noví vůdci političtí i náboženští. Různé propagandy se snaží lidi přesvědčit o tom, co mají dělat a o čem mají přemýšlet.

Jsme sluhové propagandy. Různé ideologie nám říkají, co si máme myslet — je tu Gíta, Korán, Bible, marxisticko-leninská teorie... Náš problém není jenom společenský nebo hospodářský, ale zejména duchovní. Naše přednášky mohou možná naznačit ne-

to, co si máme myslet, ale jak můžeme myslet. Obávám se ale, že hlouběji myslet neumíme, a nejsme tak schopní vidět za pole, ohrazené myšlením.

Jedním z klíčových problémů, možná jediným problémem, je utrpení. Člověk se je vždy snažil všemožně vyřešit a odstranit. Snažil se mu uniknout, uctíval je, dával mu různá vysvětlení. Přesto však s utrpením žije dále. Od narození až do smrti. Myslím, že dokud bude člověk řešit tuhle věc jenom slovně, rozebíráním nějakých myšlenek a opravdu z tohoto nekonečného proudu utrpení nevystoupí, tak problémy budou jenom dálé narůstat. Můžete být bohatí, můžete mít prestiž, postavení, pozici a moc. Můžete mít všechny mozky světa se všemi informacemi, ale obávám se, že nic z toho vám nedá odpověď na jednu z těch nejzákladnějších otázek, jíž je utrpení. S ukončením utrpení totiž začíná přicházet moudrost. Moudrost — ne chytrost, znalosti nebo ideologie — přichází jenom s ukončením utrpení. A bez moudrosti nemůžeme řešit vnější ani vnitřní problémy člověka.

Člověk je chycený v síti utrpení a potěšení. Můžeme to vidět nejen v historii, ale i ve svém vlastním každodenním životě, v němž nás řídí touha po potěšení. Většina z nás chce jenom potěšení a snažíme se o ně i těmi nejrafinovanějšími způsoby. I když hledáme pravdu — jak říkají duchovní založení lidé — sledujeme stále jenom tento princip potěšení. Je-li zde jakékoli potěšení, musí zde být i utrpení — jedno nemůže být bez druhého. Nemusí to být jenom potěšení, vnímané smysly, ale je-li člověk trochu jemnější, kultivovanější a intelektuálnější, také potěšení z konání dobra, z ovlivnění a změny společnosti. Psaní knih, působení v politice a podobné aktivity pramení z nenaplněné touhy a nikdy nekončí — všechno je to jenom další potěšení. Uvědomíme-li si, třeba jen občas, své vlastní jednání, zjistíme, že se necháváme vést svými osobními sklony. Tyto sklony a tendenze vycházejí z potřeby stále většího naplnění a potěšení. Dokonce i dobré vlastnosti jsou založené na potěšení. Bez porozumění, co je potěšení, není možné ukončit utrpení.

Chtěl bych jít do toho ještě hlouběji. Je celý život jenom potěšení? Je celý život naopak konflikt, bída, nekonečná řada vnitřních i vnějších bitek? To, co známe, je život zredukovaný na bojiště. Můžeme vytvářet teorie, mluvit bez ustání o duchovních koncepcích, o sociálních zlepšeních, o tom, co by se mělo podrobít kritice. Dokud však neporozumíme této naší velké žádostivosti po potěšení, budeme stále chyceni v proudu nekonečného konfliktu a utrpení. Porozumět potěšení neznamená je odmítat, je jednou ze základních životních potřeb. Vidíte-li hezký strom, krásný západ slunce, pěkný úsměv na tváři, světlo na listu, je v tom velký požitek a máte z toho opravdovou radost.

Krása je něco jiného než potěšení. Krása není v básni, v obraze, v budově, v pozorování hor nebo řeky nebo v držení dlaně druhého — to všechno jsou jenom počítky, třebaže potěšující. Krása je něco úplně jiného. Abychom porozuměli, co vlastně krása je — ne však slovně nebo rozumově —, musíme nejprve porozumět potěšení.

Světová náboženství a různé ideologie vedou lidi k odmítání potěšení. Různí světci, misionáři, sanjásinové a mniši na celém světě říkají, že je na něm něco špatného, něco zlého, co by mělo být odstraněno. Říkají, že mysl, jež sleduje potěšení nebo jež je potěšením naplněna, nemůže nikdy dojít k bohu či ke skutečnosti. Potěšení byste se měli proto odříkat. Avšak lidé, kteří odmítají všechna potěšení, mohou přijít k bohu jen se zmučenou, zdeformovanou, povrchní a omezenou myslí. Mysl, která byla zotročená společností a kulturou, již není svobodná, živá, pohyblivá, schopná a nebojácná. Většina lidských myslí je mučena. Mysl si toho nemusí být vůbec vědoma. Může být natolik zaměstnána svojí rodinou, vyděláváním na živobytí a získáváním postavení, že si nemusí být vůbec vědoma obsahu svého vlastního bytí.

Člověk neustále hledá. Hledá smysl, cíl, uspokojení. A největší uspokojení nazývá bůh. Stále hledáme a hledáme a stále cítíme, jako by nám něco unikalo. Snažíme se v sobě tuto prázdnnotu zaplnit. Chceme tuto samotu, unavenost a vyčerpání životem, který

ztratil ideály, smysl a význam nějak utlumit. Nakonec hledáme uspokojení ve věčnosti, kterou nemůže nic narušit. Nazýváme ji tisíci jmény — bůh, samádhi... člověk si může vymyslet všešliká jména. Donekonečna něco hledáme a nikdy se neptáme, proč vlastně hledáme. Zřejmá odpověď je, že jsme nespokojení, nešťastní, osamocení, nemilovaní, plní strachu. Potřebujeme něco, čeho bychom se mohli chytit, někoho, kdo by nás ochraňoval — otce, matku... — a tak hledáme. A kdo hledá, najde. Naneštěstí vždy něco najde, když hledáme.

A tak první věcí je nehledat. Rozumíte? Vždy vám říkali, že musíte hledat, zkoumat pravdu, najít ji, uchopit, následovat a jít za ní, že se musíte ovládnout a ukáznit. A ted někdo přijde a říká: „Nic takového nedělejte. Vůbec nehledejte.“ Vaši přirozenou reakcí bude buď chuť ho poslat pryč, nebo se k němu otočit zády. Můžete se však také snažit sami pro sebe zjistit, proč to říká. Tak, že se budete dotazovat, přitom ovšem nebudete nic přijímat ani odmítat.

Co tedy vlastně hledáte? Zkoumejte to. Říkáte, že vám vnitřně něco v životě uniká. Ne na technické úrovni — mít slušnou práci nebo více peněz. Co je to vlastně, to, co hledáme? Hledáme, protože hluboko v nás je nespokojenosť s naší rodinou, společností, kulturou, se sebou samými. A my se chceme uspokojit, jít za tuto sžíratou nenaplněnost, jež nás rozkládá. A proč jsme tak nespokojení? S nespokojenosťí se můžeme snadno vypořádat. Dejte nenaplněnému mladému muži — komunistovi nebo revolucionáři — dobrou práci a na všechno zapomene. Dejte mu hezký dům, hezké auto, hezkou zahradu, dobrou pozici ve společnosti a uvidíte, jak nenaplněnost zmizí. Podobně, bude-li mít úspěch na poli ideologie. Nikdy však nezkoumáte, proč jste vlastně nenaplnění — ne ti, kteří mají práci a chtějí mít lepší. Kořeny nespokojenosťí musíme najít ještě předtím, než se pustíme do zkoumání struktury a významu potěšení, a tím i utrpení.

Od dětských let až do smrti nás vychovává a podmiňuje porovnávání. Poměřujeme se neustále s jinými. Poslouchejte nyní,

prosím, co říkáin, a pozorujte, jak vaše mysl pracuje. Máte dvojí úkol: musíte nejenom poslouchat tohoto řečníka, ale současně též sledovat stavy a hnutí, jež ve vaší mysli probíhají. Potřebujete tedy určitou pozornost, abyste byli schopni si uvědomit, co řečník říká a jak to na vás působí. Posloucháte — skutečně posloucháte — nesnažte se překládat si to, o čem řečník mluví, do svých pojmu. Nesoudíte, nepřizpůsobujete si to, neodmítáte, nepřijímáte. Uvidíte, že pak tu není ani řečník, ani vy, je tu pouze skutečnost, jenom *to, co je*. Stále srovnáváme sebe s ostatními. Jsem-li hloupý, chci být chytřejší. Jsem-li povrchní, chci být hlubší. Jsem-li neznalý, chci být obeznámenější a chytřejší. Stále se porovnávám a měřím s jinými — oni mají lepší auto, lepší jídlo, lepší byt, lepší myšlení. Porovnávání plodí konflikt. A můžete porovnáním vůbec něčemu porozumět? Porozumíte vůbec něčemu, porovnáváte-li dva obrazy, dvě písň, dva západy slunce, jeden strom s druhým? Anebo něčemu prozumíte jenom bez jakéhokoli porovnávání?

Je tedy možné vůbec neporovnávat, nezobrazovat se do prvků porovnávaného — jiného člověka, hrdiny, nějaké myšlenky nebo příkladu? Když totiž porovnáváte, když se měříte s »tím, co by mělo být« nebo s »tím, co bylo«, nevidíte *to, co je*. Poslouchejte, prosím. Je to velmi jednoduché, a tak je možné, že vám chytrým to docela unikne. Ptáme se, zda je možné žít v tomto světě úplně bez porovnávání. Neříkejte, že ne, nikdy jste to nezkoušeli. Neříkejte ani: „Nemohu, není to možné, veškerá má podmíněnost si žádá porovnávat.“ Ve škole je jeden chlapec poměrován s druhým. Učitel říká: „Ty nejsi tak chytrý jako on.“ Poměruje-li takto Honzu s Pavlem, útočí tak vlastně na Honzovu přirozenost. A v celém světě je to stejné.

Myslíme si, že porovnávání je nezbytné pro pokrok, pro porozumění a pro intelektuální vývoj. Nemyslím si, že by bylo potřebné. Porovnáváte-li jeden obraz s druhým, nedíváte se ani na jeden z nich. Na obraz se můžete dívat jenom tehdy, když neporovnáváte. A v životě je to stejně. Je tedy možné nikdy se

psychologicky neporovnávat s ostatními? Nikdy se neporovnávat s Rámonou, Sítou, Gítou, s kýmkoli — s hrdinou, vašimi bohy, ideály? Mysl, jež na žádné úrovni neporovnává, je neobyčejně efektivní, neobyčejně živá, protože vidí *to, co je*.

Dejme tomu, že jsem povrchní. Porovnávám se s někým, koho ostatní považují za schopného člověka s hlubokým intelektem. Jsem povrchní a omezený, porovnávám se s tím člověkem a snažím se být jako on. Napodobuji ho, cituji, následuji, snažím se sám sebe rozložit, abych byl jako on. A tento konflikt stále pokračuje. Pokud by tu však nebylo žádné porovnávání, jak bych mohl vědět, že jsem hloupý? Protože mi to řeknete? Protože nemohu dostat práci? Protože nejsem dobrý ve škole? Jak mohu vědět, že jsem hloupý, není-li tu vůbec žádné porovnávání? Jsem *to, co jsem*. Jsem v tom stavu a mohu se z něho hnout. Mohu objevovat, mohu se změnit. Budu-li se ale porovnávat s jiným, má změna může být jenom povrchní. Zatímco není-li zde porovnávání, je tu jenom *to, co je* a odtud se mohu hnout jinam. Dnešní život podmiňuje člověka k porovnávání. Jedním z jeho základních principů je soutěživost, snaha ustavičně se za něčím drápat a být přítom v nekonečné bitvě s druhým. Na *to, co je* se mohu dívat jenom bez porovnávání. Uvědomím-li si to a porozumím-li tomu nejenom slovně, ale skutečně do hloubky, uvidím, že porovnávání je jenom nezralá dětská záležitost.

Může porovnávání existovat současně s láskou? Když někoho milujete celým svým srdcem, myslí, tělem, celým svým bytím, nemilujete ho vlastnicky, nedominujete nad ním ani neříkáte „je můj“ — je zde nějaké porovnávání? *To, co je* můžete vidět jenom když zde není porovnávání. Do zkoumání struktury potěšení se můžeme pustit až tehdy, když tomuhle všemu porozumíme.

Neporovnávat *to, co je* s tím, co bude, ani s tím, co už bylo, vyžaduje obrovskou pozornost. Rozumíte? Včera jsem zažil potěšení, pocit potěšení, jenž mně přinesl neobyčejné světlo. Viděl jsem včera oblak plný světla, dnes jej však vůbec nevidím a chci jej opět zpět. Porovnávám tedy současnost s tím, co bylo, a následně

s tím, co by mělo být. Nebýt zatížen tímto porovnávajícím hodnocením vyžaduje neobyčejnou inteligenci a citlivost. Potom máte energii sledovat *to, co je*. Tuto energii ale ztrácíte, když porovnáváte *to, co je* s tím, co bylo, nebo s tím, co by mělo být.

Doufám, že je to jasné. Ne však intelektuálně, protože to by nemělo žádný smysl. To byste se mohli klidně sebrat a jít pryč. Pokud je vám to opravdu jasné, můžete začít zkoumat potěšení. Tak, že nebudeste porovnávat potěšení, které jste měli včera, s tím, které budete mít zítra, ale budete jenom sledovat stav myslí, která potěšení hledá. Člověk musí potěšení rozumět, nejenom říkat: „Chci potěšení.“ Chcete-li mít potěšení, musíte s ním ovšem mít také bolest a utrpení, nemůžete mít jedno bez druhého. A sledujete-li potěšení jakéhokoli druhu, vytváříte svět konfliktu. Říkáte-li si »hinduista« nebo dáváte-li si podobné nálepky, jimž se člověk běžně označuje, jste velmi důležití. Uctíváte-li jednu řeku, odmítáte všechny ostatní řeky. Stane-li se jedna rodina pro vás nejdůležitější, odmítáte všechny ostatní rodiny — proto jsou rodiny tak nebezpečné. Uctíváte-li jeden strom, jednoho boha, odmítáte všechny ostatní stromy a bohy. A právě k tomuhle dochází, když uctíváte svůj vlastní malý národ. Odmítáte tím vlastně všechny ostatní národy, jste připraveni jít do bitvy, bojovat a všechny ostatní zabít. Potěšení je tedy zakotveno v uctívání bohů, ve hledání pravdy, ve slovech „můj národ“, „moje rodina“, „moje pozice“. Zde všude je obsaženo a způsobuje škody, jaké se dají stěží vyjádřit. Nesmíte však potěšení odmítat. Protože když je odmítáte, počínáte si podobně, jako byste si useklí ruku nebo se oslepili, abyste se již nikdy nemohli potěšit pohledem na krásný oblak, půvabnou ženu nebo hezký strom. Potěšení tedy musíme rozumět. Tomu, jak vzniká, i jaký má význam.

Víte, že lidé, kteří hlásají po světě duchovnost, říkají, že nemáte mít žádné touhy. Je to jeden z jejich příkazů. Je to nesmyslný požadavek, protože touha vzniká již ve chvíli, kdy něco uvidíte. Touha je reakce. Když vidíte zářící barvu, dívajte se na ní. Barva je jedna z nejkrásnějších věcí, barva je bůh. Dívajte se na ní

a neříkejte: „Červená se mi líbí,“ nebo: „Líbí se mi modrá,“ ale pouze pozorujte barvu oblaku, barvu šatů, barvu listu, jenž na jaře právě vyraší. Když se budete takto dívat, zjistíte, že zde není vůbec žádné potěšení, ale jenom čirá krása. Krása stejně jako láska není touha ani potěšení.

Rozumět touze je důležité, a přitom docela jednoduché. Nevím, proč lidé kolem toho nadělají tolik zmatků. Podívejme se, jak touha vzniká. Nejprve je zde vnímání, pak počitek, poté kontakt a nakonec touha. Sledujete to? Vidíte například krásné auto. Nejprve ho vnímám a vznikne ve mně určitý vjem. Pak si na ně sáhnu a už je zde touha ho vlasnit. Je to jednoduché. Právě takhle začínají problémy. Zapojí se myšlení a začne o předmětu touhy přemýšlet. Tímto přemýšlením vzniká potěšení. Vidíte třeba krásné hory s hlubokými údolími, jak se pokryté sněhem důstojně tyčí v zářícím ranním světle. Vidíte je. A myšlení začne říkat: „Jak nádherné, přál bych si, abych se na ně mohl dívat po rád!“ Myšlení, což je paměť, která odpovídá na to, co vidí, říká: „Přál bych si, abych zde mohl žít.“ Nebo jiný příklad: když vidíte krásný obliječ a přemýšíte o něm, opět toto přemýšlení přináší potěšení. Nebo sex — zažili jste potěšení a přemýšíte o něm. Cím více o této představě přemýšíte, tím více potěšení roste, a tím více roste i touha. Stav potěšení je tedy tvořen myšlením. Když se na to podíváte takhle, tak je to velmi jednoduché.

A člověk se ptá: „Je možné, aby nebylo myšlení vůbec touhou zasaženo?“ Sledujete to? Je to váš problém. Když vidíte něco obzvláště krásného a plného života, nesmíte nikdy nechat nastoupit myšlení, protože ve chvíli, kdy se zapojí myšlení, přemění váš vjem v potěšení a dalším přemýšlením o tom je bude zvyšovat a zvyšovat, čímž bude ovšem růst i touha po něm. A když pak toto potěšení nedostanete, vznikne konflikt, objeví se strach. Je tedy možné dívat se na věci bez myšlení? Abyste se mohli dívat, musíte být obzvláště živí a aktivní. Náboženství vám však říká: „Zanechte veškeré aktivity a přistupujte ke skutečnosti pasivně.“ Takový pasivní přístup ale není možný. K tomu, abyste skutečnost viděli a mohli

k ní tedy dojít, musíte mít mysl jasnou, nezdeformovanou, čistou, nevinou, nezniatou, nezmruženou. Vidíte-li strom, musíte se na něj dívat jasnýma očima, bez představy. Přemýšlí-li myšlení o touze — a ono přemýšlí vždy o touze — vytváří potěšení. Vytvoří si o předmětu, třeba o obraze nebo o symbolu, svoji představu a stále o ní přemýší. Tím vzniká a roste potěšení. Vidíte krásnou hlavu a díváte se na ni. Myšlení říká: „To je krásná hlava, moc pěkná hlava, jaké má hezké vlasy.“ Začne o ní přemýšlet a je tu potěšení.

Vidět něco bez myšlení neznamená, že byste měli přestat myslit, tak to není méněno. Musíte si být pouze vědomi, kdy se do vašeho myšlení začíná vrádat touha. Musíte vědět, že touha začíná jako vnímání, počitek a kontakt. Musíte si být vědomi celého mechanismu touhy a také okamžiku, kdy jej myšlení může rozeběhnout. Vyžaduje to nejenom inteligenci, ale i uvědomění a bdělost. Když vidíte něco obzvlášť krásného nebo ošklivého, musíte být bdělí. Vaše mysl pak nebude porovnávat krásu s ošklivostí. Porozumíte-li potěšení, můžete začít zkoumat i utrpení. Nebudete-li jím rozumět, tak ať budete dělat cokoli, budete vytvářet jenom další spoušť. Můžete šplhat na nejvyšší stupně společenského nebo politického žebříčku, náboženského nebo úřednického aparátu, ale budete, být ve jménu boha, vaší země, strany, společnosti nebo ideologie, jenom hanební handlří.

Co je tedy utrpení? Opět, prosím, dívejte se na to, co je a ne na to, co by mělo být. Přejdete-li opravdu do toho, nic neporovnáváte a vidíte to, co je. Neplýtváte energií v porovnávání a máte ji k nazírání. Jedním z problémů člověka je to, jak získat dostatek energie. A opět tu jsou hlasatelé různých náboženství se svým omezeným myšlením a říkají: „Abyste měli energii, musíte žít v celibátu, musíte strádat, hladovět, jít jedno jídlo denně, nosit bederní roušku, vstávat ve dvě hodiny ráno k modlitbám.“ Je to nesmyslné, protože tím se ničíte a energii naopak ztrácíte. Energie přichází, když vidíte to, co je. Znamená to neplýtvat touto energií v porovnávání.

Člověk se snaží přemoci utrpení mnoha způsoby — únikem, uctíváním, pitím, zábavou — ale utrpení je pořád zde. Musíme mu porozumět stejným způsobem jako všem ostatním věcem. Neodmítat je, nepotlačovat, nesnažit se je přemoci, ale rozumět mu, dívat se na ně, jaké je. Víte, co je to utrpení? Musím vám to říká. Utrpení je, když ztratíte někoho, o koho si myslíte, že ho milujete. Utrpení je, když toužíte po naplnění, ale nevidíte zde žádnou možnost. Utrpení je, když je vám odpírána příležitost. Utrpení je, když si uvědomíte vlastní samotu a úplnou prázdnost. Utrpení je spojeno se sebelítostí. Víte, co je sebelítost? Sebelítost je, když vědomě nebo podvědomě sami sebe litujete, když říkáte: „V situaci, ve které jsem, nemohu vůbec nic dělat,“ a naříkáte na osud nebo když se na sebe díváte jako na nějakého škůdce. Sebelítost je jedním z činitelů utrpení a člověk si jí musí být vědom, chce-li utrpení porozumět. Když vám někdo umře, jste opuštěni a uvědomíte si, jak jste osamoceni. Můžete zůstat i bez zabezpečení, bez peněz. Žili jste z druhých a začínáte si stěžovat, začínáte se litovat. Jednou z příčin utrpení je tedy sebelítost. Dívejte se na sebelítost, nesnažte se ji přemoci, nesnažte se ji odmítat ani se neptejte, co s ní máte dělat. Jste osamoceni a litujete se; to je skutečnost, to je fakt. Dokážete se na věc podívat bez vzpomínání na včerejšek, kdy jste měli toho člověka, ty peníze, tu možnost — ať už to bylo cokoli? Jenom se dívat. Pak zjistíte, že pro sebelítost zde není vůbec žádné místo. Neznamená to však, že přijímate věci takové, jaké jsou.

Dalším z činitelů utrpení je pocit samoty. Můžete být neustále mezi lidmi, být mimořádně společensky aktivní, ustavičně klábosit třeba o politice. Můžete mít velké znalosti, můžete mít různé bohy, avšak samota je stále zde. Člověk hledá smysl života a nakonec si nějaký vymyslí. Samota je tu však stále. Musíme umět se na ni podívat bez jakéhokoli srovnávání. Jenom vidět, jaká je, bez snahy zakrýt ji nebo od ní utéci pryč. Potom uvidíte, že se samota stane něčím úplně jiným.

Člověk musí být sám. My nejsme sami. Jsme výsledníci tisíce vlivů, tisíce podmínek, psychologického dědictví, propagandy, kultury. Protože nejsme sami, jsme vlastně druhorodní lidé, tvoření jakoby z druhé ruky. Když je člověk sám, úplně sám, nepatří k žádné rodině, i když může mít rodinu, ani k žádnému národu, k žádné kultuře, nemá k nim žádné závazky. Cítí se úplně mimo — mimo všechny druhy myšlení, jednání, mimo národ i rodinu. Úplně sám může být jenom člověk s čistou, nevinnou myslí. A právě tato čistota osvobozuje mysl od utrpení.

Mysl, mořená utrpením, nikdy nepozná, co je láska. Láska zde nemůže být, dokud je mezi pozorovatelem a tím, co pozoruje, prostor.

Víte, co je to prostor? Prostor je mezi vámi a tím stromem, mezi vámi a tím, co si myslíte, že by mělo být. Prostor je tam, kde je střed nebo pozorovatel. Rozumíte tomu? Opět je to zpočátku jednoduché a později velmi složité. Začneme ale jednoduše. Před tímto řečníkem je mikrofon. Ten mikrofon je v prostoru. Mikrofon však také tvoří prostor. Je tu dům se čtyřmi stěnami. Prostor je nejenom venku, ale i uvnitř těch čtyřech stěn. Mezi vámi a stromem je prostor. Je mezi vámi a vaším okolím, mezi vámi a vaší ženou. Dokud je prostor mezi vámi a vaším okolím, vaší ženou, mužem nebo kýmkoli jiným, znamená to, že je zde střed, který ten prostor vytváří. Sledujete to? Když se díváte na hvězdy, jste tu vy, kdo se dívá na hvězdy, a nádherná, jasná, chladná obloha se zářícími hvězdami. Jste tu tedy vy, pozorovatel, a vedle vás to, co pozorujete, pozorované.

Jste tedy střed, a vytváříte tak prostor. Když se díváte na strom, máte představu o sobě i o stromu. Ta představa je střed, jenž se dívá. Jak jsme říkali, láska může být jen tehdy, není-li zde žádný prostor, to znamená, když pozorovatel žádný prostor mezi sebou a stromem nevytváří. Máte představu o své ženě a vaše žena má zase svoji představu o vás. Tu představu jste si oba budovali deset let či dva roky, nebo třeba jenom jeden den. Skrze vaše i její potěšení, vzájemnými nesváry, snahou ovládat jeden druhého

a vším tím kolem toho. A kontakt mezi dvěma představami se nazývá »vztah«. Láska je tady ale jen tehdy, není-li zde žádná představa, žádný prostor. Stejně tak i krása je tu jen tehdy, není-li zde žádný prostor. Ne fyzický nebo jinak vnimatelný prostor, ale prostor uvnitř nás.

Prostor je tu, není-li zde sebeodevzdání. Mluvíme o něčem, čemu asi nerozumíte. Nikdy jste to nezažili. Nikdy jste neodstranili prostor mezi vámi a vaši ženou, mezi vámi a stromem, mezi vámi a oblaky nebo hvězdami na obloze. Nikdy jste se opravdu nedívali. Nevíte, co je krása, protože nevíte, co je láska. Mluvíte o ní, píšete o ní, ale nikdy jste ji necítili. Protože možná mimo vzácné okamžiky ani nevíte, co je to úplné sebeodevzdání. To, co tvoří prostor kolem sebe, je střed. Dokud je zde prostor, není zde ani láska, ani krása. Proto jsou naše životy tak prázdné a bezcenné.

Chodíte do kanceláře, nevím proč. Ráskáte, že musíte, protože máte zodpovědnost, musíte vydělávat, podporovat rodinu. Nevím, proč byste museli cokoli dělat. Jste otroci, to je všechno. Nikdy skutečně nepozorujete, když se díváte na strom nebo na tvář člověka před vámi. Když se na tu tvář díváte, díváte se ze středu. Tento střed vytváří prostor mezi vámi a tím člověkem. Aby se lidé přes tento prostor přenesli, berou drogy, jako je třeba LSD. Vezmete-li si drogu, vaše mysl pod jejím vlivem neobvykle zcitliví. Vznikne chemická změna a uvidíte, že prostor úplně zmizí. Ne že bych to zkoušel (smích). Nejsou to skutečné, ale umělé prostředky. Je to okamžité štěstí, okamžitý ráj, okamžité blaho. Takto je ovšem dostat nemůžete. Bez lásky a krásy zde není pravda. Vaši světci, vaši bozi, vaši knězí ani vaše knihy to však neřeší. Proto jste tak zblázení a ztrápení. Raději byste mluvili o Gítě, Koránu nebo Bibli než o lásce. Díváte se na zaneřáděné cesty, na svinstvo a hanebnost kolem nich a trpíte to. Spolupracujete se špínou a nevíte, kdy nespolupracovat. Spolupracujete se systémem a nevíte, kdy říci: „Nechci již spolupracovat a nezáleží na tom, co se stane.“ Rozhodnete-li se však dále již nespolupracovat, nemělo by to být z revolty, ale mělo by to vycházet z lásky a krásy.

I. VEŘEJNÉ PŘEDNÁŠKY

Cítíte-li lásku a krásu, vnímáte *to, co je*. A v tom, co je může jít mysl daleko za sebe, až do nekonečna.

Vy ale musíte pracovat, chodit do kanceláře, horečně každý den pracovat. Musíte tvrdě pracovat a lásky nikdy nedosáhnete. Lásky ani pokory. Stejně jako krásu a lásku ani pokoru nemůžete pěstovat. Pravdu můžete vidět jen tehdy, uvědomujete-li si, co děláte, o čem přemýšlite, jak se díváte, jak jdete, jak jíte, o čem mluvíte. V tomto uvědomení je počátek pochopení potřesení i utrpení, touhy, nudy a samoty člověka. Potom přijdete i na to, co nazýváme »prostor«. Víte, že je-li mezi vámi a něčím prostor, není zde láska.

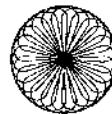
Můžete dělat všechno možné, pokoušet se o různé ideologické nebo společenské změny. Děláte-li to ale bez lásky, vytváříte jenom další zmatek. Je to na vás. Není žádný vůdce, žádný guru. Nikdo vám neřekne, co máte dělat. Musíte být světlem sami sobě. Jste sami. Sami v tomto šíleném a surovém světě. Proto musí být člověk oázou v poušti myšlenek. A oáza se ukáže tehdy, je-li zde láska.

(*Collected Works of J. Krishnamurti*, díl XVII.
Čtvrtá přednáška v Bombaji, 1967)

Chodíte do kanceláře, nevím proč. Říkáte, že musíte, protože máte zodpovědnost, musíte vydělávat, podporovat rodinu. Nevím, proč byste museli takoli dělat. Jste otroci, to je všechno.

II.

OTÁZKY A ODPOVĚDI

Začněte žít a budete zde bez ptaní, bez bledání, bez strachu.

Obáváme se nechat mysl ničím nezaměstnanou. Člověk by pak mohl přijít na to, jaký vlastně je.

Vůči strachu je možné si vypěstovat odolnost, jako třeba odvahu. Mysl však bude potom odolávat i jiným věcem, například učení.

Nepoznatelné přichází až tehdy, přestane-li mysl uvažovat ve smyslu svého zachování.

II. OTÁZKY A ODPOVĚDI

109

I.

Otázka: Četl jsem dnes v novinách vaše tvrzení, že problémy člověka nemůže vyřešit žádná hospodářská nebo společenská revoluce, ale jedině duchovní revoluce. Čemu vlastně říkáte duchovní revoluce?

KRISHNAMURTI: Nejdříve bychom si měli ujasnit, čemu říkáme duchovnost. Většina z nás ji chápe na základě tradice, ve které jsme vyrostli, na základě dogmat, upanišad, Gity nebo Bible. Nebo si ji vytváříme sami ze svých zážitků, vizí, nadějí a myšlenek tak, jak nám vyvstanou v naší myslí, podmíněné naším hinduistickým, křesťanským nebo komunistickým zázemím. Začínáme s určitou podmíněností a na jejím pozadí prožíváme všechno, co přichází dále. A tak to, co obvykle považujeme za duchovnost, jsou jenom modlitby, rituály a dogmata, touha nalézt boha, následování autority a podobné povrchní věci. Je ale tohle duchovnost? Jdete-li skutečně za pravdou, musíte všechno tohle odložit. Musíte zcela odložit autoritu upanišad, duchovního učitele i autoritu svých vlastních zážitků. Mysl může být schopna sama objevovat jen tehdy, je-li od všech těchto věcí oproštěna. Musíte jasně vidět absurditu celé věci a vystoupit z ní. Avšak uděláte to? Uděláte-li to, způsobíte si tím komplikace, postavíte se tak vlastně proti společnosti, můžete třeba také ztratit svoji práci. Vaše mysl je tedy ovládána strachem, a proto pokračujete dále v tom, co jste.

A tak to, čemu obvykle říkáme duchovnost, vlastně vůbec žádná duchovnost není. Zda věříme anebo nevěříme v boha, záleží jenom na naši podmíněnosti. Vy v boha věříte a komunisté v žádného boha nevěří. Jaký je v tom rozdíl? Vůbec žádný, vy jste prostě naučeni v boha věřit, zatímco oni jsou naučeni nevěřit. Člověk, který opravdu hledá a tomuto porozumí, musí proto celou tuto takzvanou duchovnost odmítnout.

Protože jsme vnitřně nenaplnění, plní strachu, bez pocitu bezpečí, hledáme posilu v tom, že se s něčím ztotožníme — se svou zemí, s nějakou ideologií nebo s vírou v boha. V celém

světě však můžeme vidět, k čemu toto ztotožnění vede. Všechna náboženství navzdory tomu, že stavějí lásku a bratrství nade vše, ve skutečnosti lidi od sebe oddělují. Vy jste sikh, já jsem hinduista, on je muslim a další je buddhist. Vidí-li člověk, jak se lidé takto rozdělují, uvědomuje si, že potřebujeme úplně jiný způsob myšlení. Jiný způsob myšlení ale není možný, dokud člověk zůstává hinduistou, křesťanem... Abyste se mohli od toho všeho oprostit, musíte poznat sami sebe, strukturu svého bytí. Musíte porozumět, proč přijímáte a následujete autoritu. Chcete uspět, chcete si být jisti, že je zde bůh, na něhož se můžete spolehnout, až budete v nouzi. O bohu přemýšlím, když na nás doléhá utrpení a konflikty. Tato utrpení a konflikty jsme si však způsobili my sami. Skutečně šťastný člověk nikdy o bohu nepřemýší. Neporozumíme-li celé této věci, je naše víze boha jenom pouhou fikcí.

Duchovní revoluce, o níž mluvím, tedy není návratem nebo reformou nějakého určitého duchovního směru, ale úplným osvobozením od všech duchovních směrů a ideologií — což ve skutečnosti znamená osvobození se od společnosti, která je vytvořila. Člověk, který touží po úspěchu, nemůže být duchovním člověkem. Ambiční člověk neví, co je láska, i když o ní třeba stále mluví. Nemusí být ani ambiční ve světském smyslu — může toužit třeba po duchovním pokroku nebo může chtít dosáhnout něčeho v příštím světě. Duchovní revoluce však znamená úplné osvobození člověka. Jedině potom budou lidé schopni přistupovat k životu jinak a nebudou již vytvářet další problémy.

Pokud jste teď poslouchali jenom v rovině slov a rozumu, tak si asi říkáte: „Co bych si v životě počal, kdybych neměl žádnou ctižádost? Společnost by mě zničila.“ Divil bych se, kdyby vás měla zničit. Ve chvíli, kdy porozumíte společnosti a odmítnete celou její strukturu, na níž je založena — ctižádost, závist, honbu za úspěchem, náboženská dogmata, výry a povrchnosti —, jste mimo společnost a jste schopni myslet v úplně jiné rovině. A možná, že pak už zde žádný problém nebude. Jestliže jste ale poslouchali

jenom slova, půjdete zítra zase postaru. Budete číst Gítu nebo Bibli, půjdete za svým duchovním učitelem nebo knězem. Možná že jste všechno to, co jste teď slyšeli, i rozumově přijali, váš život ale poběží dále obráceně a bude vytvářet další konflikty. Potom je lepší neposlouchat vůbec, máte již tak dost problémů a konfliktů, nepotřebujete si přibírat další. Docela pěkně se tu sedí a poslouchá, pokud to ale nezačleníte do vašeho reálného života, je mnohem lepší ucpat si uši, protože slyšíte-li pravdu a nebudete-li ji žít, váš život, již takhle smutný, se pak může dostat do pořádného zmatku.

(Dillí, 10. října 1956)

2.

Otázka: Máme stálý strach z války, ze ztráty zaměstnání, pokud je máme, strach z terorismu, z násilí na našich dětech, strach, že jsme vydáni napospas neschopným politikům. Jak se máme postavit k životu takovému, jaký dnes je?

KRISHNAMURTI: Jak se máte postavit k životu? Ve světě je stále více násilí, to je zřejmé a musíme to vzít jako fakt. Hrozí zde války, dokonce už i naše děti jsou násilné a to je dost podivná věc. Pamatuji se na matku, která se na nás jednou v Indii přišla podívat. Říkala, že jí její děti bijí, a byla tím zděšena, protože to je zde nevidané. V indické tradici jsou totiž matky velice respektovány. Násilí se tedy rozrůstá po celém světě. K tomu všemu je tu strach ze ztráty zaměstnání, jak tazatel říká. Jak se má člověk postavit k životu, když o tomhle všem ví a musí tomu čelit?

Nevím. Vím, jak bych se měl sám postavit k životu, ale nevím, jak se k němu němu můžete postavit vy. Podívejme se nejdříve na to, co je to vlastně život. Co je tato existence plná utrpení, přelidnění, neschopných politiků, podvodů, nepočitivosťí a úplatkářství? Co to vlastně znamená žít? Co znamená žít ve světě

takovém, jaký je? Jak máme žít svůj každodenní život? Opravdu, ne podle nějaké teorie, filosofie nebo ideálu. Když si svůj život trochu více uvědomíme a probereme, zjistíme, že je to neustálá bitva, úsilí a plahočení. Co můžeme dělat? Nemůžeme od něj přeci nijak uniknout. Poznal jsem několik lidí, kteří říkali, že se ve světě nedá žít, úplně se stáhli do Himálaje a zmizeli. To je však pouhé vyhýbání se skutečnosti a únik od ní. Podobně je možné zmizet v nějaké komunitě nebo jít za nějakým věhlasným guruem a ztratit se v tom. Takoví lidé ale jistě neřeší problémy denního života. Nezajímají se, je-li možná změna, psychologická revoluce společnosti. Tomu všemu unikají. Co však můžeme dělat my, kteří se tomu nevyhýbáme a žijeme ve světě takovém, jaký je? Můžeme svůj život změnit? Je možné žít úplně bez konfliktu? Konflikt je totiž částí násilí. Na tomto neustálém zápase je naš život založený. Věčně bojujeme a bojujeme.

Můžeme my, lidé, kteří v tomhle všem žijeme, změnit sami sebe? Otázka by měla být položena vlastně takhle. Zda je možné uskutečnit radikální psychologickou transformaci sebe samých. Okamžitou transformaci, ne takovou, která by vyžadovala čas. Pro opravdu duchovního člověka není žádný zítřek. Vlastně se dá těžko říci, že není žádný zítřek, protože jediné, co je, je bohatě žitý dnešek. Můžeme žít svůj život plně a opravdově a každý den tak, že změníme svůj vztah ke všem ostatním? To je podstata věci — jací jsme my, a ne jaký je svět, protože my jsme svět. Sledujte to, prosím: svět je vámi a vy jste svět. Je to očividný nepřejemný fakt, výzva, kterou musíme zcela otevřeně přijmout. Znamená to uvědomit si, že všichni přispíváme k nepořádkům tohoto světa, a jsme tak za ně odpovědní — za všechno to, co se děje na Středním východě, v Africe, za všechny ostatní pošetilosti, jež se ve světě dějí. Nemusíme být odpovědní za činy našich dědečků nebo pradědečků — za otroctví, tisíce válek, sutovost impérií — jsme ale součástí toho všeho. Uvědomujeme-li si, jaký svět je, že nemůžeme jednat samostatně a odděleně, a nebudeme-li plně zodpovědní za všechno, co děláme, co si myslíme, jak se chováme, pak není velká naděje,

že se podaří vyřešit problémy, třeba problém terorismu. Vlády by se měly starat o to, aby se lidé cítili bezpeční, zdá se však, že jim na tom příliš nezáleží. V případě, že by se každá vláda postarala o bezpečnost svých vlastních lidí, nebyly by žádné války. Vlády se však zřejmě ale zabývají svými vlastními problémy: jak udržet svou společenskou pozici, moc, prestiž... celou tu hru jistě znáte sami.

Je tedy možné, abychom, když nepřipouštíme čas, což je zítřek a budoucnost, žili takovým způsobem, že to, co je důležité, je jedině dnešek? Znamená to být mimořádně vnímaví ke svým vlastním reakcím, ke svému zmatku — a horečně na sobě pracovat. Je to zřejmě to jediné, co můžeme udělat. A neuděláme-li to, není zde pro člověka opravdu žádná naděje. Nevím, jestli sledujete titulky v novinách. Všechno se připravuje na válku. A jestliže se na něco připravujete, budete to mít — je to, jako když si připravujete dobré jídlo. Zdá se, že běžné lidí ve světě to nezajímá. Ty, kteří jsou intelektuálně nebo vědecky zapojeni ve zbrojení, to také nezajímá, zajímá je spíše jejich zaměstnání, kariéra, výzkum. A obyčejní lidé, takzvané střední vrstvy, pokud jím na tom vůbec záleží, tak přiznávají svoji porážku, tedy to, že nemohou dělat vůbec nic. Je to tragédie, že nám na tom nezáleží. Nescházíme se, nepřemýšlíme a nepracujeme společně. Jsme pouze ochotní vstupovat do různých organizací a institucí, přičemž doufáme, že se jim podaří zastavit války a zabíjení člověka člověkem. Nikdy to však nedokázaly. Organizace a instituce nejsou schopny s něčím takovým skončit. Co je podstatné, je srdce a mysl člověka. Prosím vás, tohle nejsou jenom nějaké řečnické obraty, čelíme něčemu opravdu vážnému. Setkali jsme se s několika prominentními lidmi, kteří jsou do toho zapojeni — a nezajímá je to. Jestliže ale nás to bude zajímat a povedeme dobře svůj každodenní život, jestliže každý z nás si bude uvědomovat, co dělá, myslím, že pak zde pro budoucnost nějaká naděje je.

3.

Otázka: Proč ztrácíte čas kázáním, místo abyste pomohli světu nějakým praktickým způsobem?

KRISHNAMURTI: Co myslíte „praktickým způsobem“? Máte asi na mysli nějakou změnu, která by přinesla lepší hospodářské uspořádání, lepší rozdělení bohatství či lepší vztahy, nebo rovnou řečeno, pomohla by vám nalézt práci. Chcete vidět v tomto světě nějakou změnu — to chce každý inteligentní člověk — a chcete nějakou metodu, jak této změny dosáhnout. A tak se mě ptáte, proč ztrácíme čas kázáním, místo abych dělal něco pro to. Je však to, co dělám, opravdu ztráta času? Byla by to ztráta času, kdybych vytvářel nový systém myšlenek, novou ideologii, která by měla nahradit starou. Možná byste chtěl, abych dělal právě tohle. Není ale důležitější nalézt spíše překážky, které opravdově změň brání, než ukazovat, co takzvaně prakticky dělat, tj. jak získat lepší práci nebo vytvořit lepší svět? Nemám na mysli změnu vlevo nebo vpravo, ale základní, radikální revoluci, jež není založena na žádných idejích. Ideály, víry, ideologie a dogmata znemožňují jednání. Ve světě nemůže být žádná revoluce nebo transformace, dokud bude jednání založeno na idejích. Potom je totiž čin jenom pouhou reakcí na ideu, a ideя je tak důležitější, než samotný čin. A není to přesně to, co se ve světě děje? Abychom mohli jednat, musíme nejdříve znát překážky, jež jednání brání. Potřebuje však v tom, že většina z nás vlastně jednat nechce. Radši diskutujeme, měníme ideologie, a tak unikáme od jednání k ideologiím. Svět dnes musí čelit mnoha problémům: přeličnění, hladovění, dělení lidí na národnosti a třídy... Proč se nějaká skupina lidí nezabývá národnostními otázkami? Jestliže se snažíme být nadnárodní, a přitom jako většina z nás lšíme na své národnosti, vytváříme jenom další problémy. Ideály opravdu znemožňují jednání. Jeden vysoce postavený státník říká, že není problém zorganizovat svět tak, aby se mohli všichni lidé dobře najít. Jak je tedy možné,

že lidé dále hladoví? Důvodem jsou konflikty mezi odlišným myšlením, vírami a národnostmi. Tomu, aby se lidé najedli, tedy vlastně brání ideje. Většina z nás si s idejemi všelijak pohrává. Myslíme si, jací jsme ohromně revolucionáři, a hypnotizujeme se takovými slovy, jako je »praktický«. Důležité je tedy osvobodit se od všech idejí, národností, náboženské víry a dogmat. Potom jsme schopni jednat ne podle vžitného vzoru nebo ideologie, ale tak, jak situace vyžaduje. A ukazovat na překážky, které brání takovému jednání, není určitě jenom plané řečnění a ztráta času. To, co děláte, nemá vůbec žádný smysl. Vaše ideje a víry, vaše činy, jež mají politiku, hospodářství a náboženství konečně napravit, ve skutečnosti rozdělují lidi a vedou k válce. Člověk, který lší na své národnosti nebo zemi, nemůže vědět, co je bratrství, i když o tom může mluvit. Každé jeho jednání, ať už v oblasti hospodářství nebo jinde, naopak napomáhá válce. Mysl může jednat správně jenom tehdy, je-li úplně osvobozena od všech idejí a veškeré víry. Osvobození od idejí může přijít jedině přes sebeuvědomění a sebepoznání. Jedině potom může nastat radikální a trvalá transformace.

(Kolombo, I. ledna 1950)

4.

Otázka: Většina z nás je chycena do rutiny naší běžné denní práce, která nás nudí. K našemu životy je však nutná. Proč nemůžeme být šťastní ve své práci?

KRISHNAMURTI: Ano, dnešní společnost přinutila mnohé z nás pracovat, což se nám jako jedincům vůbec nelší. Moderní společnost je založena na bezohlednosti, soutěžení a válkách. Nejvíce vyžaduje, řekněme, inženýry a vědce, protože ti jsou schopni vymýšlet a vyrábět prostředky pro válku, a pomáhat tak

svému národu k ještě větší bezohlednosti. Takže vzdělání je do velké míry zaměřeno na produkci inženýrů a vědců bez ohledu na to, zda je člověk pro to vhodný anebo ne. Člověk, jenž je vzdělán jako inženýr, jím ve skutečnosti vůbec nemusel chtít být. Mohl chtít být třeba malířem, hudebníkem nebo někým jiným. Ale okolnosti — výchova, rodinná tradice, požadavky společnosti — ho přinutily k tomu, aby se specializoval jako inženýr. Vytvořili jsme si tak rutinu, do níž je většina z nás chycena. A jsme pak nešťastní a zklaňaní po celý svůj život. Známe to všichni.

V zásadě je to věc výchovy a vzdělání. Je tedy možné přijít s úplně jiným vzděláváním, při němž by učitelé i žáci proces učení milovali? Milovali — myslím to přesně v tomto významu. Nemůžete ale milovat to, co děláte, jestliže toho využíváte k získání úspěchu, sily, společenské pozice a prestiže.

Společnost je dnes založena tak, že produkuje jedince, kteří jsou úplně znudění a chycení do rutiny toho, co dělají. Potřebujeme úplně jiný systém výchovy, který by pomohl dětem a studentům vyrůstat v tom, co opravdu milují. K tomu je ovšem nutná obrovská revoluce ve vzdělání i v dalších oblastech.

Za současné situace musíme s touto nudou a rutinou žít. A tak se snažíme pomocí různé zábavy od nich unikat — například pomocí knih, rádia nebo televize nebo pomocí takzvané duchovnosti. Náš život se tak stává stále více povrchním, prázdným a nudným. A protože jsme povrchní, přijímáme autoritu, což nám dodává pocit sily, pozice a sounáležitosti s ostatními. Tohle všechno v srdci cítíme, avšak skončit s tím je velmi těžké. Vyžaduje to energii, přemýšlení a tvrdou práci, ne obvyklou sentimentalitu.

Chceme-li tedy vytvořit nový svět — a to jistě po všech těch hrozných válkách, teroru a utrpení musíme — pak musí uvnitř každého z nás dojít k duchovní revoluci. K revoluci, která přinese novou kulturu a úplně jinou duchovnost, jež nebude založena na autoritě duchovních vůdců nebo na dogmatech a rituálech. K vytvoření nové společnosti je tato duchovní revoluce uvnitř každého jedince nutná. Změna není možná nějakým dalším vnějším

krveprolitím. To přinese vždy jenom větší tyranii, utrpení a strach. Máme-li vytvořit nový svět, nový v úplně jiném smyslu, potom to musí být náš svět a ne německý, ruský nebo hinduistický, protože všichni jsme lidé a země je nás všechn. Aby každý z nás tohle hluboko v sobě cítil, je nutná láska. Ne přecitlivělost ani sentimentalita. Člověk, který je sentimentalní a přecitlivělý, je obvykle i krutý. Naneštěstí jenom velmi málo z nás je schopno lásky. Musíme být oproštěni nejen od veškeré víry a dogmat, ale také od všech ambicí a činů, zaměřených na sebe sama. Jedině pak bude možné, aby uvnitř každého z nás proběhla duchovní revoluce, vznikla tak úplně jiná kultura a změnil se svět.

(Hamburg, 15. září 1956)

5.

Moje žena a já se hádáme. Zdá se, že se máme rádi, ale naše rozepře přitom stále pokračují. Zkoušeli jsme všechno možné, abychom s těmito nesváry skončili. Vypadá to však, že jsme na sobě psychicky závislí a nedokážeme se této závislosti zbavit. Co byste nám doporučil?

KRISHNAMURTI: Dokud je zde závislost, jsou zde rozpory. Jsem-li na vás, na posluchačích, závislý, potřebuji-li vás k vlastnímu sebenaplnění — třeba abych se mohl cítit jako někdo, kdo mluví ke mnoha lidem — pak jste pro mně psychicky nutní a využívám vás. Této vzájemné závislosti říkám láska a naše vztahy jsou na ní založeny. Psychicky vás potřebuji a vy potřebujete mne. V mému vztahu k vám jste důležití, protože plníte mé potřeby nejenom fyzické, ale i vnitřní. Bez vás jsem nejistý a ztracený. Závisím na vás, miluji vás. A kdykoli si tuto závislost uvědomím, vznikne ve mně nejistota a strach. Abychom překlenuli tento strach, uchylujeme se k různým trikům, které nám pomáhají uniknout od něj pryč. Využíváme svých znalostí, majetku, vztahů,

bohů a iluzí jako prostředků k zakrytí své prázdnosti a samoty. A tyto naše úmíky jsou pro nás neobyčejně důležité.

Dokud je zde závislost, musí zde být strach a nemůže zde být láska. Můžete tomu říkat láska, můžete to nazývat jakýmkoli příjemně znějícím slovem. Avšak ve skutečnosti je za tím prázdnota, rána, jež nemůže být nijak vyléčena, které se můžete zbavit jenom tak, že si ji uvědomíte a porozumíte jí. A porozumění zde může být jenom tehdy, když nehledáte nějaké vysvětlení. Tazatel vyžaduje ode mne vysvětlení, slova. Dostanete-li však nové vysvětlení, pokud bude nové, budete je stejně jenom opakovat. Problém je zde však stále, rozeprě budou pokračovat.

Láska je možná jen tehdy, porozumíme-li tomuto procesu závislosti. Jeho vnější i vnitřní stránce, skrytým závislostem, psychickým žádostem i požadavku »více«. Láska není osobní ani neosobní. Je to stav bytí. Není z mysli, mysl ji nemůže získat cvičením nebo meditací. Přichází tehdy, není-li zde žádný strach, žádná závislost, žádné dosahování, když pocit úzkosti a samoty je již pryč. Takový stav přichází jenom tehdy, rozumíme-li sami sobě, když si plně uvědomujeme své skryté motivy, není-li zde již žádné označování. Když je mysl schopna jít hluboko sama do sebe, aniž by hledala nějakou odpověď nebo vysvětlení.

Potříž je v tom, že většina z nás se spokojí s povrchním vysvětlením. Myslíme si, že jsme všechny včetně vyřešili tím, že jsme je vysvětlili. Vysvětlování je činnost mysli. Můžeme-li věc rozlišit a pojmenovat, myslíme si, že jsme něčeho dosáhli. A v případě, že by mysl měla být bez označování a vysvětlování, bude zmatena. Stav klidu, v němž přichází láska, zde může být jenom tehdy, není-li zde již žádné vysvětlování a mysl již není chycena do slov.

(Londýn, 15. dubna 1952)

6.

Otázka: Manželství je nezbytným prvkem každé organizované společnosti. Zdá se však, že vy jste proti instituci manželství. Co na to říkáte? Vysvělete také prosím problém sexu. Proč se stal hned po válce největším problémem dneška?

KRISHNAMURTI: Položit otázku je snadné. Obtížnější je jít do hloubky problému, neboť odpověď může být jedině zde. Abychom celé této věci porozuměli, musíme si uvědomit, jak obrovské má důsledky. Je to dost obtížné a náš čas je vymezen. Budu to muset vzít stručně a nebudejte-li mě dobře sledovat, nemusíte všemu porozumět. Zkoumejme tedy problém a nesnažme se hned formulovat odpověď, neboť odpověď je v problému a ne mimo něj. Čím více rozumíme problému, tím jasněji vidíme odpověď. Budete-li jenom hledat odpověď, nenajdete ji, protože ji budete hledat mimo problém. Podívejme se tedy na manželství ne teoreticky nebo jako na ideál. Neidealizujme je, podívejme se na ně tak, aby bylo možné vidět, jaké je, protože pak s ním můžeme něco dělat. Budete-li si je idealizovat, nebudeste schopni s ním dělat nic, ale budete-li je vidět přesně takové, jaké je, pak budete možná schopni jednat.

Jak vlastně k manželství dochází? Když je člověk mladý, jsou jeho sexuální touhy velmi silné. Porozumění biologické sexuální žádosti vyžaduje hodně inteligence. Potříž je však v tom, že naše výchova nás nevede k tomu, abychom byli inteligentní. A k tomu, aby bylo možné naše biologické potřeby zařadit do nějakého společensky přijatelného pořádku, je tu instituce zvaná manželství. Na obou stranách jsou biologické potřeby, tak se tedy vezmeme a máme děti. Získáme tak stálý zdroj potěšení a pocit bezpečí. Důsledkem však je stagnace. Žijeme totiž v koloběhu zvyků a zvyk způsobuje úpadek. Dáme se tedy dohromady s mužem nebo se ženou, se kterou musíme žít. Ve dvaceti nebo dvaceti pěti letech se ožením a musíme celý život žít se ženou, kterou ani pořádně neznám. Neznám ji, a přitom se po mně chce, abych s ní celý život žil. Tomu říkáte manželství? Časem zjišťuji, že je úplně jiná

než já, že má úplně jiné zájmy. Jí zajímají kluby, já mám zájmy daleko vážnější nebo naopak. A ke všemu máme ještě děti, což je zásadní věc. Založil jsem tedy vztah, jemuž jsem neporozuměl a neuvědomují si jeho význam. Pánové, neusmívejte se na dámy. Je to váš problém.

Jenom pro velmi málo lidí, kteří milují, má manželství smysl. V takovém případě splynuly dvě identity v jednu v ničím nepodmíněné lásce. Takový vztah je plný naděje, nezlomitelný a léčivý. Nevznikl ani jako společensky vhodný zvyk, nestojí ani na sexuálních potřebách. Pro většinu z nás však manželství není splynutí. Aby mohlo dojít ke splynutí dvou oddělených bytostí, musíme oba znát sami sebe. To znamená milovat. Je zřejmé, že většinou nám láska chybí. Láska je nepodmíněná. Je nová, čerstvá, není uspokojením, není zvykem. Takový vztah se svým manželem nebo manželkou asi nemáte, nebo ano? Vy žijete ve své izolaci, ona žije ve své izolaci, oba máte zavedené zvyky, jak získat potěšení ze sexe. Co se stane s člověkem, který má zajištěný příjem? Jistě upadá. Nevšimli jste si toho? Sledujte člověka, jenž má zajištěný příjem, a brzy uvidíte, jak rychle jeho mysl degeneruje. Může být díky svým schopnostem nebo protřelosti velmi uznávaný a mít skvělou pozici, radost ze života již ale nemá. A s vámi je to podobné. Máte manželství, jež je stálým zdrojem potěšení, zvykem bez porozumění, bez lásky, a musíte takto žít. Neříkám vám, co byste měli dělat, nejdříve se na věc podívejte. Myslete si, že je to tak správné? Neznamená to, že musíte svoji ženu vyhnat a následovat někoho jiného. Co vlastně je váš vztah? Milovat znamená být s někým sjednocený. Jste však mimo fyzický kontakt se svou ženou sjednoceni? Znáte ji i jinak než fyzicky? Zná ona vás? Nejste oba v izolaci, nesledujete každý své vlastní zájmy, ambice a potřeby, nehledáte každý své vlastní uspokojení, fyzické nebo psychické bezpečí? Takový vztah vžbec žádným vztahem není, je to jenom uzavřený kruh naplňování psychických, biologických a fyzických potřeb. Nutným důsledkem jsou konflikty, utrpení, žárlivost, vlastnický strach... Myslete, že

takový vztah je produktivní ještě v něčem jiném než v nepodařených dětech a celé takové civilizaci?

Důležité je celý tento proces vidět. Ne jako něco ošklivého, ale jako skutečnost přímo u vašeho nosu. Co však děláte, uvědomímíte-li si to? Nemůžete to nechat tak, jak to je, a protože se na to nemůžete dálé dívat, unikáte k pití, k politice, k cizí ženě, k čemužkoliv, co vás dostane ven z domu od protivné manželky nebo manžela. A myslíte si, že jste to vyřešili. Je to ale váš život, musíte s tím něco dělat, nějak se k tomu postavit, a bude-li to nutné, zlomit to. Když se otec a matka neustále hádají, myslíte, že to nemá vliv na děti?

Manželství je tedy zaběhaný zvyk a stálý zdroj potěšení. Ve zvyku není láska, zvyk je opakem lásky. Láska není zvyk, láska je něco radostného, tvůrčího, nového. Protože jste však ve spletí zvyků chycení, váš vztah ke druhému je mrtvý. Dostáváme se opět k základní věci, a to, že přeměna společnosti je na vás, a ne na zákonech. Zákony mohou pouze udržet zvyky nebo přinést jinou konformitu. Jako odpovědný jedinec, začleněný ve vztazích, musíte tedy něco dělat. Jednat můžete jen tehdy, když si uvědomujete svou mysl a srdce. Vidím, že někteří z vás souhlasně pokyvujete hlavou, je však zřejmé, že zodpovědnost za tuto transformaci převzít nechcete. Nechcete si zkomplikovat život, nechcete čelit tomu pozdvívání, jaké by ve vás vzniklo, kdybyste se rozhodli přijít na to, jak správně žít. A problém pokračuje. Dále se donekonečna sváříte, až nakonec umřete. Někdo si pak setře slzu; ne ovšem pro vás, ale pro svou vlastní samotu. Pokračujete dále beze změny, utváříte a dodržujete zákony, hovoříte o bohu, hledáte způsob, jak zastavit válku... a myslíte si, že to z vás dělá lidské bytostí. Žádná z těchto věcí nic neznamená, protože jste nevyřešili žádný zásadní problém.

Další podstatnou částí věci je sex. Proč je pro nás tak důležitý? Proč jsme jím tak posedlí? Přemýšleli jste o tom někdy? Pravděpodobně ne, ačkoli jsme v něm až po uši. Pánové, proč je zde tento problém? Je možné se jej zbavit? A co se stane,

když se s ním budete chtít vypořádat tak, že jej úplně potlačíte? Známe to jako ideál sexuální abstinence. Co se stane? Potlačíme-li jej, je i nadále zde. Vyhýbáme se každému, kdo mluví o ženách, a myslíme si, jak se nám podařilo své sexuální potřeby vyřešit. Přitom nás ale stále pronásledují. Je to, jako když shromáždíme ve svém domě všechny ošklivé věci do jedné místnosti — jsou zde stále. Disciplína tedy nic nevyřeší, vyžaduje úsilí a může problém jenom potlačit, odsunout, přeměnit na něco jiného. Jaké je tedy řešení? Je nutné problému porozumět a porozumět neznamená soudit nebo odsuzovat. Podívejme se tedy na věc takto.

Proč se sex stal v našem životě tak důležitým? Není pohlavní akt způsob, jak úplně zapomenout na sebe? Víte, jak to myslíte? Pohlavní akt je úplné spojení. V tom okamžiku skončí všechny konflikty, cítíte se naneyvýš šťastní, protože nemáte potřeby jako oddělená bytost a nepronásleduje vás strach. Na chvíli tedy končí vědomí sama sebe, pocitujete čisté sebezapomenutí, radost ze sebeodevzdání. Proto se sex stal tak důležitým, protože jinak se bijete o svůj prospěch a žijete v konfliktech a zklamání. Podívejte se na sebe a přiznejte si, že chcete někým být, ať už v politice, společnosti nebo v náboženství. V politice chcete být mocní, mít pozici, prestiž. Neukazujte na jiné, na ministry. Kdybyste byli na jejich místě, jednali byste stejně. Snažíte se tedy politicky růst a stát se někým mocným. Vytváříte tak konflikt, protože v této snaze není sebeodevzdání. Naopak, »já« je zde posilováno. Stejný vztah máte k věcem, k majetku a k náboženství, které vyznáváte. Vaše duchovní cesta je slepá. Jenom věříte, lپíte na slovech a nálepkách. Sledujte to a zjistíte, že v pocitování »já« jako středu není svoboda. Ačkoli vaše náboženství říká „Zapomeňte na sebe“, vaší nejvlastnější snahou je prosadit se a být důležití. Můžete číst Gítu nebo Bibli, stále jste však ministři, stále jste vykořisťovatelé, vysáváte lidí a stavíte chrámy.

A tak ve všem, co děláte, jste ponořeni sami do sebe, posilujete svoji důležitost, prestiž a bezpečí. A pak zde zbývá pouze jediná možnost sebezapomnění, a tou je sex. Proto je pro vás žena

nebo muž tak důležitý a proto je musíte vlastnit. Proto jste také vytvořili společnost, která toto vlastnictví podporuje a zaručuje vám je. A protože vlastní osoba je tak podstatná pro všechny kolem nás, je jenom přirozené, že se sex stal tak důležitou věcí. Myslíte, pánové, že člověk je schopen žít tímto způsobem bez rozporů, utrpení a zklamání? Máte obavy, že byste mohli být společensky zcela bezvýznamní, proto je pro vás sex tak důležitý. Umožněte-li, aby všechny tyto společenské ambice ztratily pro vás svoji váhu, uvidíte, že sex už pak nebude vůbec žádný problém.

Je-li zde láska, tak problém sexu mizí. Jen tehdy, je-li zde láska, může zde být sexuální čistota. Usilovat o ideál sexuální abstinence bez lásky je absurdní, ideál je nereálný. Reálné je to, jací jste. Nerozumíte-li své myslí a tomu, jak pracuje, nebudeste rozumět ani sexu, protože sex je záležitost myslí. Věc není jednoduchá. Není možné jednat podle zvyku, je třeba do hloubky zkoumat své vztahy k lidem, věcem i myšlenkám. Abyste byli schopni provést vlastní transformaci, musíte podstoupit namáhavé hledání ve svém srdci a myslí. Láska je čistota. Kde je láska a ne myšlenka sexuální čistoty, vytvořená myslí, tam sex není vůbec žádným problémem a dostává docela jiný význam.

(Dillí, 19. prosince 1948)

7.

Otažka: Jakou výchovu by mělo mé dítě dostat, aby bylo schopno obstát v tomto chaotickém světě?

KRISHNAMURTI: To je dost složitá otázka a není možné ji zodpovědět během několika minut. Zkusíme to však vzít stručně a později můžeme pokračovat.

Problém totiž není v tom, jakou výchovu by mělo dítě dostat, ale spíše v tom, že samotní výchovatelé a rodiče by potřebovali

vychovat (šum a smích). Ne prosím, to není řečeno k obveselení. Nepotřebujeme vlastně úplně jiný systém výchovy? Nejenom výchovu, která rozvíjí paměť a dává dítěti techniku, která mu pomůže získat práci a živobytí, ale výchovu, jež mu pomůže být opravdu inteligentním. Inteligence zahrnuje celý proces života, nejenom nějaký jeho zlomek. Základním požadavkem je, abychom my, dospělí lidé, byli schopni pomoci dítěti vyrůstat v úplné svobodě. Ne tak, že mu dovolíme všechno, co se mu líbí, ale tak, že mu umožníme porozumět, co je to být svobodný. To ovšem předpokládá, že my sami tomu rozumíme. Naše současná výchova je jenom přijímání zaběhnutého systému. Pomáhá dítěti přijmout určitý model společnosti, v němž dostane práci, bude respektováno okolím, bude chodit třeba do kostela a bude se ve své konformitě snažit zařadit tak dlouho, dokud neumí. Naše výchova nepomáhá dítěti, aby bylo vnitřně svobodné, aby až vyrostě, bylo schopno čelit složitostem života. Znamená to učit je, jak myslet, a ne, co si má myslet. Aby byl vychovatel schopen takto učit, nesmí sám být zatížený autoritou, strachem, národnostmi, tradicí nebo vírou. Jedině pak může pomoci dítěti porozumět, co znamená svoboda, co znamená ptát se, zkoumat a objevovat.

Takovou společnost ale zřejmě nechceme, nechceme jiný svět. Chceme opakovat starý svět, ovšem trochu vylepšený, modifikovaný, naleštěný. Chceme dítě úplně zkonformovat, aby nemyslelo vůbec, aby si neuvědomovalo, jaká skutečnost je, aby nemělo uvnitř sebe jasno. Protože bude-li mít uvnitř sebe jasno, všechny naše uznávané hodnoty jsou v nebezpečí! Takže to, co je na této otázce opravdu podstatné, je, jak provést vzdělání vychovatelů. Jak můžete vy a já — protože my rodiče, společnost, jsme vychovatelé — jak můžeme sami v sobě dosáhnout stavu čistoty tak, aby dítě bylo schopno také svobodně myslet, mělo klidnou a pevnou mysl, jež by byla schopna vnímat a přicházet na nové věci?

To je opravdu zásadní otázka. Proč jsme vůbec vychovávání? Jenom pro práci? Jenom proto, abychom přijímali katolickou nebo

protestantskou víru, komunismus nebo hinduismus? Jenom proto, abychom přijali určitou tradici, abychom byli vhodní pro určité povolání? Anebo je výchova něco úplně jiného — ne pěstování paměti, ale proces porozumění? K porozumění není možné dojít analýzou, porozumění přichází jen tehdy, když je mysl klidná a nezatížená. Když již nevyhledává úspěch, a nebojí se proto selhání. Jenom když je mysl klidná a pevná, jenom tehdy je zde možnost porozumění a inteligence. V případě, že by byla výchova vedena takto, tak další věci by z ní vyplynuly již úplně samy.

Tohle však zajímá jenom velmi málo z nás. Máte-li dítě, chcete, aby mělo práci. Co se s ním v budoucnu stane, je jediné, co vám připadá důležité. Mělo by dítě zdědit všechno, co máte — majetek, hodnoty, víry, tradice —, nebo by mělo vyrůstat ve svobodě, aby mohlo samo pro sebe objevovat pravdu? To může být jedině tehdy, jestliže vy sami nedědíte, jestliže vy sami jste schopni svobodně hledat a nalézt, co je pravda.

(Amsterdam, 19. května 1955)

8.

Otázka: Co je psychosomatické onemocnění? Můžete doporučit nějaké způsoby, jak je léčit?

KRISHNAMURTI: Myslím, že není možné hledat způsoby, jak léčit psychosomatické onemocnění. Možná že právě hledání způsobů, jak mysl léčit, nemoc vytváří. Hledat způsob nebo používat nějakou metodu vyžaduje ovládání, utlumení a potlačení myslí, což je něco zcela jiného než porozumění myslí. Je zcela zřejmé, že mysl vytváří v organismu fyzické problémy. Jste-li, když jste rozčileni, budete mít problémy s trávením. Jestliže někoho hodně nenávidíte, způsobíte si fyzické potíže. Omezujete-li svoji mysl na určitou víru, psychicky i mentálně se neurotizujete, což se v organismu

někde projeví. To všechno je součást psychosomatického procesu. Samozřejmě že všechny nemoci nejsou psychosomatické, ale strach, úzkost a podobné stavы myslí vyvolávají řadu potíží. Může se tedy mysl chovat tak, aby byla zdravá? Mnozí z nás se snaží udržovat své tělo zdravé pomocí správné životosprávy, což je základ. Velmi málo lidí se však zajímá o to, jak si udržet zdravou, svěží, čilou a pohotovou mysl tak, aby neupadala.

Nemá-li mysl upadat, musí být svobodná, nezávislá, nikdy nesmí nikoho a nic následovat. Naše výchova však nenapomáhá tomu, abychom byli svobodní. Naopak, pomáhá nám, abychom se dobře zařadili do této upadající společnosti. Proto i naše mysl upadá. V důsledku výchovy od dětství jsme soutěživí, myslíme pořád na sebe a své bezpečí a to v nás vytváří mnoho strachů. Úzkost, strach a zklamání jsou způsobovány i naší stálou snahou někým být, ať už v běžném nebo duchovním smyslu. Důsledkem těchto stavů je onemocnění myslí, jež dále působí na tělo. Je to jednoduché, naše mysl je v ustavičném konfliktu, a tento konflikt má přirozeně vliv na náš organismus. Problém nevyřeší hledání pomoci u nějakého psychologa nebo gurua. Následovat gurua znamená umožnit proces degenerace a rozložení své myslí. Následujete ho, protože toužíte po něčem, o čem si myslíte, že on má. Co je důležité, je porozumět příčinám a procesu konfliktu, čehož můžeme dosáhnout jedině tím, že budeme připraveni a pohotoví sledovat se v každé situaci. Musíme tedy pracovat sami; hledání někoho, kdo by naši nemocnou mysl vyléčil, je jenom součástí procesu úpadku.

(Bombaj, 28. března 1956)

9.

Otázka: Zdá se mi, že v mému těle i myslí jsou hluboce zakotveny žádosti, vědomé i podvědomé strachy. Pozoruj mysl, ale často jako by mě tyto základní strachy přemáhaly. Co mám dělat?

KRISHNAMURTI: Podívejme se na to, čemu říkáme strach. Co je to strach? Strach existuje jenom ve vztahu k něčemu. Není něco samostatného. Je jenom ve vztahu k něčemu — k tomu, co o mně můžete říkat, co si o mně posluchači mohou myslet, že ztratím zaměstnání, že nebudu mít ve stáří dostatek bezpečí nebo že matka nebo otec zemře... Je to strach z něčeho.

Jak se mám od strachu osvobodit? Je možné se ho zbavit tak, že se budu nějakým způsobem cvičit? Cvičením je možné sice vypěstovat proti strachu odolnost, mysl však potom bude odolávat a vzdorovat i jiným věcem, třeba učení. A je vůbec možné zbavit mysl strachu cvičením? Anebo tak dosáhneme jenom toho, že držíme strach vně myslí, jako bychom ji ohradili zdí, za níž strach stále je? Strach nemůžeme zřejmě řešit tak, že k němu zvýšíme odolnost, vypěstujeme si odvahu a překonáme jej. Odvaha je opakem strachu a je-li mysl zatěžována strachem nebo odvahou, není zde jiné řešení než si vypěstovat vůči nim odolnost. Přestováním odvahy tedy není možné strach překonávat.

Jak se mám zbavit strachu? Poslouchejte, prosím. Je to náš problém, váš i můj, problém každého člověka, jenž si přeje být beze strachu. Protože budu-li schopen být beze strachu, potom vlastní osoba, to »já«, které je příčinou tohoto problémů a utrpení, může zmizet. Není vlastně příčinou strachu právě toto »já«? Chci být existenčně, politicky i společensky zabezpečený, chci si zajistit posmrtný život a chci ho mít potvrzený od boha, aby mě poplácal po zádech a řekl: „V příštím životě budeš mít lepší žanci.“ Potřebuji někoho, kdo by mi poradil, dodal odvahu, poskytnul příštěří, útočiště. Dokud vyhledávám jakékoli bezpečí, bude zde i strach, z něhož se rodí různá chtění. Porozumím-li

tomu, co je strach, budu možná schopen se z tohoto kruhu dostat ven.

Jak mám porozumět tomu, co je strach? Bez zvyšování odolnosti k němu, bez úniku od něj, bez vytváření dalších iluzí, problémů, bez dalších filosofických systémů nebo guruů. Chci mu opravdu čelit, rozumět mu, osvobodit se od něj a jít za něj. Mohu mu porozumět jenom tehdy, když od něj neprchám pryč a když mu nevzdoruji. Musíme tedy zjistit, kdo nebo co vlastně vzdoruje. Co je to ono »já«, které vzdoruje strachu? Rozumíte? Takže já se bojím. Bojím se, co si o mně posluchači pomyslí, protože chci být respektovaný člověk. Chci uspět ve světě, chci mít jméno, pozici, autoritu. Na jedné straně tedy sleduji tyto zájmy, na druhé straně se vnitřně obávám, že cokoli udělám, povede k neúspěchu a zklamání. Uvnitř mne tedy probíhají dva procesy. První část mého »já«, která chce dosahovat, být úspěšná a respektovaná, zatímco druhá část se stále obává, že nemusí uspět.

Pokud se týká bezpečí, ozývají se v nás dva protikladné hlasy. Jeden říká: „Chci být šťastný,“ a druhý, jenž ví, že celý svět šťastný být nemůže. Mám ambice být bohatý, a přitom vidím kolem sebe miliony chudých lidí. Na jedné straně je ve mně touha zajistit si bezpečí, na druhé straně je ve mně citlivost a soucit s ostatními. Dokud budu toužit po bezpečí, tento můj vnitřní boj bude stále pokračovat, budu si připadat asociální... Co tedy mám dělat? Jak se mohu zbavit tohoto vnitřního konfliktu?

Jsem-li schopen pozorovat proces samotný a nerozvíjet jeho protiklad, pak je zde možnost jej řešit. Mohu-li pozorovat strach a nepřestovat v sobě odvahu, pak si mohu se strachem poradit. To znamená, že pokud znám *to, co je* a neřeším „*to, co by mělo být*“, mohu řešit *to, co je*. Většina z nás nevidí *to, co je*, protože se zajímá o „*to, co by mělo být*“. Ono „*mělo by být*“ tvoří dualitu, zapříčinuje konflikt.

Jsem schopen pozorovat *to, co je* bez konfliktu s jeho protikladem a dívat se na *to, co je* bez jakéhokoli vzdorování? Když totiž něčemu vzdorujeme, vytváříme k tomu vlastně protiklad. Jsem tedy

schopen ve chvíli, kdy se něčeho bojím, dívat se na svůj strach tak, že v sobě nevytvářím proti němu odolnost? Protože v okamžiku, kdy mu budu vzdorovat, vytvořím v sobě jiný konflikt. Mohu se dívat na *to, co je* bez jakéhokoli vzdorování? Pokud mohu, jsem schopen začít řešit strach.

Co je to strach? Je strach slovo, myšlenka, myšlení nebo skutečnost? Je vznik strachu spojen se slovem »strach«, anebo je strach na slovu nezávislý? Přemýšlejte, prosím, se mnou. Nepřipouštějte si únavu a nepouštějte svoji mysl. Protože zajímá-li vás problém strachu, a to vás jako každého člověka jistě zajímá — strach ze smrti, strach, že vám umíre dědeček nebo babička —, dokud vás tato chmurná věc obtěžuje, měli byste problém zkoumat, a ne jej odkládat stranou. Půjdeme-li do věci zodpovědně, tak uvidíme, že dokud si budeme vytvářet proti strachu odolnost jakéhokoli druhu tak, že mu budeme nastavovat překážky jako třeba odvahu, pak tato odolnost s sebou přináší konflikt protikladů. A přes konflikt protikladů nemůžeme nikdy dojít k porozumění.

Myšlenka, že protiklady teze a antiteze se spojí v syntézu, není správná. To, co přináší porozumění, je obsázení skutečnosti — *toho, co je*, a ne vytváření protikladů. Mohu tedy čelit strachu tak, že mu nebudu vzdorovat ani od něj nebudu unikat? A kdo nebo co vlastně se na strach dívá? Když řeknu, že já mám strach, co je to »já« a co je to »strach«? Jsou to dvě různé věci, dva různé procesy? Jsem něco jiného než strach, který »já« cítí? Jsem-li něco jiného než strach, pak mohu se strachem pracovat, pak jej mohu změnit, mohu mu odolat a odstranit jej. Pokud ale nejsem něco jiného než strach, nedochází zde k něčemu úplně odlišnému?

Není to pro vás trochu abstraktní a obtížné? Pusťme se, prosím, do toho. Poslouchejte, jenom poslouchejte, nepokoušejte se přitom vytvářet nějaké protiargumenty. To, o čem hovoříme, můžete obsáhnout pouhým poslechem.

Dokud strachu vzdorují, není možné se od něj osvobodit a konflikt i utrpení dále pokračují. Pokud však nevzdoruji, je tu pouze strach. Je tedy strach něco jiného, než je jeho pozorovatel,

to »já«, co říká: „Bojím se.“? Co je to, to »já«, co říká: „Bojím se.“? Není toto »já« složeno z onoho pocitu, který nazývám strach? Není toto »já« pocitování strachu? Nebude-li zde žádné pocitování strachu, nebude zde ani žádné »já«. Takže »já« a strach jsou jedno. Není tu žádné »já« oddělené od strachu. Je tu jenom strach.

Není strach jenom to slovo? Není slovo strach, tento symbol, tato myšlenka, vytvořeno jenom myslí nezávisle na skutečnosti? Poslouchejte, prosím. Strach jsem »já«. Kromě mě tu není žádné jiné oddělené nezávislé »já«, strach tedy nemůže existovat samostatně, beze mne. Člověk — »já« — říká: „Já to chci,“ »já« je autorita. Kvalita je totožná s »já«. Dokud člověk říká: „Nesmím být chtivý,“ vynakládá úsilí. Vlastní »já« je však stále chtivé, protože chce být ne-chтивé. Podobně, když »já« říká: „Musím být beze strachu,“ vytváří vůči němu odolnost, což vyvolává konflikt, a brání mi tak se od strachu osvobodit. Osvobodit se od strachu tedy mohu jedině tehdy, když objevím skutečnost, že strach je »já«, že »já« s ním nemůže vůbec nic dělat. Podívejte se prosím, na to »já«, které říká: „Bojím se, musím s tím strachem něco udělat.“ Dokud se strachem pracuje, vytváří pouze odolnost a další konflikt. Uvědomím-li si však, že strach jsem »já«, pak s ním »já« nic nedělá. Jenom tehdy je možné být beze strachu.

Jsme natolik zvyklí se strachem něco dělat, dělat něco se svými žádostmi, třeba se sexuálními tužbami, že s nimi nakládáme, jako by byly na nás nezávislé. Dokud budeme s tužbami nakládat, jako by byly nezávislé na »já«, musí zde být konflikt. Žádná touha zde není bez »já«. Já sám jsem touha, tyto dvě věci nejsou oddělené. Vězte, že je to opravdový zážitek, cítíme-li, že strach je »já«, že chtivost je »já«, že nejsou ode mne odděleny.

Myšlení není bez toho, kdo myslí. Dokud je zde myšlení, je zde někdo, kdo myslí. Ten, kdo myslí, není oddělený od myšlení. Myšlení však samozřejmě vytváří a vyděluje ho stranou. Myšlení totiž sleduje své zachování, a tak vytváří »já« jako stálou entitu,

»já«, které myšlení ovládá. Bez myšlení tedy není žádné »já«. Nebudete-li myslet, rozlišovat a rozeznávat, je zde »já«? »Já« je stvořeno procesem myšlení. A poté, co je stvořeno, s myšlením dále samo pracuje. A boj tak pokračuje donekonečna.

Máme-li v úmyslu úplně se od strachu osvobodit, musíme si uvědomovat fakt, že strach je »já« a že mimo »já« zde není žádný strach, který by byl od něj oddělený. To je skutečnost. Jste-li postaveni před skutečnost tváří v tvář a budete-li muset okamžitě jednat, vaše jednání bude v souladu s tím, co je. Nebude vytvořeno vědomě myslí, neuplatní se zde vzdorování ani výběr. Jedině tehdy je možné osvobodit mysl od strachu jakéhokoli druhu.

(Bombaj, 15. února 1953)

10.

Otázka: Žiji v konfliktu a utrpení. Tisíce let se učíme, jaké jsou příčiny utrpení a jak mu předcházet, přitom však trpíme stále. Je možné s utrpením skončit?

KRISHNAMURTI: Rád bych věděl, kolik lidí si je vědomo svého konfliktu a utrpení. Uvědomujete si, že žijete v konfliktu? Ale opravdu, nejenom teoreticky. A pokud ano, co děláte? Snažíte se mu uniknout, není to tak? Ve chvíli, kdy si člověk uvědomí konflikt a utrpení, snaží se na ně zapomenout v práci, v intelektuálních činnostech, vyhledává různé zábavy a potěšení. Nezáleží na tom, zda jsou tyto úniky primitivní nebo kultivované, všechny úniky jsou stejné. Co vlastně považujeme za konflikt? Konflikt vzniká jen tehdy, je-li zde vědomí »já«. Dokud jde všechno hladce, dokud nejsou odstrkován, dokud dostávám vše, co chci, příliš si sám sebe neuvedomují. Avšak ve chvíli, kdy se mi něco postaví do cesty a vznikne konflikt, uvědomím si sám sebe a začnu trpět. Jinak vedete asi povrchní, monotónní, nudný a rutinní život, ne? Konflikt

tedy vzniká tehdy, je-li zde »já«, jež prožívá zklamání. Chceme, aby to, co se děje, nás stále naplňovalo, bez zklamání. Nechceme, aby nám něco v našich snažách bránilo. Rozpory a konflikt jsou zde však do té doby, dokud máme v sobě nenaplněné touhy. Sebenaplňení chceme dosáhnout bez pocitu zklamání. Chci něco vlastnit — majetek, člověka, titul. Mohu-li to mít a mohu-li mít i další věci, které budu chtít, pak jsem štastný a nemám žádné problémy. Hledáme tedy sebenaplňení a pokud nám v něm nic nepřekáží, žádné potíže nepocitujeme.

Může vůbec být nějaké sebenaplňení? Mohu něčeho dosáhnout, někým se stát, něco uskutečnit? A není v této touze neustálý zápas? Dokud budu totiž chtít něčeho dosáhnout, někým se stát, naplnit se, musí zde být též zklamání, strach a konflikt. Je v tom nějaké sebenaplňení? Co vlastně považujeme za sebenaplňení? Myslíme tím vlastní růst — »já« se stane větším, širším, důležitějším, stane se ředitelem nebo bankovním manažerem, člověkem, jenž rozhoduje. Půjdete-li do toho trochu hlouběji, tak zjistíte, že dokud je zde »já«, jež jedná a samo sebe si přitom uvědomuje, musí zde být zklamání, frustrace, a tím i utrpení. Problém tedy není v tom, jak přemoci utrpení nebo jak odstranit konflikt, ale v porozumění podstatě vlastní osoby — vlastního »já«. Doufám, že to moc nekomplikuji. Když se snažíme jenom přemoci konflikt a odstranit utrpení, neporozumíme podstatě samotného tvůrce utrpení.

Dokud se myšlení zabývá svým vlastním pokrokem, zlepšováním nebo svojí vlastní změnou, musí zde být konflikt a rozpory. Dostáváme se tak opět k tomu, že dokud sám sobě neporozumím, budu v konfliktu a budu trpět. Proto rozumět sobě je daleko důležitější než vědět, jak přemoci konflikt a utrpení. Můžeme v tom později pokračovat dále. Co je však důležité, je, že čím více unikáme od utrpení pomocí různých rituálů, víry nebo zábavy, tím více odvádíme pozornost od té základní věci, již je porozumění sobě samému. K tomu, abyste mohli porozumět utrpení, musíte skončit se všemi úniky, protože jedině potom budete schopni

vidět se v tom, co děláte. V pochopení sebe sama zakotveného ve vztažích naleznete možnost, jak osvobodit myšlení od všech konfliktů, a žít tak ve stavu skutečnosti a štěstí.

(Dillí, 14. listopadu 1948)

11.

Otázka: Říkal jste, že všechny touhy jsou ve své podstatě stejné. Myslíte tedy, že touha člověka, který hledá boga, se nelíší od touhy muže po ženě nebo od touhy člověka, který se utápi v alkoholu?

KRISHNAMURTI: Všechny touhy nejsou podobné, ale všechny jsou tužbami. Můžete mít přání nasmrávané k bohu, já mohu mít přání se opít. Oba dva jsme však něčím tlačeni, vy jedním směrem, já jiným. Vaše přání je slušné, moje naopak asociální. Takzvaně duchovní člověk, poustevník nebo mnich, je však ve skutečnosti úplně stejný jako člověk, jehož mysl je zaměstnána myšlenkami na obchod, ženy nebo alkohol. Protože oba dva jsou zaměstnáni, rozumíte? Toho prvního, jehož mysl je zaměstnána ušlechtilými myšlenkami na boha, si společnost váží, zatímco toho druhého, jehož mysl je zaměstnána pitím, nepřijímá. Posuzujete ze stanoviska společnosti. Člověka, jenž se uchylí do kláštera, který se od rána do večera modlí, trochu pracuje někde na zahradě a mysl má zcela zaměstnatou bohem, sebeovládáním, sebekázní a sebetrestáním, považujete za svatého a mimořádného. Zatímco o člověku, který jde za obchodem, který spekuluje s akcemi, cennými papíry a je stále zaměstnán vyděláváním peněz, říkáte: „To je jenom takový obyčejný člověk jako my ostatní.“ Oba dva jsou však zaměstnáni. Čím je mysl zaměstnána, není vůbec důležité. Člověk, jehož mysl je zaměstnána bohem, nikdy boha nenajde, protože bůh není něco, čím by bylo možné se zaměstnávat. Je to něco neznámého, neuchopitelného.

Nemůžete se bohem zaměstnávat. To je příliš laciný přístup k bohu.

Důležité není, čím je mysl zaměstnána, ale již sama skutečnost, že je zaměstnána. Ať už je to třeba kuchyní, přemýšlením o jídle, dětmi anebo ušlechtilým přemítáním o bohu. Je však nutné, aby byla mysl zaměstnána? Je schopna zaměstnaná mysl vidět někdy něco nového, něco jiného než jenom z hlediska svého zaměstnání? A co se stane s myslí, není-li zaměstnána? Není-li zde již žádné zaměstnání, je tu vůbec ještě mysl? Vědec je zaměstnán svými technickými problémy, mechanikou či matematikou. Hospodyně je zaměstnána kuchyní nebo dítětem. Obáváme se nechat mysl něčím nezaměstnanou. Bojíme se, že by to mělo neblahé společenské důsledky. Kdyby člověk nebyl něčím zaměstnaný, mohl by přijít na to, jaký vlastně je, a proto jeho zaměstnání je vlastně únikem od toho, co opravdu je.

Musí být tedy mysl stále zaměstnána? Je možné mít mysl, jež by nebyla něčím zaměstnána? Pokládám váš otázku, na kterou nemůžu odpovědět. Musíte si ji najít každý sám, a až ji najdete, uvidíte, jak mimořádná věc to bude.

Je velmi zajímavé sledovat, jak je naše mysl zaměstnávána. Umělec je zaměstnán svým uměním, mícháním barev, svým jménem, vývojem, svojí chvalnou nebo nechvalnou proslulostí. Vzdělaný člověk je zaměstnán svými znalostmi a člověk, který touzí po poznání sebe sama, se jako mraveneček snaží uvědomit si každou svoji myšlenku a každé hnuti. Všichni jsou stejní. Jenom mysl, jež je zcela prázdná a nezaměstnaná, může pojmit něco nového, v čem není žádné zaměstnání. Tato nová věc však nemůže přijít, dokud je mysl stále ještě zaměstnávána.

(Ojai, 14. srpna 1955)

12.

Otázka: Když umřeme, narodíme se znova na této zemi, anebo přejdeme do nějakého jiného světa?

KRISHNAMURTI: Tato otázka nás zajímá asi všechny, ať už mladé nebo staré, není to tak? Pustíme se do ní tedy trochu hlouběji, doufám, že budete schopni sledovat nejenom slova, ale to, o čem budeme mluvit, opravdu zažít. Všichni si uvědomujeme, že smrt existuje. Obzvláště starší lidé, ale i mladí, kteří si jí věří mají. A musíme se k ní každý nějak postavit. Mladí říkají: „Počkáme, a až smrt přijde, tak se uvidí.“ A staří, kteří jsou již smrtí blízko, vyhledávají všelijaká útočiště.

Poslouchejte, prosím, a snažte se to sami pro sebe obsáhnout, nenechávejte to na někom jiném. Víte, že umřete, a tak si o tom vytváříte různé teorie. Věříte v boha, věříte ve zmrtvýchvstání, v karmu nebo ve znovuzrození. Věříte, že se znova narodíte zde nebo v nějakém jiném světě. Nebo si smrt rozumově zdůvodňujete. Říkáte, že je nevyhnutelná, že potká každého, i strom uschnne, oživí půdu a vyroste nový strom. Nebo jste natolik zaměstnáni svými každodenními starostmi, úzkostmi, žárlivostí, závistí, svým soutěžením a svým blahobytom, že na smrt vůbec nemyslíte. Je však ve vaší myslí, vědomě i podvědomě je zde.

Především: můžete se nyní oprostit od veškeré víry, rozumových zdůvodnění nebo zapomenutí, které jste si v souvislosti se smrtí vytvořili? Důležité je, abychom do příbytku smrti vstoupili již za života, když jsme ještě zcela zdraví, aktivní, při vědomí a v plné síle, a nečekali, až smrt přijde sama. To se může stát zcela náhle nějakou nehodou nebo onemocněním, které nás pomalu zbabí vědomí. Až přijde smrt, musí to být mimořádná chvíle, živá stejně jako samotný život.

Můžeme tedy vstoupit do příbytku smrti ještě za života? Tohle bychom měli řešit a ne, zda existuje reinkarnace, jestli jsou jiné

světy a kde se znova narodíme. To vše je nezrealé a dětinské. Člověk, který opravdu žije, se nikdy neptá, co je to život, a nevytváří o něm žádné teorie. Ten, kdo hovoří o smyslu života, je živý jenom napůl.

Můžeme tedy, jsme-li ještě živí, vědomí a aktivní, poznat, co je to smrt? Je-li smrt něco jiného než život? Pro většinu z nás je život plynutí něčeho, co považujeme za stálé. A chceme, aby všechno, co máme, dále pokračovalo — naše jméno, rodina, majetek, věci, jimž jsme se věnovali vlastnický i duchovně, přednosti, jež jsme si vypěstovali, všechny naše citové hodnoty. A o té chvíli, kterou nazýváme smrt, nic nevíme. Proto se jí obáváme a snažíme se najít si nějakou útěchu, nějaké pohodlné útočiště, chceme vědět, zda je posmrtný život... Tyhle věci ale nejsou důležité. Jsou jenom druhem úniku pro ty, kteří jsou příliš pohodlní na to, aby hledali, co znamená smrt za života. Můžeme tedy teď společně přijít na to, co je to smrt?

Co je smrt? Je to určitě úplný konec všeho, co jste kdy poznali. Není-li to konec všeho, co jste poznali, není to smrt. Víte-li již, co je smrt, pak tu není nic, čeho byste se ještě mohli obávat. Víte ale, co je to smrt? Můžete skončit s úsilím najít v pomíjivém světě něco, co bude pokračovat? Můžete vědět, co je to ten nepoznatelný stav, který nazýváme smrt, ještě když žijete? Můžete odložit všechno, co jste četli v knihách o tom, co se stane po smrti? Odložit všechno, co vám o tom z pohodlnosti diktuje vaše podvědomí, a ochutnat nebo zažít ten stav, jenž musí být mimořádný a nový? Může-li být tento stav prožit nyní, tak život a umírání jsou jedno.

Mohu tedy já, člověk se znalostmi, vzděláním, mnoha zážitky, láskami, nenávistmi a zápasy — může toto »já« skončit? »Já« jsou veškeré vzpomínky. Můžeme vy a já, jak tu teď sedíme, vědět, jaký je tento stav ukončení, aniž by k němu došlo nějakou nehodou nebo onemocnění? Potom již nebudeste nikomu dávat hloupé otázky o smrti a posmrtném životě. Budete sami znát odpověď. To nepoznatelné se objeví. Odložíte všechny neplodné

diskuse. Nebudete se již planě zaobírat reinkarnací a ztratíte mnohé obavy — strach ze života i strach ze smrti, strach, že zestárnete a že se o vás ostatní budou muset starat, strach z osamělosti a závislosti — všechno tohle skončí. Nejsou to jenom prázdná slova. Nepoznatelné přichází až tehdy, přestane-li mysl uvažovat ve smyslu svého zachování.

(Ojai, 21. srpna 1955)

13.

Otzáka: Modlím se k bohu a mé modlitby jsou vyslyšeny. Není to důkaz existence boha?

KRISHNAMURTI: Máte-li důkaz o existenci boha, není to bůh, protože důkaz je záležitostí myslí. Jak by mohla mysl potvrdit nebo vyvrátit boha? Váš bůh je obrazem vaší myslí. Vytvořil jste si ho ke svému štěstí, uspokojení, chuti, potěšení nebo strachu. Taková věc není bohem, ale pouze výtvorem myšlení, obrazem toho, co znáte z minulosti. To, co je známé, není bůh.

Tazatel říká, že jeho modlitby jsou vyslyšeny, a ptá se, zda to není důkaz boží existence. Potřebujete důkaz lásky? Vyžadujete-li důkaz lásky, je to vůbec láska? Když milujete svou ženu a děti a vyžadujete od nich důkaz jejich lásky, pak je taková láska jenom obchodem. A tak i vaše modlení k bohu je pouhým obchodem (smích). Prosím vás, tohle není řečeno k obveselení. Berte to vážně jako fakt. Tazatel dosahuje toho, čemu říká bůh, pomocí prosby a žádosti. Skutečnost však nemůžete najít službou nebo obětí. To jsou jenom prostředky na cestě k cíli. Cíl se neliší od prostředku, prostředky jsou samotným cílem.

Další část otázky zní: „Modlím se k bohu a mé modlitby jsou vyslyšeny.“ Podívejme se na to. Co myslíte slovem »modlitba«?

Modlité se, když máte radost nebo když jste šťastní? Spíše se modlíte, když jste v nouzi, v tísni, když nevíte kudy kam nebo když máte strach. Vaše modlitba je tedy prosba, žádost. Když jste v nouzi, chcete, aby vám někdo pomohl, nějaká vyšší moc, která by vám podala pomocnou ruku. A těmto prosbám, které mohou mít různé podoby, říkáte »modlitba«. Co vlastně přitom děláte? Nastavujete pouze někomu svoji žebráckou mišku. Nezáleží na tom, kdo to je. Zda je to anděl nebo váš vlastní obraz, který nazýváte »bůh«. Ve chvíli, kdy žebráte, něco máte. Je zde však otázka, je-li toto něco skutečné. Chcete vyřešit svůj zmatek a misérii, a proto v souladu s vaší tradicí odřískáváte určité věty a oddáváte se něčemu vyššímu. Toto stálé opakování slov vaší mysl uklidní. To však není žádný skutečný klid — vaše mysl je pouze otupena a uspána. A vznesece-li v takto navozeném klidu prosbu, přijde i odpověď. Není to však vůbec odpověď od boha, ale pouze plod vaší obrazotvornosti. Vy se však tím vším nechcete zabývat. Proto byla vlastně položena i otázka. Vaše modlitba je prosba, na níž chcete dostat odpověď, abyste se mohli zbavit všech svých potíží. Něco vás v srdci trápí a svým modlením se uklidnите a otupíte. V tomto umělém uklidnění přijde odpověď, která vás zřejmě uspokojuje, jinak byste ji odmítli. Vaše modlitba vás uspokojuje, proto jste si ji také vytvořil. To, co vám pomáhá, jsou vaše vlastní obrazy — to je jeden typ modlitby. Další typ modlitby je přímo zaměřený na uklidnění a otevření mysli, tak aby byla schopna přijímat. Jak však může být mysl otevřená, je-li podmíněna tradicí a pozadím minulosti? Otevřenosť vyžaduje porozumění a schopnost sledovat to, co je za vším tím, co jsme schopni změřit a spočítat. Je-li mysl držena na řetězu víry, nemůže být otevřená. A je-li otevřená úmyslně, každá odpověď, kterou obdrží, je zřejmě jejím vlastním obrazem. Mysl, osvobozená od své podmíněnosti, je schopna se vypořádat s každým problémem, jakmile se objeví. Dokud je tu stále pozadí minulosti, stále je příčinou dalších problémů, chaosu a utrpení. Schopnost přijímat je schopností být otevřený

k tomu, co je bez jakéhokoli odsuzování nebo ospravedlňování. A to, co je je právě to, od čeho se snažíte uniknout pomocí modlitby.

(Kolombo, 8. ledna 1950)

14.

Otázka: Ve chvílích zoufalství a trýzně se volně odevzdávám Jemu, aniž bych Ho znal. Utiši to mé zoufalství, jinak bych byl ztracen. Co je toto odevzdání a je na něm něco špatného?

KRISHNAMURTI: Není správné, odevzdává-li se mysl něčemu neznámému. Je to stejně, jako když chce člověk v sobě rozvíjet lásku a pokorу, a přitom vůbec nic takového v sobě nemá. Jsem-li násilný a snažím-li se stát nenásilným, stále jsem násilný. Rozvíjím-li v sobě pokoru, je to skutečná pokora? Je to pouze slušnost, nikoli pokora. Ne, tohle není řečeno k obveselení, ale spíše k zamýšlení: jste schopni v tom vidět pravdu? Člověk, který v sobě záměrně pěstuje dobro a který se odevzdává něčemu, co nazývá bůh, tak činí úmyslně, dobrovolně, svojí vůlí a jednáním. Ve skutečnosti to však není žádné odevzdání, nýbrž pouhé zapomenutí na sebe, náhražka, záměna, únik. Je to jako autohypnóza, jako droga, jako opakování slov bez významu. Myslím, že existuje odevzdání, které není úmyslné ani vynucené. Když mysl něco chce, není to odevzdání. Žádá-li si mysl mír nebo když říká: „Miluji boha a jdu za láskou k bohu,“ není to láska. Veškerá záměrná činnost myslí je pokračováním myslí. Všechno, co má pokračování, probíhá v čase. Skutečnost může přijít jen tehdy, když čas skončí. Mysl se nemůže vzdát. Jediné, co může udělat, je dosáhnout klidu. Tohoto klidu však nemůže dosáhnout, je-li v ní naděje nebo zoufalství. Porozumíme-li procesu vzniku zoufalství i tomu, jak nás ovlivňuje, mnohé se nám vyjasní. Budete-li něco hodně

chtít a nebudete mít žádnou možnost to dostat, budete z toho pravděpodobně zoufalí. Může to být auto, může to být žena, může to být klidně i bůh; na tom nezáleží, všechna tato chtění jsou stejná. Jakmile začnete něco chtít, je to již počátek zoufalství. Zoufalství znamená zklamání. Když to, co chcete, nemůžete dostat, říkáte: „Musím se odevzdat bohu.“ Kdybyste to dostali, byli byste dokonale spokojení. Jenomž toto uspokojení brzy skončí a pak hledáte další věc. A tak neustále měníte předměty svého uspokojení. To s sebou přináší svoje vlastní potěšení i utrpení, svoji vlastní odměnu i bolesti.

Jakákoli touha tedy s sebou nese zklamání, zoufalství a s tím spojený konflikt zoufalství a naděje. Když opravdu vidíte, že touha vytváří bolest, a neptáte se: „Jak mám být ve stavu bez touhy?“, tak již jen tím, že to vidíte, dojde k uklidnění touhy. Tím, že jsme si bez výběru prostě a jasné vědomí, že mysl je neklidná, že je ve stálém hnutí a ve stálém zápase, tak toto uvědomění s sebou přináší bez výběru ukončení tohoto neklidu. Důležité je tedy uvědomění, a nikoli odstranění zoufalství nebo uklidnění mysli. Čistá inteligence je stav mysli, v němž je uvědomění, ve kterém neprobíhá žádný proces uvažování, rozhodování nebo výběru. V tomto stavu mysl je pouze »bytí«. A pak přichází ohromná tvorivost, skutečnost, v níž není žádný čas.

(Bombaj, 10. února 1954)

15.

Otázka: Co je podle vás opravdová meditace?

KRISHNAMURTI: Jaký je účel meditace? A co považujeme za meditaci? Nevím, jestli jste někdy meditovali, zkuste tedy společně přijít na to, co je to meditace. Neposlouchejte jenom, co říkám, zkusíme k tomu dojít a zažít to společně. Meditace je jistě

důležitá. Nevíte-li, co je to pravá meditace, neznáte sebe sama. A neznáte-li sebe, meditace nemá žádný význam. Nemá žádný smysl sedět někde v rohu nebo se procházet po zahradě či po ulici a pokoušet se meditovat. Vede to jenom k určitému stavu soustředění. A soustředění je vlastně vyloučování. Jsem si jist, že některí z vás všechny tyhle metody zkouejí. Snažíte se soustředit na nějaký určitý předmět, pokoušíte se ukáznit mysl, aby byla soustředěná, když všelijak bloudí. A když se vám to nedáří, tak se modlite.

Chceme-li porozumět tomu, co je opravdová meditace, musíme si uvědomit, co je chybné na tom, co se za meditaci obvykle považuje. Je zřejmé, že pouhé soustředění meditace není. Proces soustředění na něco je vlastně odvedení pozornosti od ostatního, a tím jeho vyloučení. Snažíte se na něco soustředit, a vaše mysl se přitom toulá někam úplně jinam. Stále usilujete zaměřit se na jeden bod, zatímco mysl to odmítá a různě bloudí. A tak trávíme léta tím, že se učíme a snažíme soustředit a chybět to nazýváme meditace.

Nyní něco k modlitbě. Je jisté, že modlitba přináší výsledky, jinak by se miliony lidí nemodlily. Modlením se mysl uklidňuje, což je důsledkem opakování určitých slovních spojení. A v tomto uklidnění přicházejí určité náznaky, určité vjemy i určité odpovědi. Je to však stále jenom záležitost myslí; takto se mysl uklidní ostatně i pomocí hypnózy. V tomto uklidnění pak přicházejí určité skryté odpovědi, které vyvstávají z podvědomí nebo z oblasti mimo vědomí. Stále je to však stav, ve kterém není porozumění.

Meditace není oddání se nějaké myšlence, obrazu nebo nějakému principu. To jsou pouhé předměty uctívání, idoly. Člověku může připadat povrchní nebo hloupé uctívat nějaký obraz nebo sošku, a tak se oddává věcem myslí, tj. nějaké myšlence nebo principu. Tak to dělá většina lidí. Věci myslí jsou však úplně stejné idoly jako soška nebo obraz. A být oddán nějakému obrazu, myšlence nebo nějakému mistrovi není meditace. Je to jen způsob,

jak uniknout sám sobě. Je to velmi pohodlný únik, stále však pouhý únik.

Meditací nemůže být jistě ani snaha nabýt dobré vlastnosti sebekázní nebo usilovným cvičením. Většina z nás taková cvičení provádí. Pokud nám však neumožňují porozumět sobě, není to správná meditace. A pokud jste sobě neporozuměli, je tu vůbec něco, na čem byste mohli založit své myšlení? Vše, na co přijdete a děláte bez porozumění sobě samému, je odpověď na vaši podmíněnost a je ovlivněno vaším pozadím. Odpověď na podmíněnost není meditací. Opravdová meditace znamená být si vědom těchto odpovědí, být si vědom všech hnutí svého myšlení a cítění bez jakéhokoli posuzování. Být si jich vědom tak, že jim rozumím.

Meditace neznamená stáhnout se nějak ze života. Meditace je procesem porozumění sobě samému. Jakmile začne člověk rozumět svému vědomí i tomu, co je v něm skryto, přichází uklidnění. Mysl, jež je záimerně uklidněna meditací, není klidná. Je to stagnující mysl. Není to mysl bdělá a nečinná, schopná přijímat a tvorit. Meditace vyžaduje stálé pozorování, uvědomování si každého slova, každé myšlenky a každého pocitu. Odhaluje tak stav našeho vlastního bytí, to, co je na povrchu, i to, co je skryto. Protože je to však obtížné, unikáme ke každé jiné pohodlnější, ale klamné věci a říkáme jí meditace.

Je-li člověk schopen pochopit, že znalost sebe sama je počátkem meditace, začne být tato věc mimořádně zajímavá a živá. Neznáte-li totiž sebe sama, můžete cvičit něco, čemu budete říkat meditace, a přitom stále ulpívat na svých zásadách, své rodině a majetku. A i když se třeba majetku vzdáte, můžete být tolik připoutaní k nějaké myšlence a být na ni tak soustředění, že tím vytváříte další nové myšlenky. Tohle však jistě není meditace. Znalost sebe sama je tedy nutnou počáteční podmínkou meditace. A jdeme-li v procesu sebepoznání dále a hlouběji, hladina myslí se uklidní a odhalí přitom další, zatím skryté vrstvy. Je-li povrch myslí v klidu, pak se na

něm vynoří skryté vrstvy podvědomí a odhalí v názncích svůj obsah, takže člověk úplně porozumí celému procesu vlastního bytí.

Mysl se tedy hluboce uklidní. Není uklidňována, není nucena se uklidnit za odměnu nebo ze strachu. V tomto uklidnění nastane ticho, do kterého přichází skutečnost. Toto ticho však není křesťanské, hinduistické nebo buddhistické. Je to prostě ticho beze jména. Sledujete-li cestu křesťanského, hinduistického nebo buddhistického ticha, nikdy k němu nedojdete. Pokud tedy člověk opravdu vážně hledá, musí se vzdát veškerého svého pozadí a vší podmíněnosti. Pouhé přizpůsobení se okolí pomocí meditace může pozadí jenom poslat, a způsobit tak stagnaci a otupělost mysli. Nejsem si tak zcela jist, jestli právě tohle není to, co většina z nás chce, protože podstatně jednodušší je vytvořit si nějakou šablonu a potom jednat již jenom podle ní. Být oproštěn od pozadí totiž vyžaduje stálé pozorování veškerých hnutí mysli ve všech možných vztazích. A jakmile zde vznikne toto ticho, přijde mimořádně tvůrčí stav. Ne takový, že byste museli psát básně nebo malovat obrazy. To sice můžete, ale nemusíte. Toto ticho nemůže být vyhledáváno ani napodobováno — pak přestává být tichem. Nemůžete k němu dojít žádnou cestou. Vzniká, jenom když rozumíte svým cestám, když vlastní osoba se všemi svými pošetilými snahami skončí. Tvorba tedy začíná tehdy, přestane-li tvořit mysl. Mysl musí být proto čistá, musí být klidná. Slovo »musí« zde však není to správné slovo — obsahuje v sobě totiž povinnost. Mysl je klidná jedině tehdy, když všechny snahy vlastní osoby skončily. Ticho je zde jenom tehdy, když je zde úplné porozumění vlastní osobě. V důsledku tohoto porozumění zaniknou všechny její aktivity. Toto ticho je pravá meditace, v tomto tichu přichází věčnost.

(Londýn, 23. října 1949)

16.

Otázka: Ze všech duchovních učitelů, které znám, jenom vy jediný nenabízíte žádnou metodu meditace k dosažení vnitřního klidu. Všichni souhlasíme s tím, že vnitřní klid je nunný, jak jej máme ale dosáhnout bez nějaké techniky, ať už východní jógy anebo západní psychologie?

KRISHNAMURTI: Není dost zlého již na tom, že jsou tu nějací duchovní učitelé a jejich následovníci? Neuhasil jste v sobě onen plamen, který musíte stále udržovat, abyste mohl objevit, abyste mohl najít, ve chvíli, kdy máte učitele a stanete se jeho žákem? Berete-li učitele jako někoho, kdo vám má pomocí, nestane se pro vás učitel nakonec důležitější než pravda, kterou hledáte? Ponechime proto učitele a žáky úplně mimo naše hledání a zabývejme se spíše problémy samotnými, tak jak na každého z nás doléhají. Je jisté, že žádný učitel vám nepomůže najít pravdu. Člověk jí musí najít sám uvnitř sebe. Bolestí, utrpením a hledáním musí projít sám. Musí objevit a porozumět věcem sám pro sebe. Stanete-li se však následovníkem nějakého učitele, nepěstujete tak v sobě pohodlnost a pasivitu? Není to zamilzování myslí? Další problém je, že kolem učitelů se vytváří okruh příznivců, přičemž různí učitelé a jejich skupiny jsou spolu v rozporu. Jedni soutěží s druhými, vytvářejí kolem sebe propagandu. Asi znáte ty nesmysly kolem toho.

Celá věc učitelů a následovníků je tedy pošetilá a dětská. Na naši otázce je podstatná jedna věc: zda existuje nějaká východní nebo západní metoda k dosažení klidu. Dosahujete-li klidu nějakou určitou metodou, tak to, čeho dosáhnete a čemu říkáte klid, nemůže být dlouho živé, je to ve skutečnosti mrtvá věc. Máte představu o tom, jaký by asi klid měl být, a vytýčili jste si k němu cestu, kterou sledujete. Není však takový klid spíše obrazem vaší vlastní touhy? Touha jistě žádným klidem není. Je to to, co chcete, opak toho, co jste nyní. Jsem v konfliktu a v rozporech, jsem nešťastný, násilný, hledám útočiště. Hle-

dám stav, v němž nebudu znepokojen. A tak jdu za různými učiteli a vůdci. Čtu knihy a provádí své cvičení, které slibují to, co chci. Abych dosáhl klidu, tak se ovládám, podřizuju a přizpůsobuji. Je toto klid? Klid není určitě nic takového, co bychom mohli hledat. Přichází mimoděk, není to cíl sám o sobě. Přichází, když začnáme rozumět celému procesu vlastního bytí, svým rozporům, touhám, ambicím a pýše. Uděláme-li si však z klidu samospasitelný cíl, žijí ve stavu stagnace. A je toto klid?

Hledám-li klid pomocí nějakého systému, metody nebo techniky, přizpůsobuji jej vlastně tomuto systému. Mohu tak sice něčeho dosáhnout, bude to ale klid z přizpůsobení, bude to mrtvý klid. Je to vlastně ale právě to, co většina z nás chce. Měl jsem jakýsi záblesk, zážitek, který není možné vyjádřit slovy. Chci, aby pokračoval, chci v tomto stavu žít, chci absolutní skutečnost. Absolutní skutečnost zde může být, mohou zde být i stále silnější a silnější zážitky. Budu-li však na prvním nebo na druhém lopě, nepřipravuji si vlastně pomalou smrt? A smrt není klid. Ve stavu zmatku a konfliktu, v němž jsem, nejsem schopen si vůbec představit, co je to klid. Mohu si představit pouze opak toho, co jsem, a to klid není. Technika mi tedy pomáhá jenom získat něco, co je opakem toho, co jsem. Hledání klidu bez úplného porozumění všem hnutím sebe sama má jenom malý význam. A porozumět je třeba nejenom hnutím ve vědomí, ale i ve vrstvách podvědomí.

Chceme učitele a kláštery, protože se nám nechce pracovat samotným. Nechce se nám hledat pomocí svého vlastního stálého uvědomování, zkoumáním svých vlastních zkušeností. Zkoumáním vlastních zážitků, jakkoli nepatrných, neurčitých a prchavých. Chodíme do kostelů, přidáváme se k různým skupinám, někoho následujeme. Na jedné straně je zde tedy úsilí, na druhé stále větší pasivita. Přeje-li si však člověk opravdu nalézt a zažít — někdy si řekneme, co toto zažití vlastně je — pak nutnost odložit všechny

tyto věci a porozumět sám sobě chápe jako příkaz. Znalost sebe je počátkem moudrosti a jen moudrost samotná může přinést skutečný klid.

(Ojai, 10. srpna 1952)

17.

Otázka: Myšlení neustále pokračuje, stále jede a jede a jede, donekonečna. Je možné je nějak zastavit?

KRISHNAMURTI: Když řeknu, že nevím, co budete dělat? Opravdu nevím. Dobře teď poslouchejte, pane. Lidé zkoušeli mnoho způsobů, jak skončit s myšlením: vstoupit do kláštera, ztotožnit se s nějakou představou, teorií nebo principem. Snažili se všelijak cvičit, meditovat, znásilňovat a potlačovat mysl. Člověk vyzkoušel všechno možné, mučil se tisíci různými způsoby, protože si uvědomuje, že myslet znamená být v utrpení. Jak je možné s myšlením skončit? Věc má několik stránek. Ve chvíli, kdy vyvšíte úsilí skončit s myšlením, začne to být problém. Je zde rozpor. Vy je chcete zastavit, ale ono se stále drží a drží. Tento rozpor vytváří konflikt, všechny rozpory vytvářejí konflikt. Čeho jste tedy dosáhli? Neskončili jste s myšlením, ale začali jste nový problém — konflikt. Každé úsilí zastavit myšlení je jenom živí, dává mu více energie k pokračování. Víte dobře, že musíte myslet. Musíte se naučit využívat veškerou energii, kterou máte, k tomu, abyste mysl jasně, rozumně, racionálně a logicky. Přitom víte, že rozumné, racionální a logické myšlení proces myšlení nezastaví, a tak to pokračuje dál a dál.

Co tedy můžete dělat? Víte, že jakékoli omezování, cvičení, potlačování, vzdorování, dokonce i samotná myšlenka o nutnosti konce myšlení jsou zbytečné. Všechno to tedy odložte stranou. Odložili jste to? Pokud ano, co budete dělat dále? Nebudete dělat

již vůbec nic! Nejdříve si říkáte, že musíte myšlení zastavit. Je zde myšlenka a za ní je motiv. Chcete myšlení zastavit, protože neřeší problém. Ptáme se tedy, zda je mysl schopna uskutečnit a zažít, že s tím nemůže vůbec nic dělat. Nejenom nějaká určitá část myslí, ale mysl jako celek, v němž je zahrnut mozek, nervy, pocity. A zažije-li to, bude pak ještě dále pokračovat? Uvidíte, že nebude.

(Saanen, 19. července 1966)

18.

Otázka: Co je sebepoznání, o němž mluvíte, a jak je mohu získat? A odkud mám začít?

KRISHNAMURTI: Asi si myslíte, že sebepoznání musíte cvičit, že musíte meditovat, dělat to či ono. Poslouchejte tedy, pane, je to velmi jednoduché. V procesu sebepoznávání je první krok současně posledním. Začátek je koncem. To, na čem záleží, je první krok, protože sebepoznávání je něco, čemu se nemůžete od nikoho naučit. Nikdo vás nemůže naučit sebepoznávat se. Musíte k tomu dojít sám, musí to být váš vlastní objev. Tento objev není něco obrovského nebo fantastického, je to docela jednoduché. Víme, že znát sebe znamená sledovat své jednání, svoje slova, jak si počínáte ve svých každodenních vztazích, to je všechno. Začněte takto a uvidíte, jak mimořádně obtížné je sledovat se a být si vědom svého chování. Jak obtížné je sledovat své vztahy k lidem, myšlenkám a věcem, vztah ke svému šéfovi, slova, jež užíváte k podřízeným. Je to sledování se v zrcadle vztahů. Avšak budete-li sledovat v tomto zrcadle svoji vlastní osobu, svoje myšlenky a pohnutky, pak budete mít chuť je korigovat. Budete říkat: „To je dobré, to je špatné, musím dělat toto a ne tamto.“ Při takovém přístupu něco odsuzujete nebo naopak ospravedlňujete, a tím

to, co vidíte, vlastně převracíte. Zatímco v případě, pozorujete-li v zrcadle pouze svůj postoj vzhledem k lidem, myšlenkám a věcem, jestliže skutečnost jenom vidíte, bez ospravedlňování, bez odsuzování, bez přijímání, pak zjistíte, že již samotný tento vjem má v sobě svůj vlastní čin. To je počátek sebepoznání.

Sledovat se, pozorovat, co děláte, jak myslíte, jaké jsou vaše pohnutky a podněty, a přitom neodsuzovat ani neospravedlňovat, je mimořádně obtížná věc. Celá vaše kultura je totiž založena na hodnocení, posuzování a odsuzování. Byli jste vneseni do systému „dělej toto a ne tamto“. Budete-li však schopni dívat se do zrcadla vztahů bez vytváření opaku, zjistíte, že sebepoznávání nikdy nekončí.

Vidíte, že hledání vlastního poznání je vnějším procesem, který později přejde ve vnitřní. Nejdříve se díváme na hvězdy a potom se díváme sami do sebe. Úplně stejně hledáme nejdříve skutečnost, boha, bezpečnost a štěstí ve světě předmětů, a když je zde nenacházíme, obracíme se dovnitř. Toto hledání vnitřního boha, vyššího já nebo jak to nazýváte, úplně skončí se sebepoznáním. Mysl se pak velice uklidní — ne cvičením, ale pouze porozuměním, pozorováním, tím, že si je bez výběru vědoma každé minuty. Neříkejte: „Musím si uvědomovat každou minutu.“ — to je jenom nový výraz touhy dosáhnout nějakého určitého stavu. Chtít se někam dostat je jenom dalším projevem naší pošetilosti. To, na čem záleží, je uvědomovat si sebe sama, a tento stav udržovat bez shromažďování. Protože jakmile shromažďujete, tak z tohoto nashromážděného středu odsuzujete. Sebepoznávání není procesem shromažďování, nýbrž procesem objevování ve všech možných chvílích a situacích, ve vztazích s lidmi, věcmi, myšlenkami.

(Bombaj, 20. února 1955)

19.

Otázka: Mohl byste, prosím, vysvětlit, co považujete za uvědomění?

KRISHNAMURTI: Prostě jenom uvědomění! Uvědomění si svých předsudků, svého posuzování, toho, co se nám líbí nebo nelibí. Když něco vidíte, tak to, co vidíte, je obraz vašeho hodnocení, posuzování, porovnávání, odsuzování. Když něco čtete, tak posuzujete, kritizujete, odsuzujete nebo schvaluujete. Uvědomění znamená vidět přímo ve chvíli vnímání celý tento proces posuzování, hodnocení, dělání závěrů, přizpůsobování se, přijímání i odmítání.

Je člověk schopen uvědomovat si skutečnost bez posuzování? Vše, co známe, je proces hodnocení a toto hodnocení je výsledkem naší podmíněnosti, našeho pozadí, vlivu naší výchovy, morálky, náboženství. Toto takzvané uvědomění je výsledkem naší paměti. Paměť jsem »já«, jsem Holanďan, hinduista, buddhista či katolík. Toto »já« jsou mé vzpomínky, rodina, majetek, hodnoty. Je to právě toto »já«, kdo se dívá, posuzuje a hodnotí. Jsme-li alespoň trochu schopni se sledovat, víme dobře, o co jde. Může být uvědomění bez toho všeho, bez vlastní osoby? Je možné jenom se dívat, jenom pozorovat pohyby své vlastní myslí bez posuzování, bez hodnocení, bez toho, že bychom říkali: „To je dobré, tamto je špatné.“?

Uvědomění, které vychází z hodnocení a posuzování a je tvořené vlastní osobou, vytváří vždy dualitu, konflikt dvou protikladů — toho, co je, a toho, co by mělo být. V tomto uvědomění je posuzování, hodnocení, odsuzování, označování; je zde strach. Je to jenom uvědomění si vlastní osoby: jsem tady »já« s veškerou svoují minulostí a vzpomínkami. Takové uvědomění vytváří vždy konflikt mezi pozorovatelem a tím, co pozoruje, mezi tím, jaký jsem, a tím, jaký bych měl být. Je tedy možné uvědomění bez tohoto procesu posuzování, hodnocení a odsuzování? Je možné se dívat sám na sebe, a at už jsou mé myšlenky jakékoli, tak neposuzovat, nehodnotit a neodsuzovat? Nevím, jestli jste to

někdy zkoušeli. Je to docela obtížné, protože veškerá naše výchova nás od dětství vede k tomu, abychom neustále odsuzovali nebo schvalovali. A v procesu odsuzování a schvalování je zklamání, strach, úzkost a bolest — bytostné pocity »já«, sebe.

Je tedy mysl schopna, když všechno toto ví, být uvědoměna bez posuzování? A to bez jakéhokoli úsilí, bez snahy zdržet se posuzování — protože ve chvíli, kdy řekne: „Nesmím posuzovat,“ je již v procesu posuzování chycena. Je mysl schopna jenom sledovat, sledovat bez žádosti, samotné myšlenky a pocity v zrcadle vztahů — vztahů s věcmi, lidmi a myšlenkami? Takové tiché sledování nevytváří uzavřenosť ani nějakou chladnou racionalitu. Naopak, když něčemu rozumím, je jisté, že není možné, abych posuzoval nebo porovnával. My si však myslíme, že porozumění přichází na základě porovnávání, a tak porovnáváme stále více. Naše výchova, morálka i náboženství jsou celé založeny na porovnávání a posuzování.

Uvědomení, o němž mluvím, je tedy uvědomění si celého procesu posuzování a jeho ukončení. Je v něm pozorování bez jakéhokoli posuzování, což je mimořádně obtížné. Vyžaduje to přestat označovat, skončit s pojmenováním. Jsem-li si vědom své ziskuchitosti, chtivosti, svého hněvu, vášně a čehokoli jiného, není možné to jenom pozorovat, být si toho vědom bez posuzování? Znamená to úplně skončit s označováním pocitů. Protože označím-li něco jako »chtivost«, již v tomto označení je obsažen proces posuzování. Již samotné označení něčeho slovem »chtivost« pro nás znamená odsouzení. Osvobodit mysl od všeho posuzování tedy znamená skončit se vším označováním. Víme, že označování provádí ten, kdo myslí. Ten, kdo myslí, se odděluje od své myšlenky, což je zcela umělý, neskutečný proces. V myслi prosté všeho hodnocení není nikdo, kdo myslí, je zde jenom myšlení. Je zde pouze stav prožívání, není zde nikdo, kdo něco prožívá. Celý tento proces uvědomování a pozorování je procesem meditace. Jinak řečeno, je to ochota pozvat myšlenku. Většinou nám přicházejí myšlenky bez pozvání — jedna myšlenka za druhou,

myšlení nemá konce a mysl je otrokem každé toulavé myšlenky. Když si to uvědomíte, uvidíte, že myšlenky je možné pozvat a pak každou z nich, tak jak vyvstane, sledovat až do konce. Porozumění celému tomuto procesu zvané myšlenek a jejich sledování je to, co popisuji jako uvědomění. Není zde žádné označování, mysl je přitom překvapivě tichá, klidná a tvůrčí. A to pouze uvědoměním si svých vlastních činností. Žádným cvičením, žádným ukázňováním ani jiným způsobem mučení sebe sama.

V tomto klidu myslí přichází bez pozvání to, co je pravda. Pravdu nemůžete pozvat, je neznámá. A v tomto tichu není nikdo, kdo prožívá. To, co je prožito, není tedy ani uloženo, ani to není zapsáno do paměti jako »můj zážitek pravdy«. Pak přichází něco, co je bez času a co nemůže být poměrováno člověkem, který prožívá nebo který si jenom pamatuje minulý zážitek. Pravda je něco, co přichází jen v určitých chvílích. Nemůže být pěstována, shromažďována, ukládána ani udržována v paměti. Přichází pouze tehdy, když je zde uvědomění, v němž není nikdo, kdo by něco prožíval.

(Amsterdam, 26. května 1955)

20.

Otázka: Když vás tak člověk poslouchá, má pocit, že jste velmi sečtený, přímo si vědomý skutečnosti. Je-li to tak, proč potom taklik odsuzujete získávání znalostí?

KRISHNAMURTI: Řeknu vám proč. Člověk musí projít cestou sám. A nemůžete cestovat sám, když vás provázejí znalosti. Pokud jste četli Gítu, upanišady, moderní psychologii nebo jste se o sobě radil s odborníky a dal na jejich rady, tak tyto vaše znalosti jsou jenom překážkou v sebepoznávání. Znát sebe sama znamená být si vědom všech nepatrných hnutí své myslí. A k tomu nepotřebujete

přečíst jedinou knihu. Ve skutečnosti jsem žádnou z těchto knih nečetl. Možná jako chlapec nebo jako mladý muž jsem občas nahlédl do nějaké té duchovní knihy, nikdy jsem je však nestudoval. Nechci je studovat, jsou únavné. Poklad je ukrytý jinde. Není v knihách ani ve vašem duchovním učiteli. Je ve vás a klíč k němu je v porozumění vaší vlastní mysli. Musíte porozumět své mysli. Ne tak, jak rádí Pataňďžali nebo nějaký psycholog, který dokáže všechno pěkně vysvětlit, ale tak, že budete sledovat sám sebe a hnurí své mysli. Nejenom v oblasti vědomí, ale i v hlubších vrstvách podvědomí. Budete-li svoji mysl sledovat, hrát si s ní, dívat se na ni, když je spontánní a uvolněná, odhalí vám netušené věci. A pak jste za všemi knihami. Vyžaduje to ovšem mít hodně síly, sledovat vše intenzivně a pozorně a nepřijímat nějaká pohodlná a laciná vysvětlení. K sebepoznávání musí být mysl od znalostí osvobozena — *to, co je nemůže objevit mysl, která se zaměstnává svými znalostmi.*

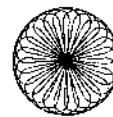
(Bombaj, 25. března 1956)

Pravda nemůže být objevena na cestě časem. Není věc k dosažení. Bud' ji vidíte, nebo nevidíte, nemůžete ji vnímat postupně.

III.

PSANÉ DÍLO

Je to pravda, co osvobozuje, nikoli vůle nebo úsilí.

Meditace je otevření nového. Nové je za minulostí, nad vším, co se opakuje. Meditace je ukončení opakování. Smrt, kterou meditace přináší, je nesmrtelností nového. To nové není ze světa myšlení, meditace je klid myšlení. Meditace není dosahování, citové vzrušení ani udržování nějaké vize. Je jako řeka, již není možné zkrotit. Bystře proudí a omývá své břehy. Je jako hudba bez zvuku. Nemůže být využita ani ochráněna. Je to klid, z něhož se úplně vytratil pozorovatel...

I.

PROBLÉMY A ÚNIKY

„MÁM NĚKOLIK VÁŽNÝCH PROBLÉMŮ a zdá se mi, že jak se je snažím řešit, jsou ještě komplikovanější a bolestivější. Jsem u konce svých sil a nevím, co mám dělat. Navíc jsem téměř hluchá, a abych vůbec něco slyšela, musím používat tuto hroznou věc. Mám několik dětí, manžel mě opustil. O své děti mám opravdu starost. Chtěla bych je uchránit před podobným utrpením, jakým procházím já.“

„Jak úzkostlivě hledáme odpověď na své problémy! Hledáme ji tak dychtivě, že nejsme schopni problém sledovat; naše dychtivost nám brání klidně pozorovat. Důležitý je problém, a ne odpověď. Budeme-li hledat odpověď, najdeme ji, problém ale zůstane, protože odpověď není ve vztahu k problému podstatná. Naše hledání je únikem od problému. Řešení je jenom povrchní lék, nepomáhá, abychom problému porozuměli. Všechny problémy mají společný zdroj a bez pochopení tohoto zdroje vede každý pokus o vyřešení jenom k většímu zmatku a utrpení. Člověk si musí být nejprve jistý, že jeho úmysl pochopit problém je opravdový. Musí mu být jasné, že je nutné se zbavit úplně všech problémů. Základem hlubšího a trvalejšího štěstí je klid mysli. Mysl může být klidná jen tehdy, je-li bez problémů. Utíší-li se vánek, uklidní

se i hladina tůně. Stejně tak se i mysl uklidní, přestane-li být zatěžována problémy. Nemůže však být uklidňována. A pokud je, tak je to mrtvá mysl, tůň, jež stagnuje. Když tomu porozumíme, můžeme pozorovat samotného tvůrce problému. Toto pozorování však musí být tiché a nesmí probíhat podle nějakého předem stanoveného plánu, na jehož utváření by se podílelo potěšení nebo bolest."

„To, co říkáte, není možné. Celá naše výchova učí naši mysl rozlišovat, porovnávat, soudit a rozhodovat. Proto je velmi těžké, abychom to, co pozorujeme, neodsuzovali nebo neospravedlňovali. Jak se může člověk od této podmíněnosti osvobodit a pozorovat v klidu?“

„Budete-li vidět, že toto tiché pozorování a pasivní uvědomění je základem porozumění, tak samotná pravda této skutečnosti vás od pozadí osvobodí. Způsob, jak se od pozadí osvobodit, hledáte jen tehdy, nevidíte-li okamžitou nutnost pasivního uvědomění, uvědomění, které je pasivní, ale přitom stále bdělé a připravené pozorovat. To, co osvobozuje, je pravda, nikoli metoda nebo systém. Je nutné vidět pravdu v tom, že tiché pozorování samo přináší porozumění. Jedině pak jste prosta odsuzování i ospravedlňování. Vidíte-li fyzické nebezpečí, nikoho se neptáte, jak od něho máte utéci. Nevidíte nutnost pasivního uvědomění, proto se ptáte »Jak?«.“

„Chtěla bych, nikdy předtím jsem však takto neuvažovala. Vše, co mohu říci, je to, že se chci zbavit svých problémů, protože mě opravdu mučí. Chci být šťastná jako ostatní lidé.“

„Vědomě i podvědomě nechceme vidět, jak podstatné je pasivní uvědomění. Ve skutečnosti totiž nechceme svoje problémy ztratit, protože co bychom byli bez nich? Raději lžíme na tom, co známe, jakkoli je to bolestivé, než bychom riskovali za něčím jít, když ani nevíme, kam můžeme dojít. O problémech přinejmenším víme, avšak pomyšlení, že bychom měli sledovat jejich tvůrce, když nevíme, kam taková cesta může vést, v nás budí strach a otupělost. Mysl by byla ztracena, kdyby se nepotýkala s problémy; mysl se

problémy živí, ať už jsou to problémy osobní, světové, politické, náboženské, ideologické nebo kuchyňské. Tyto problémy nás omezují a ohlupují. Mysl, která je pohlcena světskými problémy, je ohlupována úplně stejně jako mysl, která je zaměstnána svým duchovním vývojem. Problemy posilují představu »já« a »mě«, a zatěžují tak mysl strachem. Jáství nemůže existovat bez problémů, dosahování a selhávání.“

„Jak by však člověk mohl bez svého jáství vůbec existovat? Vždyť je to hnací síla všeho našeho jednání!“

„Dokud jednání vychází z touhy, minulosti, strachu, potěšení nebo bolesti, musí nevyhnutelně vytvářet konflikt, zmatek a rozpory. Naše jednání je výsledkem naší podmíněnosti v různých rovinách. V důsledku této podmíněnosti reagujeme na každou výzvu neadekvátně a neúplně, což vytváří problém a konflikt. Konflikt je základní strukturou jáství. Je naprostě možné žít bez konfliktu plynoucího z chtivosti, ze strachu, z úspěchu. Dokud však tuto možnost sami přímo nerealizujeme, bude pro nás jen teoretická a neskutečná. Být bez chtivosti je možné jenom tehdy, když rozumíme vlastním pohnutkám.“

„Myslíte, že příčinou mé hluchoty by mohly být mé strachy a potlačení? Lékař mě ujištují, že v organismu je vše v pořádku. Je možné, že by se mi sluch mohl opět vrátit? Byla jsem omezená různými způsoby po celý život, nikdy jsem neudělala nic, co bych sama opravdu chtěla udělat.“

„Jak vnitřní, tak i vnější potlačování je snadnější než porozumění. Porozumět je obtížné obzvláště pro ty, kteří jsou něčím hluboce podmíněni již od dětství. Ačkoli potlačování vyžaduje úsilí, stává se věcí zvyku. Porozumění nemůže nikdy přejít ve zvyk, ve věci rutiny, vyžaduje stálé sledování a bdělost. K porozumění zde musí být pružnost, citlivost a vřelost, jež nemají nic společného se sentimentalitou. K jakémukoli potlačování není třeba rozvíjet uvědomění, je to ten nejsnadnější a nejhlupejší způsob reakce na problémy. Potlačování je přizpůsobení se nějakému vzoru nebo myšlence. Nabízí povrchní zabezpečení a respekt. Porozumění je

osvobození, potlačování je vždy omezení a sebeuzavření. Strach z autority, z nebezpečí, z názoru vytváří ideologické útočiště s jeho fyzickým protějškem, k němuž se mysl uchyluje. Toto útočiště může být v jakékoli rovině, vždy však udržuje strach. Strach se přeměňuje na něco jiného nebo se proti němu pěstuje odolnost; to všechno je však jenom další potlačování. Potlačování si musí vždy nalézt nějakou cestu uvolnění a úniku. Mohou to být třeba tělesné potíže nebo nějaká myšlenková iluze. Daň se platí v souladu s temperamentem člověka a jeho zlozvyky.“

„Všimla jsem si, že kdykoli se objeví něco nepřjemného, co bych měla slyšet, uchyluji se do ticha za tento přístroj, který mi tak pomáhá uniknout do mého vlastního světa. Jak ale člověk může uvolnit všechno to, co v sobě léta potlačoval? Nevyžaduje to dlouhý čas?“

„Není to otázka času, pátrání v minulosti nebo nějaké podrobné analýzy, ale toho, že jasně vidíme pravou podstatu potlačování. Tím, že jsme si pasivně, bez jakéhokoli výběru vědomi celého procesu potlačování, vidíme okamžitě pravdu. Pravou podstatu potlačování nemůžeme nalézt, když uvažujeme v rovině včerejška nebo zítřka. Pravda nemůže být objevena na cestě časem. Pravda není věc k dosažení, buď ji vidíte, nebo nevidíte, nemůžete ji vnímat postupně. Úmysl osvobodit se od potlačování je překážkou k porozumění jeho podstatě. Úmysl je touha, ať už kladná nebo záporná, a je-li tady touha, nemůže zde být pasivní uvědomění. Právě touha nebo vášeň způsobuje potlačování. A stejná touha, i když nyní nazývaná úmyslem, se nikdy nemůže osvobodit od toho, co sama stvořila. Podstata úmyslu musí být vnímána opět pasivním, ale přitom bdělým uvědoměním. Analytik je vždy částí analyzovaného, i když se sám může cítit oddelený. A protože sám je podmíněný věcí, kterou analyzuje, nemůže se od ní osvobodit. V tom je nutné vidět pravdu. Je to pravda, co osvobozuje, nikoli vůle nebo úsilí.“

(Commentaries on Living)

2.

POSEDLOST

ŘÍKAL, že je posedlý mnoha hroupými a malichernými věcmi a že se předměty těchto utkvělých myšlenek stále mění. Náhle ho třeba přepadne úzkost z nějakých pomyslných zdravotních potíží. Během několika hodin tento neklid zmizí nebo přejde na něco zcela jiného, jinou věc nebo myšlenku. Zdá se, že žije od jedné úzkostné posedlosti ke druhé. Aby je přemohl, studoval knihy, radil se s přáteli, byl i u psychologa, ale ničím z toho uklidnění nedosáhl. Tyto stavby přicházejí dokonce i bezprostředně po vážných a vyčerpávajících jednáních. Aby se mohl těchto úzkostí zbavit, chtěl zjistit jejich příčinu.

Je možné se osvobodit od účinku tím, že nalezneme příčinu? Odstraní znalost příčiny důsledek? Známe hospodářské i psychologické příčiny války, a přitom dále podporujeme barbarství a ničení sebe sama. Příčinu hledáme vlastně proto, že se toužíme zbavit důsledku. Tato touha je další formou vzdurování nebo odsuzování. A kde je odsuzování, tam není porozumění.

„Co má tedy člověk potom dělat?“

„Proč je mysl ovládána těmito malichernými posedlostmi? Ptát se »Proč?« není hledání příčiny jako něčeho, co musíte najít někde mimo vás. Je to jenom odhalení způsobu vašeho vlastního

myšlení. Proč je tedy mysl takto zaměstnávána? Není to proto, že je povrchní, plynká, zhýčkaná, a tak snadno propadá různých lákadlům, které si sama vytvořila?"

„Ano, mohlo by to tak být, asi ne však tak docela, jsem totiž významný člověk.“

„Cítím se vaše myšlení zaměstnává vedle téhoto posedlostí?“

„Záležitostmi profese. Mám odpovědnou pozici. Celý den a někdy až dlouho do noci přemýšlím o všech spojených s mojí prací. Občas čtu, ale většinu času trávím svojí profesí.“

„Máte rád to, co děláte?“

„Ano, ale úplně mě to neuspokojuje. Nikdy mě to vlastně úplně neuspokojovalo, ale teď již svou práci opustit nemohu. Mám určité závazky a kromě toho se již dostávám do let. Co mě trápí, jsou tyto posedlosti, má rostoucí nechuť k práci a rovněž k lidem. K lidem se nechovám přívětivě. Cítím, že roste mě úzkost z budoucnosti. Zdá se mi, že nemám nikdy klid. Svoji práci dělám dobrě, ale...“

„Proč bojujete proti *tomu, co je?* Dům, v němž bydlím, může být hlučný a špinavý. Nábytek může být ohyzdný, může postrádat jakoukoli krásu, ale z různých důvodů zde musím žít a nemohu jít odtud pryč do jiného domu. Neznamená to, že to tak přijímám, ale vidím to jako zřejmý fakt. Nebudu-li vidět *to, co je*, může mě dráždit tato váza, židle nebo obraz, mohu se jimi stát posedlý, mohu odmítat lidí, svoji práci... Kdybych mohl celou věc nechat a začít znova, všechno by bylo jinak, ale nemohu. Není dobré, že protestuji proti *tomu, co je*, proti skutečnosti. Uvědomení *tobu, co je* nevede k samolibému klidu a uspokojení. Oddám-li se *tomu, co je*, je zde nejenom porozumění, ale i určité uklidnění povrchu myslí. Není-li povrch myslí klidný, může snadno upadnout do různých posedlostí různými malichernými věcmi, ať už skutečnými a nebo jenom v představách. Může se chytit nějaké reformy společnosti nebo nějaké duchovní záležitosti — osoby mistra či spasitele, obřadů apod. To, *co je* skryté, se může odhalit jenom tehdy, je-li povrch myslí klidný. Nemůže se vynořit, dokud je horní vrstva

mysli zaplavena posedlostmi a starostmi. Je-li povrch myslí stále v nějakém úzkostném napětí, pak je mezi svrchními a hlubšími vrstvami myslí nevyhnutelně konflikt. Dokud se tento konflikt nevyřeší, posedlosti narůstají. Posedlosti jsou prostředkem úniku od našeho konfliktu. Všechny úniky jsou stejné, ačkoli mnohé jsou jistě z hlediska společnosti nebezpečnější.

Člověk se může osvobodit od posedlosti nebo od jakéhokoli jiného problému jenom tehdy, když si tento problém plně uvědomuje. Toto uvědomění musí být bez odsuzování, ospravedlnění, bez výběru. Vyžaduje to velkou trpělivost a citlivost, udržení pozornosti a nadšení. Pak je možné pozorovat a tímto pozorováním rovněž porozumět celému procesu myšlení.“

(*Commentaries on Living*)

3.

PROČ ZPŮSOBUJE SMRT TAKOVÉ UTRPENÍ?

MEDITACE JE OTEVŘENÍ NOVÉHO. Nové je za minulostí, nad vším, co se opakuje. Meditace je ukončením opakování. Smrt, kterou meditace přináší, je nesmrtelnost nového. To nové není ze světa myšlení, meditace je klidem myšlení. Meditace není dosahováním pocitového vzrušení ani udržováním nějaké vize. Je jako řeka, již není možné zkrotit. Bystře proudí a omývá své břehy. Je jako hudba bez zvuku. Nemůže být využita ani ochočena. Je to klid, z něhož se úplně vytratil pozorovatel.

Slunce ještě nevyšlo, mezi stromy bylo vidět Jitřenku. Bylo neobvyčejné ticho. Nebylo to ticho mezi dvěma šumy nebo mezi dvěma tóny, bylo to ticho úplně bez příčiny. Takové ticho asi muselo být na počátku světa. Naplnovalo celé údolí i hory. Byly jím dvě velké sovy, které na sebe pokřikovaly, byl jím i vzdálený písť štěkot. Jak vyšlo za kopci slunce, bohatá rosa se začala třpytit mnoha barvami a zářemi, jaké přicházejí s prvními paprsky. Na křehké, rosou ztěžklé listy jacarandy přilétali na svou ranní koupel ptáci, a třepotající křídly, plnili si rosou peří. Obzvlášt důsledně byly vrány. Přeskakovaly z jedné větve na druhou a na jedné z nich jich bylo asi půl tuctu. Strkaly hlavy mezi listy, rozkládaly křídla a čechraly si peří. Celý strom byl plný ptáků při jejich ranní koupeli.

To ticho se rozšířovalo a zdálo se, že jde až za hory. Byly v něm obvyklé šumy, dětský křik a smích, farma se začínala probouzet. Přicházel chladný den a kopce již nasávaly paprsky slunce. Ty kopce byly velmi staré, možná nejstarší na světě, se zvláštně tvarovanými skalami. Vypadaly, jako by byly pečlivě vytěsnány, s vrcholy v dokonalé rovnováze, ze které je žádný vítr ani jiná síla nemohly vychýlit.

Údolí bylo daleko od měst a cesta skrz ně vedla do jiné vesnice. Cesta byla nerovná a nebyla zde žádná auta ani autobusy, které by do toho dávnověkého ticha rachotily. Jezdily tu sice volské kárty, jejich pohyb však splýval s horami. Byl zde suchý břeh řeky, jenž se zaplňoval vodou jen po velkých deštích; směsice červené, žluté a hnědé barvy. Zdálo se, že i tento břeh se hýbe s horami. Lidé z vesnice procházeli údolím tiše a byli jako skály.

Den se chýlil k večeru, a jak slunce zapadalo za horami, ticho se plížilo z dálky přes hory a stromy, zahalujíc křoviny a prastarý banánovník. A jak se rozzařily hvězdy, vzrostlo do takové míry, že se jen stěží dalo vydržet. Světla ve vesnici zhasínala, a když přicházel spánek, ticho se rozšířovalo, sílilo a prohlubovalo. Dokonce i hory byly tišší, přestaly se hýbat a šeptat, zdálo se, že ztratily svoji váhu. To ticho neuvěřitelně přemáhalo.

Ráskala, že je jí čtyřicet pět let. Byla pečlivě oděná v sári, s nějakými náramky u pasu. Byl s ní starší muž, její strýc. Seděli jsme na podlaze a hleděli jsme do zahrady s rostoucími palmami, několika mangovníky, banánovníkem a zářící buganvílií. Byla velmi smutná. Stále nepokojně pohybovala rukama. Zdálo se, že se snaží ovládnout, aby nepropukla v křik a možná i v pláč. Strýc řekl: „Chtěli bychom s vámi mluvit o mé neteři. Před několika lety jí zemřel manžel a potom i syn. Od té doby stále naříká a hrozně zestárla. Nevíme, co máme dělat. Běžné rady doktorů nepomáhají. Zdá se, že ztrácí kontakt se svými dalšími dětmi. Stále hubne, nevíme, jak to může všechno skončit. Trvala na tom, že bychom měli jít za vámi.“

„Před čtyřmi lety jsem ztratila manžela. Byl lékař a umřel na rakovinu. Musel to přede mnou tajit, věděla jsem o tom asi až poslední rok. I když mu doktoři dávali morfium a jiná sedativa, prožíval velká muka. Zhasl a odešel přímo před mýma očima.“ Skončila v slzách. Na větví seděl holub a tiše vrkal. Byl šedohnědý, s malou hlavou a na holuba s dost velkým tělem. Právě odletěl a větev se pod váhou odrazu pochupovala nahoru a dolů.

„Vůbec nejsem schopna snášet tuto samotu. Zdá se mi, že existence bez něho nemá smysl. Miluji své děti. Měla jsem tři, chlapce a dvě dívky. Jednoho dne mi chlapec ze školy napsal, že se necítí dobře, a za několik dní mi ředitel telefonoval, že je mrtvý.“

Zde začala bezmocně štkát. Ukázala dopis, ve kterém chlapec psal, že chce přijet domů, protože se necítí dobře, a že doufá, že ona je v pořádku. Vysvětlila, že měl o ni starosti, nechtěl jít do školy a chtěl zůstat s ní. To ona ho víceméně donutila, aby šel. Obávala se, že by na něj působila svým žalem. Teď už je pozdě. Ty dvě dívky si všechno to, co se stalo, moc neuvědomovaly, protože byly velmi mladé. Najednou vykřikla: „Nevím, co mám dělat. Ta smrt otřásla vším, co tvořilo můj život. Naše manželství bylo jako dům pečlivě postavený na tom, co jsme považovali za hluboké základy. Tou hroznou událostí je teď všechno zničeno.“

Strýc musel být věřící ve stylu tradiční víry, protože dodal: „Bůh se na ni rozhněval. Prošla všemi nutnými obřady, ale nepomohly jí. Věřím v reinkarnaci, ale jí to nic neříká. Nechce o něčem takovém ani slyšet, nemá to pro ni žádný význam. Nejsme schopní ji nijak utěšit.“

Chváli jsme seděli potichu. Kapesník měla už úplně promáčený. Čistý kapesník ze zásuvky jí pomohl setřít slzy z tváří. Červená buganvílie po nás pokukovala oknem a na každém jejím listu zářilo jižní světlo.

„Chcete se do toho pustit opravdu vážně a jít až ke kořenům věci? Nebo chcete jenom nějaké jednoduché vysvětlení, nějaká utěšující slova k zahnání smutku?“

„Chtěla bych jít do hloubky. Nevím ale, jestli mám v sobě dost síly, abych to vydržela. Když ještě žil můj manžel, chodili jsme na nějaké vaše přednášky, sama vás však těžko dokáži sledovat.“

„Proč na vás smutek tolik doléhá? Nic nevysvětlujte, protože to by byla jenom snažba vyjádřit pocity slovy, což by nebylo tak, jak to opravdu je. Dostanete-li otázku, neodpovídejte prosím na ni. Jenom poslouchejte a sama pro sebe hledejte. Proč je zde takové utrpení ze smrti v každém domě, bohatém i chudém, od nejmocnějšího člověka v zemi až po žebráka? Proč tolik trpíte? Je to pro vašeho manžela, nebo je to pro vás samotnou? Budete-li pro něj naříkat, mohou mu vaše slzy nějak pomoci? Odešel nenávratně. Můžete dělat všechno možné, ale zpět ho již nedostanete. Žádné slzy, víry, obřady ani žádní bohové jej už nemohou přivést zpět. Je to skutečnost, kterou musíte přijmout, a nemůžete s ní nic dělat. Co když však naříkáte spíše kvůli sobě, své samotě, prázdnému životu, pro své pocity potěšení, jež jste měla v jeho společnosti? Nepláčete jenom v důsledku své nenaplněnosti a sebelítosti? Možná si poprvé uvědomujete svoji vlastní vnitřní prázdnnotu. Upjala jste se na svého manžela, což vám přineslo útěchu, potěšení a uspokojení. A není to, co teď cítíte — pocity ztráty, muka samoty a úzkost —, není to vlastně sebelítost? Podívejte se na to a nezavírejte se tím, že si budete říkat: »Svého manžela jsem milovala a ani trochu jsem nemyslela na sebe. Chtěla jsem ho chránit, a i když jsem se ho občas snažila ovládnout, bylo to všechno jenom pro jeho dobro, nikdy v tom nebyla myšlenka na sebe.« Neuvědomujete si nyní, když odešel, svůj skutečný stav? Jeho smrt vámí otřásala a ukázala vám stav vašeho srdce a myslí. Možná nejste ochotna se na to takto dívat a ze strachu to odmítnete. Budete-li to ale trochu zkoumat, zjistíte, že naříkáte pro svoji vlastní samotu, pro svoji vlastní vnitřní prázdnnotu, že je to sebelítost.“

„Nejste poněkud krutý, pane? Přišla jsem za vámi pro útěchu, a co mně místo ní dáváte?“

„Jednou z iluzí většiny lidí je to, že může být cosi jako vnitřní útěcha, že vám ji někdo může dát nebo že ji člověk může nalézt

sám. Obávám se, že nic takového jako útěcha není. Hledáte-li útěchu, žijete v iluzi, a když se vám tato iluze rozpadne, začnete se trápit, protože jste o útěchu přišla. Aby tedy člověk porozuměl utrpení a mohl jít za ně, musí vidět, co se v něm vnitřně děje, a ne to v sobě překrývat. A poukazovat na to všechno jistě není krutostí. Není to nic ošklivého, od čeho bychom měli radší utěct. Když totto všechno jasné vidíte, okamžitě z toho vystoupíte bez škrábanců a poskvrnění, čerstvá, nezasažená událostmi života. Smrt je nevyhnutebná pro všechny z nás, člověk jí nemůže uniknout. Snažíme se najít si pro ní všechna možná vysvětlení, lpíme na všech možných výrách v naději, že se dostaneme za ni, avšak ať budete dělat cokoli, stále je zde. Musíme se proto s touto velkou skutečností života spojit."

„Ale,“ řekl strýc a začal mluvit o átmanu, což je podle tradiční víry duše, stálá jednotka, která přetravává. Byl nyní na své půdě, dobře prošlapané promyšlenými argumenty a citáty. Náhle seděl vzpřímený a v jeho očích se objevil záblesk slov a boje. Sympatie, láska a porozumění byly pryč. Byl na svaté půdě své víry a tradice, udusáně těžkým podmíněním. „Ale átman je v každém z nás! Pokračuje a znova se rodí, dokud se nerealizuje v brahmanu. Musíme procházet utrpením, abychom došli do této skutečnosti. Žijeme v iluzi, svět je iluzí. Je jenom jedna skutečnost.“ A byl s tím hotový. Dívala se na mě, nevěnujíc mu mnoho pozornosti, a na tváři se jí objevil lehký úsměv. Oba jsme se dívali na červenou buganvílii a na holuba, který se vrátil zpět.

„Není nic stálého ani na zemi, ani v nás. Myšlení může dát pokračování něčemu, o čem přemýšlí, může dát stálost nějakému slovu, myšlence či tradici. Myšlení považuje sebe sama za stálé, opravdu však přetravává? Myšlení je odpověď paměti; a je paměť trvalá? Myšlení si může vytvořit představu a dát této představě pokračování, a tím i stálost a nazývat to átman nebo jakkoli jinak, může si pamatovat tvář manžela nebo manželky a držet se jí. To vše je činnost myšlení, jež vytváří strach — strach, že zítra nebude co jist, strach o střechu nad hlavou, strach ze smrti. A z tohoto

strachu vyplývá potřeba něčeho stálého. Tento strach je výsledkem myšlení a brahman je také výsledek myšlení.“

Strýc řekl: „Paměť a myšlení jsou jako svíčka. Zhasnete ji a znova rozsvítíte, zapomenete a později si opět vzpomenete. Zemřete a znova se narodíte do jiného života. Plamen svíčky je stejný — a přitom není stejný. A tak ten plamen je jistým pokračováním.“

„Ten plamen, který byl uhašen, však není týž jako ten nový. Konec starého je tu proto, aby mohlo přijít nové. Je-li zde stálé, modifikované pokračování, nemůže zde být vůbec nic nového. Tisíce věceríšských nemohou být nové, dokonce i svíčka sama vyhoří. Všechno musí skončit, aby mohlo být nové.“

Strýc se nyní nemohl spoléhat na citáty, víru nebo na to, co říkají druzí, a tak se stáhl do sebe, udivený a spíše rozhněvaný, protože byl vystaven sám sobě a stejně jako jeho neteř se ani on nechtěl postavit skutečnosti tváří v tvář.

„Tohle mě vůbec nezajímá,“ řekla. „Jsem úplně ztrápená. Ztratila jsem manžela a syna a zůstaly tu dvě děti. Co mám dělat?“

„Máte-li starosti o ty dvě děti, nemůžete se starat o sebe a o své neštěstí. Musíte se o ně postarat, dát jim správné vzdělání, dovést je mimo obvyklý průměr a šedě. Jste-li však zaujata svojí vlastní sebelítostí, kterou nazýváte »lásku k manželovi«, a jestliže se stáhnete do izolace, tak svoje děti zkazíte. Vědomě i podvědomě jsme všichni úplně sobětí. Dokud dostáváme to, co chceme, domníváme se, že je vše v pořádku. Avšak ve chvíli, kdy se něco stane a všechno se rozbije, zoufale naříkáme a doufáme, že najdeme nějakou jinou útěchu, kterou pak ovšem zase něco rozbije. A tak to stále pokračuje. Chcete-li v tom být chycena, když znáte všechny důsledky, tak jdete zpět. Vidíte-li však absurditu toho všeho, sama přestanete naříkat, přestanete se izolovat a budete žít s dětmi v novém světle.“

11

4.

ZABEZPEČENÍ

STEZKA SE VINULA MEZI RÝŽOVÝMI POLI a podél ní tiše plynul potůček plný překrásných lotosů. Byly temně fialové se zlatými srdci, čistě umyté vodou. Jejich vůně se držela jen těsně kolem. Obloha byla zatažená, začínalo mrholit a mezi mraky hřmělo. Blýskání bylo ještě daleko, ale blížilo se ke stromu, který jsme měli za přístřeší. Začalo hustě pršet a lotosové listy shromažďovaly kapky vody. Když se kapky zvětšily, sklouzly z listů jenom proto, aby se hned vytvořily nové. Nyní se blýskalo již přímo nad stromem. Dobytek měl strach a zmítal se na provazech. Černý býk byl mokrý, třásl se a žalostně bučel, pak přetrhl provaz a běžel k blízké chatřce. Lotosy se pevně uzavřely, schovaly svá srdce před deštěm. Člověk by musel utrhnut fialový lístek z květu, aby se dostal k srdci. I ve svém spánku byly krásné. Zůstanou pevně uzavřeny, dokud zase nevyjde slunce. Blýskání se šířilo směrem k městu. Bylo teď docela šero a slyšeli jsme jenom šumění proudu. Stezka přicházela za vesnicí na cestu, která nás dovedla nazpět do hlučného města.

Byl to dobře živený mladý muž mezi dvacítkou a třicítkou, trochu cestoval a chodil na universitu. Byl neklidný a v očích měl

úzkost. Přestože bylo již pozdě, žádal o rozmluvu. Potřeboval, aby mu někdo vyšetřil mysl. Měl přímé jednání, bez jakékoli domýšlivosti nebo pózy. Jeho problém byl jasný, on sám v něm však tápal.

Nenasloucháme a neobjevujeme *to, co je*. Vnučujeme své myšlenky a názory jiným, snažíme se vtěsnat druhé bytosti do rámce svého myšlení. Naše vlastní myšlenky a soudy jsou pro nás mnohem důležitější než nalezení *toho, co je*. *To, co je* je jednoduché, pouze my jsme složití. *To, co je* je jednoduché, my to však komplikujeme a ztrácíme se v tom. Nasloucháme pouze narůstajícímu šumu své vlastní zmatenosti. Abychom mohli naslouchat, musíme být svobodní. Neznamená to, že bychom nesměli být ničím vyrušení, protože již samotné myšlení je způsobem vyrušení. Abychom mohli být klidní, musíme být svobodní. Jedině potom je možné naslouchat.

Říkal, že ve chvíli, kdy usíná, dostane najednou strach a procitne. Posadí se, místnost se zdeformuje, zdi se zploští, podlaha a strop zmizí. Poleká se a začne se potit. A tak to jde po mnoho let.

„Co vás tak poleká?“

„Nevím, ale když se takto vzbudím strachem, jdu za sestrou, otcem nebo matkou popovídат si s nimi, abych se uklidnil, a pak usnu. Mají pro to pochopení, nejsem však již malý kluk a připadá mi to trochu hloupé.“

„Máte obavy z budoucnosti?“

„Ano, trochu. Ačkoli máme peníze, budoucnost mě stále dost znepokojuje.“

„Proč?“

„Chci se oženit a zajistit si klid a pohodlí pro budoucí život.“

„Nač ty obavy z budoucnosti? Jste docela mladý, můžete pracovat a dát své ženě vše, co bude třeba. Proč se tím tak zabývat? Nebojíte se, že byste mohl ztratit svoje společenské postavení?“

„Částečně asi ano. Máme auto, nějaký majetek a jistou pověst. Nechci samozřejmě nic z toho ztratit, a to by mohl být důvod

III. PSANÉ DÍLO

mého strachu. Úplně to tak ale asi není. Řekl bych, že je to také strach z nebytí. Když se vzbudím strachem, cítím se ztracený, jako bych nebyl nic a rozpadl se na kousky.“

„Uvědomte si, že můžete přijít nová vláda a můžete ztratit svůj majetek, všechno, co máte. Jste však docela mladý a vždy můžete pracovat. Milióny lidí ztrácejí své světské věci a možná i vy tomu budete muset jednou čelit. Ostatně věci světa by měly být sdíleny a ne mít jenom své výlučné vlastníky. Proč být ve vašem věku tak konzervativní a tolík se bát ztráty?“

„Víte, chtěl bych se oženit s jednou dívkou a mám obavy z toho, že by tomu mohlo něco zabránit. Pravděpodobně tomu nic nezabrání, ale mohl bych ji opustit nebo ona by mohla opustit mě, a to by mohl být další důvod mého strachu.“

„Může to být důvod vašeho strachu? Říkáte, že se pravděpodobně nestane nic zvláštního, co by vašemu sňatku zabránilo, tak proč ten strach?“

„Ano, to je pravda, můžeme se vzít, kdykoli se rozhodneme, takže to nemůže být příčina mého strachu, alespoň ne nyní. Myslím, že se opravdu bojím nebytí, ztráty své identity, svého jména.“

„Když se nebudeste starat o své jméno, ale budete mít svůj majetek a podobně, nebudeste stále mít strach? Čemu říkáme identita? Je to ztotožnění se se jménem, s majetkem, s osobou, s myšlenkami. Znamená to být s něčím spojený, být považován za takového nebo onakého, být přiřazen k nějaké určité skupině nebo zemi a podobně. Bojíte se ztratit svoje zařazení, svoji nálepku. Není to tak?“

„Ano. Protože co bych jinak byl? Ano, je to tak.“

„Jste tedy všemi svými věcmi. Jste svým jménem i pověstí, svým autem i ostatním majetkem, dívkou, kterou si vezmete, ambicemi, které máte, jste všemi těmito věcmi. Tyto věci dohromady s určitými vlastnostmi a hodnotami tvoří to, čemu říkáte «já». Jste sumou toho všeho a bojíte se to ztratit. Jako každý jiný, i vy můžete utrpět ztrátu. Může přijít válka, revoluce nebo změna

4. ZABEZPEČENÍ

vlády. Něco se může přihodit a o tyto věci vás připravit dnes nebo zítra. Proč se ale obávat nejistoty? Není nejistota vlastně základní podstatou všech věcí? Proti této nejistotě si stavíte zdi, jež vás ochraňují, avšak tyto zdi mohou být a jsou bořeny. Dočasně tomu můžete uniknout, ale nebezpečí nejistoty je stále zde. *Tomu, co je se nemůžete vyhnout, nejistota je zde, ať se vám to líbí nebo ne.* Neznamená to, že se jí musíte podrobit, že ji musíte přijmout nebo odmítnout. Jste však mladý, tak proč se nejistoty obávat?“

„Když jste to teď takhle ukázal, tak si nemyslím, že se obávám nedostatečného zabezpečení. Mně opravdu nevadí pracovat. Ve svém zaměstnání pracuji přes osm hodin denně, a ačkoli je níjak zvláště nemiluji, snáším to. Ne, nebojím se ztráty majetku, auta a podobných věcí, a má snoubenka a já se můžeme vzít, kdykoli budeme chtít. Nyní vidím, že žádná z těchto věcí není to, čeho se obávám. Co to tedy potom je?“

„Hledejme společně. Možná bych byl schopen vám to říci. Nebyl by to ale váš vlastní objev, bylo by to jenom v rovině slov, a tedy zcela bezcenné. Přijdete-li na to sám, bude to váš vlastní zážitek, a to je to, co je ve skutečnosti důležité. Objevování je prožívání, objevíme to společně.“

Jestliže se neobáváte ztratit žádnou z těch věcí a nemáte strach ani z nedostatečného vnějšího zabezpečení, z čeho tedy pramení vaše úzkost? Neodpovídajte hned, jenom poslouchejte, sledujte, abyste to nalezli. Jste si jistý, že to, čeho se obáváte, není fyzické nebezpečí? Nalezneme to, pojďme však do toho klidně a pomalu. Chcete to opravdu zjistit, že ano?“

„Samozřejmě že ano. Zvláště nyní, když jsme do toho zašli již tak daleko. Co to je, čeho se bojím?“

„Ke hledání musíme být klidní, připraveni sledovat, avšak bez tlaku. Říkáte, že z vnějšího zabezpečení obavy nemáte. A co tedy vnitřní zabezpečení? Nemáte obavy z toho, že nebudeste schopen dosáhnout cíle, který jste si pro sebe vytyčil? Neodpovídajte, jenom poslouchejte. Chcete se někým stát a cítíte, že to není ve vašich silách? Možná máte nějaký duchovní ideál a cítíte, že

nejste schopen podle něj žít nebo ho dosáhnout. Nemáte pocit beznaděje, necítíte vinu nebo zklamání?"

„Máte naprostou pravdu. Vždy, když jsem vás jako chlapce před lety poslouchal, bylo mým ideálem, mohu-li to tak říci, být jako vy. Být duchovním člověkem je v naší krvi a já jsem cítil, že bych chtěl takový být. Vždy tu ale byl hluboký strach, že se k tomu nikdy nepřiblížím.“

„Pojďme do toho pornalu. Obavy z vnějšího zabezpečení sice nemáte, ale obáváte se, že se nezabezpečíte vnitřně. Někdo se zabezpečuje vnějším způsobem penězi, slávou, pověstí a podobně, zatímco vy se chcete zabezpečit vnitřně ideálem. A cítíte, že nejste schopen tento ideál naplnit. Proč chcete dosáhnout ideálu? Není to jenom pro pocit bezpečí? Toto útočiště nazýváte ideál, ve skutečnosti však chcete bezpečí, ochranu. Není to tak?“

„Teď vidím, že je to přesně tak.“

„Uvědomil jste si to, že ano? Pokračujme ale dále. Je vám jasné, že vnější zabezpečení je povrchní. Je vám ale též jasné, jak klamné je hledání vnitřního zabezpečení, kterého chceme dosáhnout tak, že naplníme svůj ideál? Místo peněz je vaším útočištěm ideál. Opravdu to vidíte?“

„Ano, opravdu.“

„Pak tedy buďte tím, kým jste. Vidíte-li klamnost ideálu, ideál se vám rozpadne a odejde pryč. Jste *to, co je*, odtud přichází porozumění *tому, co je* a nikoli cestou za nějakým určitým cílem; cíl je vždy jinde než *to, co je*. *To, co je* jste vy sám, ne v nějaké určité chvíli nebo náladě, ale takový, jaký jste v každém okamžiku. Neodsuzujte se, nerezignujte před tím, co vidíte, ale budte vnímat k hnuti *tobu, co je* a nepokoušejte se to vysvětlovat. Bude to obtížné, má to však svoji krásu. Štěstí je pouze ve svobodě a svoboda přichází s pravdou *tobu, co je*.“

(*Commentaries on Living*)

5.

HNĚV

DOKONCE I V TÉTO VÝŠCE bylo úmorné vedro. Okenní skla byla na dotek horká. Monotónní bzukot motorů letadla uspával a mnoho cestujících dřímalо. Země byla hluboko pod námi. Chvěla se horkem, nekonečná, hnědá, s občasnými místy zeleně. Když jsme přistáli, vedro začalo být nesnesitelné, doslova bolestivé. Dokonce i ve stínu budovy se člověku zdálo, že mu praskne temeno hlavy. Léto vrcholilo a země byla jako poušť. Znovu jsme odstartovali a letadlo šplhalo vzhůru, hledajíc chladný proud. Na protějších sedadlech seděli dva noví cestující a hlasitě hovořili. Nebylo možné je přeslechnout. Začali docela tiše, ale brzy se do jejich hlasů vplížil hněv a nelibost spolu s důvěrností. Zdálo se, že ve svém násilí úplně zapomněli na ostatní cestující. Oba se tolik rozčili, že nikdo jiný již pro ně neexistoval.

Hněv má tu zvláštní vlastnost, že izoluje. Stejně jako utrpení vyděluje; pro člověka skončí všechny vztahy alespoň po tu dobu, kdy hněv trvá. Hněv má přechodně sílu a vitalitu izolovaného. Ve hněvu je zvláštní zoufalství, protože izolace je zoufalství. Hněv ze zklamání, ze žárlivosti a nutkání udeřit jsou možnosti, jak se spáchaným násilím uvolnit. Odsuzujeme ostatní, přičemž

tyto odsudky jsou vlastně naším ospravedlněním a přináší nám potěšení. Co bychom byli bez nějakého určitého postoje k sobě, ať už je tento postoj výrazem vlastního ospravedlnění nebo pokory? Využíváme všeho možného k tomu, abychom se nějak podpořili. A hněv s nenávistí jsou ty nejlehčí způsoby. Prostý hněv, který vzplaně náhle a na který rychle zapomeneme, je jedna věc. Avšak hněv, jenž je vytvořen záměrně, který je zosnován, aby působil bolest a ničil, je úplně něco jiného. Prostý hněv může mít fyziologickou příčinu, která může být zjištěna a vyléčena. Avšak hněv, jenž má psychologickou příčinu, je rafinovanější a je mnohem těžší se s ním vypořádat. Většina z nás nemá v úmyslu nechat v sobě narůstat hněv, a proto si pro něj hledáme vždy nějakou omluvu. Proč bychom se však nemohli rozhněvat, když někdo anebo my sami špatně jednáme? To je spravedlivý hněv. Bohužel s ním však nikdy neskončíme tak, že si připustíme, že jsme rozhněváni. Místo toho podrobně rozebiráme, co hněv způsobilo. Nikdy si nepřipustíme, že jsme žárliví nebo zahořklí, jenom se to snažíme ospravedlnit nebo vysvětlit. Přemýšíme, jak mít lásku bez žárlivosti, nebo se omlouváme, že jsme zahořklí proto, že s námi někdo špatně jednal...

To, co udržuje hněv, co mu dodává jeho sílu a hloubku, jsou vysvětlení formulovaná do slov. Nezáleží na tom, zda jsou vyřená nebo jenom v mysli. Vysvětlení, ať už myšlená nebo řečená nahlas, jsou nám štítem, jenž nás ochraňuje před zjištěním, jací ve skutečnosti jsme. Chceme, aby nás někdo chválil nebo aby nám lichotil; něco očekáváme. A když tyto věci nepřicházejí, začneme žárlit nebo zahořkneme. A potom obviňujeme někoho jiného, ať už násilně nebo mírněji. Říkáme, že někdo je za naši hořkost odpovědný. Máte pro mě velký význam, protože na vás závisí mé štěstí, má pozice, má prestiž. Dosahuji pomocí vás naplnění, a tak jste pro mne důležitý. Musím vás střežit, musím vás vlastnit. S vaší pomocí unikám sám sobě, a jsem-li odražen zpět, bojím se sám sebe a dostanu zlost. Hněv a zlost mohou mít různé podoby: zkłamání, odpot, hořkost, žárlivost...

Protože nahromaděná a uložená zlost vznikla odsouzením, vyžaduje jako protilek odpuštění. Ukládání zlosti má však daleko větší dopad než odpouštění. Odpouštění totiž není nutné, když se zlost nehromadí. Odpustit je nutné, bylo-li zde odsouzení a odmítnutí. Soucítění a laskavost je zde tehdy, nemáme-li v sobě potřebu chvály nebo lichocení; když nepociťujeme poranění a nezatvrďme se přitom do chladné lhůstěnosti. Hněvu se nemůžeme zbavit vůlí, protože sama vůle má v sobě prvky násilí. Vůle vychází z touhy, ze chtění být, a touha je ve své základní podstatě agresivní a převažuje nad vším ostatním. Potlačení zlosti vynaložením vůle je její převedení do jiné úrovni, její jiné označení; stále je v tom však násilí. Stav bez násilí vzniká porozuměním touze, a nikoli pěstováním násilí. Za touhu není žádná duchovní náhrada, nemůže být potlačena ani přeměněna. Musí být podrobena tichému uvědomění bez výběru. A toto pasivní uvědomění je přímé prožití touhy, aniž bychom ji nějak označovali. Je to prožívání, v němž není nikdo, kdo by prožíval.

(*Commentaries on Living*)

6.

PODMÍNĚNOST

JEHO HLAVNÍM ZÁJMEM BYLO POMÁHAT svojí prací lidem, a byl proto činný v mnoha společensky prospěšných organizacích. Říkal, že od té doby, co dokončil školu, pracuje stále pro dobro člověka. Nikdy neměl ani delší dovolenou. Tato práce ho těšila, měla pro něj velký význam a cítil k ní silné pouto. Byl vynikající sociální pracovník, svoji práci miloval. Samozřejmě za ni nebral žádné peníze. Na jedné z přednášek však slyšel o úniku — jak podmiňuje mysl a jaké může mít formy — a chtěl o těchto věcech mluvit.

„Pracuji pro společnost. Myslíte, že je to podmíněnost, jež způsobuje jenom další konflikt?“

„Řekněme si nejdříve, co je to podmíněnost. Uvědomujeme si vůbec někdy, že jsme podmíněni? Uvědomujete si svoji podmíněnost, nebo jenom konflikt a boj v různých rovinách svého bytí? Zřejmě si nejsme vědomi své podmíněnosti, ale jenom konfliktu, bolesti a potěšení.“

„Co považujete za konflikt?“

„Každý druh konfliktu: konflikty mezi národy, mezi různými společenskými skupinami, mezi jednotlivci i konflikt uvnitř sebe. Konflikt je náš problém, že ano? Ne nějaký určitý konflikt, ale všechny konflikty. Mezi idejemi, vírami, ideologiemi, mezi

protiklady. V případě, že by nebyly žádné konflikty, nebyly by ani žádné problémy. Není však konflikt nevyhnutelný, dokud ten, kdo jedná, nesplyne se svým jednáním? Dokud nedojde k sjednocení podnětu s reakcí na tento podnět?“

„Doporučujete tedy, abychom vyhledávali život bez konfliktů, v izolaci, v kontemplaci?“

„Kontemplace je obtížná, je to jedna z nejtěžších věcí k porozumění. Izolace, ačkoli ji každý vědomě nebo nevědomě na své cestě hledáme, naše problémy neřeší, naopak je ztěžuje. Důležité je uvědomit si, jak podmíněnost vzniká. Ona sama je totiž zdrojem dalších konfliktů. Uvědomujeme si pouze konflikt, bolest a potěšení a neuvědomujeme si svoji podmíněnost. Co vytváří podmíněnost?“

„Vlivy společnosti nebo prostředí: společnost, v níž se narodíme, kultura, ve které vyrůstáme, hospodářské a politické tlaky a podobně.“

„Je to tak, je to ale všechno? Tyto vlivy jsme si sami vytvořili, že? Je zřejmé, že společnost je výsledkem vzájemných vztahů mezi lidmi. Tyto vztahy jsou v mnoha směrech užitečné, potřebné, pohodlné a přinášejí uspokojení. A to vytváří vlivy a hodnoty, které nás svazují. Tato svázanost je naší podmíněností. Jsme spoutáni svým vlastním myšlením a jednáním. Svoje pouta si však neuvědomujeme. Uvědomujeme si pouze konflikt, potěšení a bolest. Zdá se, že za svou spoutanost a podmíněnost nikdy nejdeme. A pokud ano, pak jenom do dalšího konfliktu. Nejsme si vědomi své podmíněnosti, a dokud si ji neuvědomíme, budeme vytvářet jenom další konflikty a zmatek.“

„Jak si člověk má být vědom své podmíněnosti?“

„Je to možné jedině porozuměním dalšímu procesu, tj. tomu, jak vzniká naše pouto. Jsme-li schopni porozumět, proč na něčem lžíme, pak jsme možná také schopni si uvědomit i svoji podmíněnost.“

„Není to poněkud dlouhá cesta k odpovědi na přímou otázku?“

„Myslíte? Snažte se jenom uvědomit si svoji podmíněnost. Můžete ji poznat jenom nepřímo, ve vztahu k něčemu jinému.“

III. PSANÉ DÍLO

Nemůžete si být vědom své podmíněnosti jako nějaké abstrakce, protože to by bylo jenom na úrovni slov, což by nemělo větší význam. Nejsme si tedy vědomi své podmíněnosti, ale jenom konfliktu. Konflikt je zde, není-li zde jednota mezi podnětem a reakcí na tento podnět. Tento konflikt je výsledkem naší podmíněnosti. Podmíněnost znamená pevnou vazbu k práci, tradici, majetku, lidem, myšlenkám apod. Nebude-li zde tato pevná spjatost, bude zde podmíněnost? Ovšemže ne. Proč jsme tedy takto spoutáni? Proč tolik ulpívám na své zemi? Protože když se s ní ztotožním, cítím se někým být. Ztotožním se se svou prací, a práce se tím stane důležitou. Jsem svou rodinou, svým majetkem, jsem k nim připoután. Toto pouto je pro mne prostředkem úniku od mé vlastní prázdniny. Pouto je únikem a právě únik posiluje podmíněnost. Jsem-li k vám připoután, stal jste se pro mne prostředkem úniku, s vaší pomocí unikám sám před sebou. Jste proto pro mne velmi důležitý, musím vás vlastnit, držet se vás. Tento únik mě podmiňuje a vy jste se stal podmiňujícím faktorem. Jsme-li schopní si uvědomovat své úniky, jsme schopní vnímat i vlivy a činitele, jež vyúsťují v podmíněnost.“

„Unikám sobě prací pro společnost?“

„Máte k ní pouto, svazuje vás? Kdybyste tu práci nedělal, necítíte se prázdný, znuděný, ztracený?“

„Jsem si jistý, že ano.“

„Pouto k vaší práci je tedy vaším únikem. Úniky jsou ve všech rovinách našeho bytí. Vy unikáte svojí práci, jiný člověk pití, další duchovními obřady nebo shromažďováním znalostí. Jeden uniká k bohu, jiný je závislý na prostředcích zábavy. Všechny úniky jsou stejné, není žádný lepší nebo horší únik. Dokud je pití nebo bůh naším únikem, oba úniky jsou ve stejně rovině. Svoji podmíněnost můžeme poznat jenom tehdy, uvědomujeme-li si své úniky.“

„Kdybych s tímto svým únikem — prací pro společnost — přestal, tak co bych měl dělat? Mohu vůbec dělat něco bez úniku? Není veškeré mé jednání nějakým únikem od toho, co jsem?“

6. PODMÍNĚNOST

„Je tato otázka pouze v rovině slov, anebo odráží skutečnost, kterou jste si opravdu uvědomil? Co se stane, nebudeste-li unikat? Zkusil jste to někdy?“

„To, co říkáte, je velmi destruktivní, mohu-li to tak říci. Nenabízíte za práci žádnou náhradu.“

„Není každá náhrada opět jenom dalším únikem? Když nás nějaká činnost neuspokojuje nebo vytváří konflikt, obrátíme se k jiné. Vyměnit jednu činnost za druhou, aniž bychom porozuměli podstatě úniku, je poněkud marné, není? Právě tyto úniky a naše připoutanost k nim vyúsťují v podmíněnost. Ta způsobuje problémy a konflikty. Podmíněnost nám zabírá porozumění jakémukoli podnětu. Jsme-li podmíněni, naše reakce na podnět musí neodvratně vytvářet konflikt a zmatek.“

„Jak může být člověk bez podmíněnosti?“

„Pouze porozuměním, tj. tím, že si uvědomuje své úniky. Naše pouto k nějaké osobě, práci nebo ideologii je činitelem podmiňování. To je věc, které musíme porozumět, a ne hledat lepší nebo rozumnější únik. Všechny úniky jsou nerozumné, všechny plodí neodvratně konflikt. Pěstování odpoutanosti je další druh úniku, je to izolace a pouto k abstraktní věci, k ideálu, nazývanému odpoutanost. Ideál je něco neskutečného, vymyšleného a vytváří ego. Realizovat ideál znamená uniknout *tomu, co je*. Je třeba porozumět *tomu, co je*, což je možné jenině tehdy, když mysl již dále nehledá žádný únik. Přemýšlení o *tom, co je* je únik od *toho, co je*. Přemýšlení o problému je únikem od problému, protože přemýšlení je problémem — jediným problémem. Mysl není ochotna být taková, jaká je, bojí se toho. Hledá tedy různé úniky a způsobem úniku je myšlení. Dokud je zde myšlení, musí zde být úniky; připoutanost, která jenom posiluje podmíněnost.“

„Osvobození se od podmíněnosti přichází s osvobozením se od myšlení. Skutečnost se může bez zábran projevit jen tehdy, je-li mysl úplně tichá.“

7.

SEBEHODNOCENÍ

PŘÍŠLA SE TŘEMI PŘÁTELI: byli to inteligentní, vážní a důstojní lidé. Jeden byl velmi rychlý, druhý byl rychlý až netrpělivý, třetí byl dychtivý, nikoli však trvale. Všichni sdíleli problém své přestalkyně, žádný z nich však nevnucoval svůj názor nebo řešení. Byla to dobrá skupina. Všichni jí chtěli pomoci udělat to, o čem bude přesvědčena, že je opravdu správné. Potíž byla v tom, že se nemohli rozhodnout, co by to mělo být. V každém případě by to nemělo být jenom v souladu s veřejným míněním, s tradicí nebo s osobními sklony. Sama si nebyla jistá, byla zmatena a vyvedena z míry. Bylo však nutné se rozhodnout, nemohla to již dále odkládat. Byla to otázka vyproštění se z jistého vztahu. Několikrát opakovala, že chce být volná.

V místnosti bylo ticho, nervózní vzrušení opadlo. Všichni byli dychtiví plně se do věci ponořit a neočekávali, že přítom dosáhnou nějakého konečného řešení. Je-li problém dostatečně nazírána, potřebné jednání se odhalí samo, přirozeně a úplně. Důležité je zjištění podstaty problému, nikoli konečný výsledek, protože každá odpověď je jenom dalším názorem, závěrem nebo radou, která nijak věc neřeší. Potřebné řešení je obsaženo již v problému samotném. Proto je správný přístup

k němu tak důležitý. Problému je tedy třeba hlavně porozumět, a ne na něj hledat odpověď nebo přemýšlet, jak si s ním poradit.

Slunce vytvořilo na řece stezku světla a vodní proudy se roztančily. Přes stezku projela bílá plachetnice, tanec to však nenarušila. Ten tanec byl z čisté radosti. Stromy byly plné ptáků, kteří si čechrali peří a hlasitě na sebe pokřikovali. Odlétali pryč jenom proto, aby se zase vrátili zpět. Několik opic trhalo křehké listy a cpalo si je do úst. Tenké větve se pod jejich váhou prohýbaly do dlouhých oblouků, ale opice se na nich držely lehce a bez obav. S jakou lehkostí se pohybovaly z větve na větve! Ačkoli skály, byl to plynulý let, start i přistání byl jeden pohyb. Posadily se, zachytily se ocasem a sahaly po listech. Byly vysoko a vůbec si nevšímaly lidí, kteří se procházel dole. Jak přicházel soumrak, přilétaly sem stovky papoušků, aby mezi tuhými listy strávili noc. Bylo vidět, jak přilétají a mizejí v listoví. Právě se ukázal nový měsíc. V dálí pískal vlak, když přejízděl dlouhý most kolem zátočiny řeky. Tato řeka byla svatá a lidé k ní přicházel z velkých dalek, aby v ní vykonali rituální koupel, která z nich měla smýt jejich hříchy. Každá řeka je naplněna láskou a svatá. Tato řeka byla krásná svými dlouhými širokými oblouky, ostrovy písku mezi rozlehlymi hlubokými vodami a těmi bílými plachetnicemi, které po ní pluly nahoru a dolů každý den.

„Chtěla bych se vyprostit z jednoho vztahu a být volná,“ řekla.

„Čemu říkáte »být volná«? Říkáte-li »chci být volná«, vyjadřujete tím, že volná nejste. V jakém smyslu nejste volná?“

„Fyzicky jsem volná. Mohu kdykoli přijít i odejít, protože naše manželství je již zrušeno. Chci být však úplně volná, nechci mít s tím člověkem už nic společného.“

„Co vás s ním ještě spojuje, když fyzicky jste již volná? Máte k němu ještě nějaký jiný vztah?“

„Nevím, ale cítím k němu velký odpor. Nechci s ním mít již vůbec nic společného.“

„Chcete být volná, a přitom máte k němu odpor? V tom případě nemůžete být volná. Proč máte k němu ten odpor?“

„Nedávno jsem zjistila, jaký vlastně je: úplně sobecký a naaprosto bez lásky. Stěží vám mohu popsat tu hrůzu, co jsem v něm poznala. Když si pomyslím, že jsem kvůli němu žárlila, idealizovala si ho a podrobovala se mu! Myslela jsem si, že je ideální manžel, a když jsem zjistila, jak je hloupý a prohnany, naplnilo mě to odorem k němu. Když si uvědomím, že jsem s ním měla něco společného, cítím se pošpiněná. Chci se od něho úplně osvobodit.“

„Fyzicky se můžete od něj úplně osvobodit, dokud však budete mít k němu odpor, nebudeste volná. Dokud ho nenavidíte, jste k němu připoutaná, dokud z něj máte pocit hanby, jste stále jeho otrokem. Jste rozhněvána na něho, nebo na sebe? Je takový, jaký je, tak proč se na něj zlobit? Nebo tím, že vidíte *to, co je*, stydíte se sama za sebe, že jste s ním byla spojená? Ano, váš odpor pramení určitě z vašeho vlastního jednání a odsuzování, nikoli z něho. Stydíte se sama za sebe. Protože nejste ochotna to vidět, obviňujete jeho, že je takový, jaký je. Až si uvědomíte, že váš odpor vůči němu je únikem od vaší vlastní romantické idealizace, pak on z obrazu vystoupí. Pocit zahanbení nemáte z něj, ale sama ze sebe, že jste s ním byla spojená. Jste rozhněvána sama na sebe, a ne na něj.“

„Ano, je to tak.“

„Jestliže to opravdu vidíte a prožijete to jako skutečnost, osvobodíte se od něho. Nebude již objektem vašeho nepřátelství. Nenávist svazuje stejně jako láska.“

„Jak se však mám osvobodit od svého vlastního zahanbení, od své vlastní hlouposti? Vidím úplně jasně, jaký je, i to, že bych ho neměla obvitovat. Jak se mám však osvobodit od toho studu a odporu, který ve mně pomalu zrál, až vyústil v tuto krizi? Jak mohu smazat minulost?“

„Vědět, proč chcete minulost smazat, má mnohem větší význam než způsob, jak ji smazat. Záměr, se kterým přistupujete k problému, je důležitější než znalost způsobu jeho řešení. Proč chcete ten vztah vymazat z paměti?“

„Nechci mít v sobě vzpomínky na všechna ta léta. Má m po nich v ústech nepříjemnou pachut. Není to postačitelný důvod?“

„Ne tak docela. Proč chcete vymazat ty vzpomínky? Určitě ne proto, že vám zanechaly v ústech nepříjemnou pachut. Dokonce i kdybyste byla schopna nějakým způsobem minulost vymazat, můžete se zase chytit do něčeho jiného, co vás opět naplní hanbou. Pouhé sinazání nepříjemných vzpomínek tedy problém nevyřeší.“

„Domnívala jsem se, že ano. V čem je tedy potom problém? Nekomplikujete to příliš? Již takhle je můj život dost složitý. Proč ho zatěžovat ještě něčím jiným?“

„Přidáváme další zátěž, nebo se snažíme porozumět *tomu, co je?* Mějte prosím trochu trpělivosti. Co vás nutí vymazat minulost? Může být nepříjemné to zjistit, proč to však vlastně chcete vymazat? Problém bude asi v tom, že máte o sobě určitou představu nebo obraz, s nímž jsou tyto vzpomínky v rozporu, a proto se chcete vzpomínek zbavit. Jistě sama sebe nějak hodnotíte, není to tak?“

„Samozřejmě, jinak...“

„Všichni se stavíme na nějakou určitou úroveň a z této výšky stále padáme. Právě tyto pády jsou to, co nás zahanbuje. Jejich příčinou je naše sebehodnocení. To, čemu musíme porozumět, je hodnocení, a ne pád. Není-li zde žádný podstavec, na který jste se umístila, jak zde může být nějaký pád? Proč jste se ztotožnila s vlastním hodnocením, lidskou důstojností, nějakým ideálem a podobně? Porozumíte-li tomu, nebude tu žádný pocit zahanbení z minulosti. Ten pak úplně zmizí. Budete tím, čím jste, bez podstavce. Nebude-li zde podstavec nebo nějaká úroveň, jež určuje váš pohled nahoru anebo dolů, pak budete tím, čeho jste se vždy obávala. Právě obava z *tobu, co*

III. PSANÉ DÍLO

je, z toho, co jste, způsobuje zmatek a rozpory, zahanbení i odpor. Nemusíte mně nebo komukoli jinému říkat, co jste. Musíte si uvědomovat, co jste, ať už je to cokoli, příjemné nebo nepříjemné. Žít s tím tak, že to nijak neoznačujete, neospravedlňujete a nevzdorujete tomu. Když to označujete, tak se s těmito věcmi ve skutečnosti ztotožňujete nebo je odsuzujete. Žijte s tím bez strachu, protože strach brání jednotě a bez jednoty s tím nemůžete žít. Být v jednotě je láска. Bez lásky nemůžete smazat minulost. S láskou žádná minulost není. S láskou čas končí.“

(Commentaries on Living)

8.

BOUŘE V MYSLI

CELÝ DEN BYLA MLHA. Když se k večeru rozplynula, přišel z východu suchý, drsný vítr. Odnášel s sebou mrtvé listy a vysoušel zemi. Noc byla hrozivá a bouřlivá. Vítr zesílil, strhával ze stromů větve, dům skřípal. Následující ráno bylo tak čisté, že jste si mohli téměř sáhnout na hory. S větrem se vrátilo horko. Když však vítr pozdě odpoledne utichl, přišla opět mlha od moře.

Jak krásná a bohatá je země! Nikdy se neunaví. Suchý říční břeh je plný života, najdete tu kružinku, mák, vysoké žluté slunečnice, ještěrky na kameni. Na slunci se vyhřívá hnědobílá obojková užovka; vystřeluje svůj černý jazyk ven a zase jej stahuje zpět. Naproti přes rokli štěká pes, asi honí sysla nebo králíka.

Spokojenost není věc dosažení, naplnění nebo majetku. Není zrozena z činnosti nebo nečinnosti. Přichází s plností *tobu*, *co je*, nikoli s jeho změnou. *To, co je* je naplněno a nemá zapotřebí se měnit ani upravovat. *Co je* není kompletní; kompletní není reálné. Snaží-li se nekompletní stát kompletním, plodí tím zmatek a nenaplnění. Snaha jít za nereálným vede k nenaplnění a nenaplnění přináší bolest. Tuto bolest není možné nijak vyléčit. Snaha léčit ji je úsilí o nereálné, a plodí tak nespokojenost. Z nespokojenosti není žádná cesta. Uvědomovat si nespokojenost

znamená uvědomovat si *to, to je*. Je-li totto uvědomění úplné, je v něm stav, který může být nazván spokojenost. Spokojenost nemá žádný opak.

Dám shližel do údolí a nejvyšší vrchol vzdálených hor byl ozářen zapadajícím sluncem. Zdálo se, jako by tento kus skály byl zavěšen z oblohy a ozařován zevnitř. V houstnoucím šeru místnosti byla tato záře velmi krásná a ta krása byla za vším měřitelným.

Byl to mladší muž, dychtivý a hledající.

„Cetl jsem několik knih o duchovnosti a duchovních cvičeních, o meditaci a dalších metodách, předkládaných k dosažení nejvyššího cíle. Nějakou dobu mě přitahoval komunismus, brzy jsem však zjistil, že toto hnutí je cesta zpět navzdory tomu, že se k němu hlásilo tolik intelektuálů. Přitahovalo mě také katolické náboženství. Mnoho z jeho principů mě uspokojovalo a nějakou dobu jsem chtěl být katolík. Jednoho dne jsem však během rozhovoru s jedním velmi vzdělaným knězem vycítil, že katolictví je podobným poutem jako komunismus. Během svého bloudění jsem se jako námořník na nákladní lodi dostal do Indie a strávil jsem zde téměř rok. Uvažoval jsem o tom, že se stanu mnichem, bylo to však idealistické a nereálné, příliš bych se tím stáhl ze života. Kvůli meditaci jsem se snažil žít sám, to však také skončilo. Po všech těch letech se mi zdá, že nejsem ani trochu schopen ovládat své myšlenky, a právě o tom bych chtěl dnes s vámi mluvit. Mám samozřejmě i jiné problémy, sex a podobně, kdybych ale uměl ovládat své myšlenky, mohl bych všechny své planoucí touhy a žádosti držet pod kontrolou.“

„Je možné ovládáním myšlení touhu uklidnit, nebo ji jenom potlačit? Potlačení touhy přece vyvolá obratem další a ještě hlubší problémy.“

„Jistě nepředkládáte cestu, která vede k touze. Touha je způsob myšlení. Ve svých pokusech ovládnout myšlení jsem doufal, že si své touhy podrobím. Touhy musí být buď podrobeny, nebo

přeměněny. I k jejich přeměně je však člověk musí nejdříve ovládnout. Většina učitelů trvá na tom, že touhy je nutné přesáhnout, a předepisuje k tomuto účelu různé metody.“

„Nezávisle na tom, co říkají jiní, co si o tom myslíte vy? Vyřeší problém touhy její ovládnutí? Přinese potlačení nebo přeměna touhy nějaké porozumění, díky němuž se tak od ní osvobodíte? Mysl může být po celý den ukázněna nějakým duchovním nebo jiným zaměstnáním. Ukázněná mysl však není svobodnou myslí a jistě jenom svobodná mysl je schopna si uvědomovat tvorivost, v níž není čas.“

„Není v přesáhnutí touhy svoboda?“

„Co myslíte přesáhnutím touhy?“

„K uskutečnění svého štěstí a toho nejvyššího je nutné nebýt zmítán touhou, nebýt chycen ve vřavě, kterou vytváří. Aby bylo možné mít touhu pod kontrolou, je nezbytné si ji nějakým způsobem podrobit. Namísto usilování o banální věci života, úplně stejně úsilí může být využito k přeměně touhy.“

„Předmět svého chtění můžete změnit například z touhy po vlastním domě na touhu po moudrosti, z nižšího na vyšší, touhu v tom však stále pracuje. Člověk nemusí toužit po světském uznání. Například potřeba dosáhnout nebe je také snaha o zisk. Touha hledá vždy dosažení a naplnění. Tomuto mechanismu je nutné porozumět. Samotné ovládání myšlení bez porozumění tužbám má jen malý význam.“

„Rád bych se však vrátil tam, kde jsem začal. I k porozumění principu touhy je nutné soustředění, a to je právě moje potřba. Zdá se mi, že nejsem schopen ovládat své myšlenky. Stále všelijak bloudí, padají jedna přes druhou. Mezi všemi těmi planými myšlenkami není žádná z nich výraznější nebo převládající.“

„Mysl je jako stroj, jenž pracuje ve dne i v noci. Jede a dřní stále, v bdělém stavu i ve spánku. Je rychlá a nepokojná jako moře. Část tohoto složitého a spletitého mechanismu se snaží řídit celý pohyb, a tak začíná konflikt mezi protikladnými potřebami a tužbami. Jedna může být označována jako »vyšší já«, druhá

»nižší já«, obě jsou však záležitostí mysli. Podnět a reakce mysli jsou téměř současné a automatické. Celý tento vědomý nebo podvědomý proces přijímání a odmítání, přizpůsobování se a snahy o svobodu, je mimořádně rychlý. Otázkou tedy není, jak tento složitý mechanismus ovládat. Ovládání totiž vyvolává tření. K jeho překonání je nutná energie, kterou se tak zbytečně plýtvá. Otázkou je, zda je možné naší překotnou mysl zpomalit a uklidnit.“

„Ale jak?“

„Podstata věci není v tom, že zkoumáme »jak«. Uvažování o tom, jak, vede jenom k výsledku, k cíli, který nemá žádný větší význam. Poté, co je ho dosaženo, touha rozeběhně další hledání a následují opět všechny s tím spojené konflikty a utrpení.“

„Co má tedy potom člověk dělat?“

„Kladete-li otázku takto, neptáte se správně. Není vám jasné, zda je tvrzení o nutnosti zpomalit mysl správné nebo nesprávné, ale zajímá vás, jak dojít k výsledku. Dojít k výsledku je poměrně snadné, že? Je ale možné, aby se mysl zpomalila bez šlápnutí na brzdy?“

„Co myslíte tím zpomalením?“

„Když jedete rychle autem, vidíte blízké okolí rozmazaně. V rychlosti chůze však můžete pozorovat detaily stromů, ptáky a květiny. Poznání sebe sama přichází se zpomalením mysli. Není však možné nutit mysl, aby se zpomalila. Povinnost vyvolává vzdor a při zpomalování myslí nesmí docházet k žádnému plýtvání energií.“

„Začínám chápat, že úsilí, které člověk vynakládá na ovládání myšlení, je plýtváním energie. Není mi však jasné, co jiného má ale člověk dělat.“

„Zatím jsme se vůbec nedostali k tomu, co by se mělo dělat. Snažíme se vidět, že je důležité zpomalit mysl, nezajímá nás, jak ji zpomalit. Může se mysl zpomalit? A kdy k tomu dojde?“

„Nevím, nikdy před tím jsem o tom nepřemýšlel.“

„Všiml jste si někdy, že když něco pozorujete, mysl se zpomalí? Když pozorujete tamhleto auto, jak jede po cestě dolů,

nebo když se cíleně díváte na nějakou hmotnou věc, nepracuje vaše mysl mnohem pomaleji? Sledování a pozorování zpomaluje mysl. Díváme-li se na obraz, předmět nebo představu, pomáhá to uklidnit mysl. Stejný účinek má opakování nějakého spojení slov. V tomto případě se však stane důležitý ten předmět nebo to spojení slov, a nikoli zpomalení myslí a to, co se při něm objeví.“

„Sleduji to, co vysvětlujece, a uvědomuji si, jak se přitom má mysl uklidnila.“

„Je naše pozorování někdy opravdové, nebo vkládáme mezi pozorovatele a pozorované filtre různých předsudků, hodnot, porovnávání, ospravedlnění a odsouzení?“

„Být bez tohoto filtru snad ani není možné. Nemyslím, že jsem schopen pozorovat zcela volně.“

„Je-li možné vám nějak poradit, nevytvářejte v sobě žádné zábrany vytvořené slovy nebo nějakými závěry, at už kladnými nebo zápornými. Jsme schopni pozorovat bez tohoto filtru? Jinak řečeno, jsme schopni pozorovat, je-li mysl zaměstnána? Pozorovat může jenom mysl, která není zaměstnána. Jen tehdy může být pomalá, bdělá a schopná sledovat.“

„Začínám to opravdu chápát, pane.“

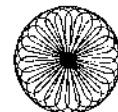
„Pojďme ještě o něco dále. Není-li zde hodnocení, tj. žádný filtr mezi pozorovatelem a tím, co pozoruje, je mezi nimi oddělenost?“

„Obávám se, že nerozumím.“

„Diamant nemůže být oddělený od svých vlastností. Pocit závisti nemůže být oddělován od člověka, který jej prožívá, i když většinou iluzorně oddělován je. Vytváří to však konflikt a mysl je v tomto konfliktu chycená. Mysl může být klidná a svobodná jen tehdy, když skončí toto falešné oddělování. Tvořivé hnuty skutečnosti zde může být jen tehdy, přestane-li zde být subjekt, který tuto skutečnost prožívá.“

IV.

ZÁPISKY A DENÍKY,
DOPISY,
DIKTOVANÉ TEXTY

Nemůžete uniknout tomuto hlubokému neuchopitelnému zmatku, dokud tomu opravdu nevěnujete své myšlení, svou plnou pozornost, neúnavné sledování všech hnutí sebe sama.

Velká životní síla je zde stále, ve dne i v noci. Je bez tření, bez směru, bez výběru a bez úsilí. My se však snažíme ji využívat, dát jí směr, zformovat ji do tvaru své existence. Tím ji převrátit, přizpůsobit svému vlastnímu modelu zážitků a poznání. Je to tato energie, jež zneužita dělá kněze i generála, politika i zloděje.

I.

CÍTĚNÍ SE VŠÍM, CO JE ŽIVÉ

UŘEKY JE STROM, který pozorujeme denně již několik týdnů, vždy, když má vyjít slunce. A jak slunce pomalu vychází, tento strom je náhle celý zlatý. Není důležité, jak se jmenuje, důležitý je pouze on sám ve své kráse. Jak jej tak hodinu po hodině pozorujete, zdá se, že jeho podivuhodné vlastnosti se šíří přes řeku do celého kraje. A když pak slunce vyjde o něco výše, listy se začínají třepetat a tančovat. Zdá se, že každou chvíli je strom jiný. Před východem slunce je temný, klidný, vzdálený, plný důstojnosti. Začátkem dne jeho listy září, tančí a dodávají mu onen zvláštní pocit, jaký má člověk z mimořádné krásy. V poledne se jeho stín prohloubí, a můžete zde sedět chráněni před sluncem, nikdy sami, neboť strom je vám společníkem. A jak zde tak sedíte, je tu hluboký vztah, nepomíjející pocit bezpečí, svobody, jakou můžete znát jenom strom.

K večeru, když slunce zapadá a ozáří západní oblohu, strom pomalu ztemní a zpočtmurní, uzavře se do sebe. Obloha zrudne, zežloutne, zezelená, strom však zůstane tichý a záhadný, odpočívá před nocí.

Když s ním navážete vztah, navážete vztah s celým lidstvem. Jste tedy zodpovědní za ten strom, jste zodpovědní za všechny stromy na světě. Nemáte-li však vztah k živým věcem této země,

můžete ztratit i jakýkoli vztah k lidským bytostem. Nikdy se na strom hlouběji nedíváme, nikdy si na něj opravdu nesáhneme. Necítíme jeho pevnost, hrubou kůru, nenasloucháme zvukům, které jsou jeho součástí. Ne zvukům dřeva, jak pronikají skrze listy, ani chvění listů v ranném vánku, ale jeho vlastnímu zvuku — neslyšnému zvuku kmene a kořenů. Musíte být mimořádně citliví, abyste vnímali tento zvuk. Tento zvuk nejsou hlasy tohoto světa, ani šum toulající se myslí, ani hluk lidských třenic a válek, ale zvuk, který je součástí vesmíru.

Je to zvláštní, že máme tak malý vztah k přírodě. Ke hmyzu, k žábě ve skoku, k sově, co hučí mezi kopci, když volá svého druhu. Zdá se, že s živými bytostmi této země vůbec necítíme. Kdybychom byli schopni navázat stálý a hluboký vztah s přírodou, nikdy bychom nezabili zvíře, abychom uspokojili svoji chuť. Nikdy bychom pro svůj užitek nezabili a nepitvali opici, psa nebo vepře. Našli bychom si jiné možnosti, jak léčit své rány a těla. Jiná věc je ovšem léčení mysli. Přichází postupně, když jste v souladu s přírodou — s pomerančem na stromě, se stéblem trávy, které se prodírá skrze beton, s kopci zahalenými mraky. Není to nějaká sentimentální nebo romantická představa, ale skutečnost vztahu ke všemu, co se hýbe a žije na zemi. Člověk zabil milióny velryb a zabíjí další. Vše, co nám tento masakr přináší, můžeme získat jiným způsobem. Člověk však zřejmě miluje zabíjet křepkého jelena, nádhernou gazelu i velkého slona. Milujeme zabíjet jeden druhého. V celé své historii na této zemi se lidé vzájemně zabíjeli a zabíjení neprestává. Pokud můžeme — a my musíme — navázat hluboký a stálý vztah k přírodě se skutečnými stromy, keři, květinami, trávou a plujícími oblaky, nebude nám již nikdy z jakéhokoli důvodu masakovat jiné lidi. Válka je organizované vraždění, a ačkoli demonstrujeme proti nějaké určité válce, nukleární nebo jiné, nikdy jsme vlastně proti válce neprotestovali. Nikdy jsme neřekli, že zabít jiného člověka je ten největší hřích na světě.

(*Krishnamurti to Himself*)

2.

JAKÁ JE BUDOUCNOST LIDSTVA?

VKRMÍTKU BYLO NĚCO PŘES TUCET PTÁKŮ. Klovali zrna, štěbetali, vadili se spoju. Když přiletěl nějaký velký pták, všichni se rozprchli, když odletěl, zase se vrátili zpět. Pípali, štěbetali, klábosili a dováděli. Bylo tu plno křiku. Náhle šla kolem kočka a uvnitř nastal velký křik, panika a pozdvížení. Kočka byla vyhnána pryč. Nebyl to žádný domácí mazlíček, byla to jedna z těch zdivočelých koček, jakých je zde všude kolem plno, různých druhů, velikostí i barev. Ptáci je pozorně sledovali. Přiletěla i sojka a na každého hubovala, zdálo se, že hubuje na celý vesmír. Vyhnilala pryč všechny ptáky, kteří neodešli sami. Po celý den bylo v krmítku mnoho ptáků, různých, malých i velkých. A jak večer padla rosa, ztratili se. Nastalo ticho, klid a mír. Kočky volně přicházely a odcházely.

Toho rána byly mraky prozářené světlem a vzduch vypadal na další déšť. Pršelo již několik týdnů a umělé jezero bylo plné až po okraj. Veškerá zeleň, keře a vysoké stromy čekaly na slunce, jež neukázalo svoji tvář již po mnoho dní. Neukázalo se, jasné a zářící, jaké kalifornské slunce je.

Člověk by rád věděl, jaká je budoucnost lidstva. Budoucnost všech těch dětí, jež vidíte, jak si hrají a pokřikuje, takové šťastné,

mírné, pěkné tváře, jaká je asi jejich budoucnost? Budoucnost je to, co jsme nyní. Žít i umíráni, veškerý úděl našich životů. Je to tak po tisíciletí naší historie. Nezdá se, že bychom věnovali budoucnosti větší pozornost. V televizi běží od rána do noci nekonečný proud zábavy, mimo jednoho nebo dvou kanálů, které jsou dost stručné a nepříliš seriózní. Děti jsou baveny. Ti, co platí televizní reklamy, trvají na tom, že máte být baveni. A všude na světě je to stejně. Jaká bude budoucnost těchto dětí? Zábavou je i sport: třicet nebo čtyřicet tisíc lidí sleduje několik lidí na hřišti a chraplavě na ně křičí. Podobně sledujete i nějaký obřad nebo rituál, předváděný ve velké katedrále. To je také jenom zábava. I když můžete říkat, že je to duchovní nebo svatá věc, je to stále jenom zábava, romantický, sentimentální zážitek, vjem duchovnosti. Vídli všechno tohle člověk v různých světadlech, vidí-li, jak zábava, veselí a sport pohlcují lidskou mysl, musí se, pokud mu vůbec na tom trochu záleží, ptát: Jaká je budoucnost? Bude to stejně, jako je to dnes, jenom v trochu jiné a větší formě? Bude to záplava jiné zábavy? Pokud jste si tedy alespoň trochu vědomi toho, co se s vámi děje, musíte uvážit, jak současný svět zábavy spoutává vaši mysl a utváří vás život. Kam to všechno vede? Možná vás to vůbec nezajímá. Možná vám nezáleží na tom, co bude zítra. Pravděpodobně na to nemyslíte a pokud ano, říkáte si, že přemýšlení o dalších letech příliš zatěžuje, vytváří obavy a je nebezpečné. Přemýšlení o dalších letech — ne však přemýšlení o svém vlastním stáří, ale spíše o osudu, můžeme-li použít tohoto slova. O tom, k čemu náš současný způsob života povede. Jak celý ten svět zábavy, který vyvolává sentimentální a romantické zážitky, dopadá na naši mysl. Pokud si tyto věci trochu uvědomujete, jaká je budoucnost lidstva?

Budoucnost je to, co jste nyní. Nenastává-li dnes žádná podstatná změna, pak je budoucnost taková, jaký je náš každodenní život dnes. Změna však nemůže být jenom povrchní — pouhá úprava, přizpůsobení se nějakému jinému politickému, náboženskému nebo společenskému modelu. Musí být dáleko

hlubší, s veškerým vaším zájmem, pozorností a sympatií. Slovo »změna« je zde ovšem dost sporné. Změna k čemu? Změna k jinému modelu? K jinému konceptu? K jinému politickému nebo náboženskému systému? Změna k něčemu? Změna k něčemu je plánovaná, vytvořená myšlením, určená materialisticky. Avšak změna, jaká je zde zapotřebí, musí být v oblasti *toto, co je*.

Slovo »změna« musíme tedy používat opatrně. Má-li jednání nějaký motiv, může z toho vzejít změna tohoto druhu? Může tato změna nastat, vede-li se jednání v určitém směru, za určitým cílem, k řešení, jež se jeví rozumné a racionální? Možná je lepší použít místo slova »změna« výraz »skončení se současným stavem«. Skončení, nikoli pohyb od stavu, jaký je, k takovému, jaký by měl být. To není změna. Avšak: skončení nebo přestání... jaké je to správné slovo? Myslím, že skončení je dobré slovo, přidržme se ho tedy. Skončení. Má-li však skončení nějaký motiv nebo účel, když je věc rozhodnutí, tak je to jenom změna od něčeho k něčemu. Slovo »rozhodnutí« vyžaduje činnost vůle: „Budu dělat toto, nebudu dělat tamto.“ Vstoupí-li do aktu skončení touha, tato touha se stane příčinou procesu skončení. A tam, kde je nějaká příčina, tam, kde je motiv, tam ve skutečnosti není vůbec žádné skončení. Dvacáté století přineslo ohromující množství změn, způsobených dvěma devastujícími válkami, dialektickým materialismem, skepticismem k náboženským věrám, činnostem a rituálům. Stejně tak technologický svět přinesl mnoho velkých změn a s vývojem počítačů budou následovat další změny. Zatím jste ještě na začátku. Co se stane s lidskou myslí, až všechno ovládnou počítače? To je však jiná otázka a měli bychom ji řešit jindy.

Postupně nás stále více ovládá průmysl zábavy. Mladí lidé, studenti i děti, jsou podněcováni k vyhledávání potěšení, k romantickému vnímání světa a k nevázaným vztahům. Za tohoto stavu nikoho nezajímají takové věci, jako je prostota a zdrženlivost. Prostota není odmítání světa po způsobu mnichů nebo sanjásinů, kteří oblékají svá těla do nějaké uniformy nebo jenom do kusu

plátna. Asi vás nikdy nebude zajímat, k čemu čistá prostota vede, jste-li od dětství vedeni k tomu, abyste se bavili a pomocí zábavy — náboženské nebo jiné — unikali sami před sebou. Říká-li většina psychologů, že musíte vyjádřit vše, co cítíte, že jakákoli zdrženlivost je škodlivá a vede k různým neurózám, přirozeně vstupujete více a více do světa zábavy, veselí a sportu, což vše vám pomáhá unikat od toho, co jste. Prostota přichází s porozuměním své vlastní přirozenosti, bez jakéhokoli zkreslení, bez jakéhokoli předpojetí, bez jakýchkoli reakcí na to, co o sobě objevíte. Prostě sledovat a uvědomovat si každou myšlenku, každý pocit, neomezovat je ani neovládat, jen je sledovat, stejně jako sledujeme let ptáka, bez svých vlastních předsudků a zkreslování. Toto sledování přináší ohromný pocit prostoty, který je za vší zdrženlivosti, za vším blázněním sama se sebou, za všemi myšlenkami na vlastní zdokonalení a naplnění. To všechno je dětské. V celém tomto sledování je velká svoboda a v této svobodě je pocít důstojenství z prostoty. Kdybyste ale všechno tohle řekli skupině dnešních dětí nebo studentů, dívali by se pravděpodobně znuděn z okna, protože jejich svět je omezen na sledování jejich vlastních potěšení.

Pod strom přišla velká hnědožlutá veverka. Vylezla do krmítka, vzala odtud nějaká zrna, a sedíc na vršku krmítka, dívala se korálkovitýma očima kolem, s ocasem krásně stočeným a zdviženým. Chvíli zde seděla. Pak sklouzla dolů, přeběhla podél pár kamenů, vrhla se ke stromu a zmizela nahore v jeho koruně.

Zdá se, že člověk stále jenom sám sobě uniká, od toho, co je, od toho, kam jde. Utíká od všeho — od vesmíru, od denního života, od umírání a rození. Je to zvláštní, že si nikdy neuvědomíme, že jakkoli daleko můžeme od sebe utéci, jakkoli daleko se můžeme vzdálit, dobrovolně, vědomě nebo nevědomě, tak konflikt, potěšení, bolest, strach a podobné stavy jsou zde stále. Nakonec převládnou. Můžete se snažit je potlačit, můžete

se snažit je vůlí odstranit, vždy se však znova vynoří. Jedním z převládajících faktorů je potěšení. I ono má své konflikty, svoji bolest a nudu. Z potěšení plyne únava a roztrpčení, které zmatek v našich životech dále zvyšují. Nemůžete tomu uniknout, můj příteli. Nemůžete uniknout tomuto hlubokému, neuchopitelnému zmatku, dokud tomu opravdu nevěnujete své myšlení. Nejenom myšlení, ale i svoji plnou pozornost, neúnavné sledování, veškerá hnutí sebe sama. Můžete říci, že to vše je únavné a možná ne tak nutné. Nevěnujete-li tomu však své úsilí, budoucnost bude nejenom ničivá a nesnesitelná, ale i nesmyslná. Není to nějaký skličující, deprezivní pohled, je to opravdu tak. To, co jste nyní, je i to, čím budete v následujících dnech. Nemůžete se tomu vyhnout. Je to dané jako východ a západ slunce. Svůj podíl na tom mají všichni lidé, celé lidstvo. A bude to tak, dokud se všichni nezměníme, každý z nás. Dokud se nezměníme k něčemu, co není stvořeno myšlením.

(Krisbnamurti to Himself)

3.

VHLED DO HNUTÍ »JÁ«

VĚTŠINA LIDÍ JE SOBECKÁ. Své sobectví si neuvědomuje, je to způsob jejich života. A pokud si je uvědomuje, snaží se je pečlivě skrývat a přizpůsobit společnosti, která je také v zásadě sobecká. Sobecká mysl je mazaná. Je buď surově a otevřeně sobecká, nebo na sebe bere mnoho jiných podob. Jste-li politik, sobectví vyhledává moc, pozici a popularitu. Ztotožňuje se s nějakou myšlenkou, posláním, vše samozřejmě pro veřejné blaho. Pokud jste tyran, sobectví se projevuje surovou vládou. Máte-li sklon k duchovním věcem, vyjádří se ve zbožňování, v oddanosti, ve lpění na nějaké víře, na nějakém dogmatu. Projevuje se i v rodině. Otec i matka jednají pod vlivem svého sobectví ve všem, co ve svém životě dělají. Toto nenápadné, plíživé hnutí »já« je založeno na touze dobrě vypadat, mít úspěch, být slavný. Je to i v hierarchii kněžích, jakkoli mohou vyhlašovat svoji lásku k bohu. Ve skutečnosti jenom lpějí na nějaké své představě boha, kterou si vytvořili. Tento bobtnající a ochromující vjem »já« má kapitán průmyslu i chudý úředník. Mnich se může zříci světa a otočit se ke světu zády, uzavřít se do nějakého kláštera, neopustil tím však toto nekonečné hnutí »já«. Může změnit své jméno, obléknout se do kutny, složit slib celibátu nebo ticha. Stále

je však spalován nějakým ideálem, nějakou představou, nějakým symbolem.

Stejně je to s vědci, filosofy i profesory na universitě. Ani lidé, kteří konají dobré skutky — světci a guruové, muži i ženy, kteří ustavičně pracují pro chudé — nejsou jiní. Všichni se snaží ztratit se ve své práci. Jejich práce je ale součástí jejich sobectví — jenom je přenesli do své práce. Začíná to v dětství a trvá to do stáří. Ješitnost poznání, vypěstovaná pokora vůdce, podrobuje se manželka a vládnoucí muž, vše má v sobě tuto nemoc. »Já« se ztotožňuje se státem, s různými skupinami, věcnými myšlenkami, příčinami... Zůstává však tím, čím bylo na začátku. Od tohoto středu, který způsobuje tolik zmatků a mizérie, se snažili lidé osvobodit pomocí různých cvičení a meditací. Je však jako stín, nikdy se nedá chytit. Stále je zde a proklouzavá vám mezi prsty, prochází vám myslí. Někdy je posílený, jindy oslabený, podle okolnosti. Zatlačte-li ho do kouta, vyroste tam ještě více.

Člověk by rád věděl, jestli učitelé a vychovatelé, kteří jsou odpovědní za novou generaci, rozumějí — a to nejen slovně — tomu, jak je toto »já« zhoubné, jak nás deforma a rozkládá, jak je pro naš život nebezpečné. Možná že nevědí, jak se od něho osvobodit, možná si dokonce ani neuvědomují, že je zde. Avšak, porozumějí-li jednou podstatě hnuti »já«, budou schopni vysvětlit jeho těžko postižitelné jemnosti studentům? A není to vlastně jejich odpovědnost? Vhled do hnuti »já« je něco více než pouhé akademické vyučování, »já« může využít vzdělaní k vlastnímu roztříštění, k agresivitě, k surovosti, jež je mu vlastní.

Sobectví je základním problémem našeho života. Přizpůsobení se a napodobování je vlastností »já«. Stejně tak soutěžení a necitlivost k talentu. Vezme-li si učitel v těchto školách tuto otázku opravdu k srdeci, a já doufám, že ano, jak potom studentům dopomůže k tomu, aby byli nesobečtí? Můžete říci, že je to dar od nějakých zvláštních bohů nebo to můžete směst ze stolu jako neuskutečnitelnou záležitost. Berete-li však věc vážně, a učitel by ji měl brát vážně, jak začnete osvobozovat mysl od této spoutávající

energie, která není závislá na věku, energie »já«, která způsobuje tolik utrpení? Nevysvětlíte mu, s velkou odpovědností, jež vyžaduje hluboký vztah, jednoduchými slovy, jaké jsou následky jeho jednání ve hněvu, co způsobí, když někoho napadne nebo když je zaujatý svojí vlastní důležitostí? Není možné mu vysvětlit, že trvá-li na představě „to je mé“, nebo když se chlubí: „To jsem udělal já,“ nebo když odmítá ze strachu něco udělat, že si staví cihlu po cihle okolo sebe zed? Není možné, když jeho touhy převládnou nad rozumným myšlením, vysvětlit mu, že vlastní růst je stínem »já«? Není možné mu říci, že kde je »já«, v jakémkoli převleků, tam nemůže být láska?

Student by se však měl učitele zeptat: „Vy sám jste to uskutečnil, nebo si tady jenom hrajete se slovy?“ Samotná tato otázka by ve vás měla probudit vaši inteligenci, tato inteligence pak ve vás vzbudí potřebný stav mysli a umožní vám volit správná slova k odpovědi.

Jako učitel nemáte žádnou pozici. Jste člověkem se všemi životními problémy jako student. Ve chvíli, kdy mluvíte z nějaké pozice, boříte tím vztahy mezi lidmi. Pozice vyžaduje moc, a když o ni usilujete, vědomě nebo podvědomě, vstupujete do světa krutosti. Máte velkou odpovědnost, můj příteli, a převezmete-li úplnou odpovědnost, což znamená lásku, pak jsou kořeny »já« pryč. To není řešeno pro vaše povzbuzení nebo aby to ve vás vyvolalo pocit, že byste měl dělat to či ono. Jako jednotlivci však reprezentujeme celé lidstvo a jsme plně zodpovědní za to, zda se rozhodneme být nebo nebýt. Můžete se snažit tomu vyhnout, bylo by to však jenom hnútí »já«. Stav čistého a jasného vnímání je stavem nezávislým na »já«.

(Letters to the Schools)

4.

ŽEHNÁNÍ VELKÉ SVATOSTI

DNES ČASNĚ ZRÁNA BYLA OBLOHA bez mráčku. Slunce vyčázelо za šedými toskánskými kopci, porostlými olivami a temnými cypřiši. Listy na osíkách byly klidné a řeka byla bez stínů. Nějací ptáci zde štěbetali, pář z těch, kteří ještě neodlétli na zimu pryč. Řeka se zdála bez hnutí. A když vyšlo slunce, vrhlo na klidnou vodu dlouhé stíny. Přes kopce a skrz údolí přicházel mírný vánec. Šuměl mezi tančícími a chvějícími se listy, ozářenými ranním sluncem. Stíny na hnědé jiskrné vodě byly dlouhé i krátké, temné i lehké. Mezi stromy se nesl dým z jediného komína v širém okolí. Bylo to nádherné ráno, plné krásy a okouzlení. Všude tolik stínů a třepajících se listů. Vzduch byl plný vůně a navzdory podzimnímu slunci dýchal jarem. Na kopec jelo s ohromným rámusem malé auto, tisíce stínů však zůstávaly v klidu. Bylo to půvabné ráno.

Začalo to náhle, včera odpoledne, v místnosti vedoucí do rušné ulice. Síla a krása *jinakého* se šířila z místnosti ven přes ruch na ulici, přes zahrady až za hory. Bylo zde, žehnání velké svatosti, nezměrné a neproniknutelné. Bylo zde odpoledne a s nespoutanou silou večer, když se člověk dostal do postele. Pokaždé se liší, člověk mu nikdy neuvykne, vždy je v něm něco nového, nějaká

IV. ZÁPISKY A DENÍKY...

nová vlastnost, jemný rys, nové světlo, něco, co předtím nebylo znát. Není to věc k uchování, k zapamatování nebo ke zkoumání. Bylo zde a žádná myšlenka se nemohla k němu přiblížit, protože mozek byl tichý. Nebyl zde čas, jenž umožňuje prožívat a ukládat. Bylo zde a veškeré myšlení utichlo.

Velká životní síla je zde stále, ve dne i v noci. Je bez tření, bez směru, bez výběru a bez úsilí. Je zde s takovou intenzitou, že myšlení a cítění ji nemůže vtěstnat do tvaru svých představ, věr, zážitků a požadavků. Je zde v takové hojnosti, že ji nic nemůže změnit. My se však snažíme ji využívat, dát jí směr, zformovat ji do tvaru své existence. A tím ji převrátit, přizpůsobit svému vlastnímu modelu zážitků a poznání. Ctižádost, závist a chtivost jí odnímají energii, vzniká tak konflikt a utrpení. Krutost ctižádosti, osobní nebo společenské, tuto sílu omezují, a způsobují tak nenávist, nepřátelství a konflikt. Každý nepřátelský čin tuto energii zneužívá, a způsobuje tak nespokojenosť, utrpení a strach. Se strachem je zde vina, úzkost a nekonečné strádání, způsobené porovnáváním a napodobováním. Je to tato energie, která zneužita dělá kněze i generála, politika i zloděje. Tato nespoutaná energie, znetvořená naší touhou po bezpečí a věčné existenci, je půdou, ve které se rodí neplodné myšlenky, soutěžení, krutost a válka. Je příčinou stálého konfliktu ve vztahu člověka k člověku.

Až tehdy, je-li všechno tohle s lehkostí odloženo, až tehdy zde může být tato velká energie — existuje a kvete jenom ve svobodě. Ve svobodě nevytváří žádný konflikt ani utrpení. Sama roste a nemá konce. Je životem bez začátku a bez konce. Je láskou, jež je tvorbou i božením.

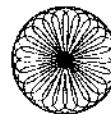
Energie, vynaložená v jednom směru, vede k jedné věci, konfliktu a utrpení. Energie, jež je vyjádřením plnosti života, je nezměrným blahem.

(*Krishnamurti's Notebook*, 9. října 1961)

Kdybychom byli schopni navázat stálý a bluboký vztah s přírodou, nikdy bychom nezabili žvíře, abychom uspokojili svoji chuť. Nikdy bychom pro svůj užitek nezabili a nepitvali opici, psa nebo vepře. Našli bychom si jiné možnosti, jak léčit své rány a těla.

V.

DIALOGY A DISKUSE

*Bůh je jen tehdy, když vy nejste.
Když vy jste, bůh není.
Láska je, když vy nejste.
Když vy jste, láska není.*

*Setřásání minulosti po celou dobu, co se pozorujete, je
nezávislost na minulosti.*

*Nikdy nemůžete vědět, co je to neznámé, protože ve chvíli,
kdy je rozpoznáte, jste opět ve známém.*

Poznání víry znamená konec víry.

I.

JE BŮH?

Tazatel: Opravdu rád bych věděl, jestli je bůh. Jestli není, život nemá žádný smysl. Člověk, neznaje boha, vytvořil si ho v tisíci věrách a představách. Rozpad společnosti a strach, zplozené všemi těmito věrami, oddělily člověka od jeho bližních. Aby unikl bolesti a zmatku z tohoto dělení, vytváří si další víry, čímž zmatek a mizérie dále narůstají a cele ho pohlcují. Neznajíce, věříme. Mohu boha poznat? Ptal jsem se na to mnoha světců jak v Indii, tak i zde a všichni víru obhajovali. „Věřte a potom poznáte, bez víry nemůžete nikdy poznat.“ Co si myslíte vy?

KRISHNAMURTI: Je k nalezení víra nutná? Poznávat je mnohem důležitější než znát. Poznání víry znamená konec víry. Je-li mysl osvobozena od víry, je schopna se dívat. Spoutává víra i nevíra, protože víra i nevíra jsou stejné, jsou to dvě strany jedné mince. Víru, ať už kladnou nebo zápornou, můžeme zcela odložit. Věřící i nevěřící jsou stejní. Když ji odložíme, dostane otázka: „Je bůh?“ docela jiný smysl. Ve slově »bůh« je obsažena veškerá jeho tradice, paměť, jeho vedlejší rozumové i citové významy. Slovo však není žádný bůh; slovo není skutečnost. Je možné osvobodit mysl od slova?

Tazatel: Nevím, co to znamená.

KRISHNAMURTI: Slovo je tradice, naděje, touha nalézt něco, co dodává existenci váhu, něco konečného, absolutního. Samotné slovo se tedy stává konečným. Je však zřejmé, že slovo není vše. Mysl je slovo a slovo je myšlenka.

Tazatel: Jak bych se mohl osvobodit od slova? Slovo je minulost, je to paměť. Manželka je slovo, dům je slovo. Na začátku bylo slovo. Slovo je ale též prostředkem komunikace a identifikace. Váše jméno nejste vy, přitom se však bez vašeho jména na vás nemohu zeptat. Ptáte-li se tedy, může-li být mysl bez slova, ptáte se tedy vlastně, zda může být mysl bez své vlastní činnosti.

KRISHNAMURTI: V případě slova »strom« se jedná o předmět, který je přímo před vaším zrakem, a toto slovo se k němu vztahuje díky všeobecnému souhlasu. V případě slova »bůh« však není nic, k čemu by se toto slovo vztahovalo. Takže každý člověk si může utvořit svoji vlastní představu, ke které není žádné srovnání. Určitým způsobem tak činí teolog, jiným intelektuál, věřící i nevěřící, každý jinak. Naděje vzbuzuje víru a pak hledání. Naděje je důsledkem zoufalství — zoufalství ze všeho, co vidíme kolem nás. Naděje je zrozena ze zoufalství, to jsou také dvě strany téže mince. Není-li zde žádná naděje, je zde peklo, přičemž strach z tohoto pekla živí naši naději. A pak začíná iluze. Slovo nás tedy dovedlo k iluzi a vůbec ne k bohu. Bůh je iluze, kterou uctíváme. Nevěřící si vytvářejí iluzi jiného boha, kterého uctívají: stát, nějakou utopii, nějakou knihu, o které si myslí, že obsahuje veškerou pravdu. Ptáme se tedy, zda se můžete oprorstit od slova i s jeho iluzí.

Tazatel: Musím o tom meditovat.

KRISHNAMURTI: Není-li zde žádná iluze, co zde zůstává?

Tazatel: Jenom to, co je.

KRISHNAMURTI: To, co je je právě to, co je nejvíce svaté.

Tazatel: Jenže pokud to, co je je nejvíce svaté, potom je svatá i válka, nenávist, bolest, hrabivost, pustošení a drancování. Pak

nemůžeme vůbec mluvit o nějaké změně. Jestliže to, co je je svaté, pak by každý vrah, zloděj a drancíř mohl říci: „Nesahejte na mě, to, co dělám, je svaté.“

KRISHNAMURTI: Řekneme-li, že „to, co je je nejvíce svaté“, je to velmi stručné tvrzení a pokud v něm nevidíme jeho pravdu, tak vede k neporozumění. Budete-li vidět, že to, co je je svaté, tak nebudeste vraždit, válčit, pustošit, nebudeste ani doufat. Pokud jste tyto věci dělal, nemůžete žádat ochranu před pravdou, kterou jste narušil. Běloch, který říká černošskému vzbouřenci: „To, co je je svaté, nenarušujte to, nepalte to,“ tomu neporozuměl. Protože kdyby porozuměl, i černoch by byl pro něho svatý a nebylo by třeba nic pálit. Bude-li každý z nás vidět tuto pravdu, musí zde nastat změna. Porozumět pravdě znamená vytvořit změnu.

Tazatel: Přišel jsem sem, abych zjistil, je-li bůh, a vy jste mě úplně zmátl.

KRISHNAMURTI: Přišel jste se zeptat, je-li bůh. Říkáme: slovo vede k iluzi, kterou uctíváme, a pro tuto iluzu jeden druhého ochotně ničíme. Není-li zde žádná iluze, tak nejvíce svaté je to, co je. V určité chvíli ale může to, co je být i strach, úplné zoufalství nebo prchavá radost. Tyto věci se stále mění. Dále je tu i pozorovatel, který říká: „Všechny tyto věci kolem mě se mění, já však zůstávám stálý.“ Je to opravdu tak? Nemění se on také? Není v něm něčeho více a něčeho méně, jak se pozměňuje, přizpůsobuje, někdy se stává nebo nestává? Jak pozorovatel, tak i to, co pozoruje, se neustále mění. To, co je je tedy neustálá změna.

Tazatel: Láska se tedy také mění? Jestliže je každé hnutí změna, není láska též částí tohoto hnutí? Podléhá-li láska změně, mohu dnes jednu ženu milovat a zítra spát s jinou.

KRISHNAMURTI: Je toto láska? Nebo chcete říci, že láska je něco jiného než to, co se tímto výrazem označuje? Nebo přikládáte výrazu pro lásku větší důležitost než lásce samé, a vytváříte tak rozpor a konflikt? Může být někdy láska zapojena do koloběhu

změn? Pokud ano, pak může být též nenávistí, a láska je potom nenávistí. *To, co je* je nejvíce svaté jen tehdy, není-li zde žádná iluze. Není-li zde žádná iluze, potom *to, co je* je bůh. Bůh nebo jakkoli jinak to nazvete, je jen tehdy, když vy nejste. Když vy jste, tak není. Láska je, když vy jste. Když vy jste, láska není.

(The Urgency of Change)

2.

UTR PENÍ

Tazatel: Zdá se mi, že celý život dost trpím. Ne fyzicky, ale pocity spojenými se smrtí, samotou a marností své existence. Měl jsem syna, jehož jsem velmi miloval. Zahynul při nehodě. Žena mě opustila, a způsobila mi tím velkou bolest. Řekl bych, že jsem na tom podobně jako tisíce jiných lidí ze středních vrstev se stálým zaměstnáním a slušnými penězi. Nestěžuji si na to, co mě potkalo, chtěl bych však vědět, proč musíme prožívat utrpení, co vlastně znamená a proč vůbec přichází. Říká se, že moudrost přichází s utrpením, já jsem však dospěl k úplnému opaku.

KRISHNAMURTI: Zajímalo by mě, zda jste došel utrpením k nějakému poznání. Vzal jste si z něho vůbec něco? Čemu vás utrpení naučilo?

Tazatel: Utřítě mě naučilo nelpět na lidech. Získal jsem vládu nad svými city. Trochu jsem se uzavřel do sebe a zahořkl. Naučilo mě dbát, abych se nedostal znovu do situací, které vyvolávají bolest.

KRISHNAMURTI: Takže, jak říkáte, moudrosti vás nenaučilo. Naučilo vás naopak necitlivosti a vychytralosti. Učí nás utrpení kromě obvyklých sebezáchranných reakcí vůbec ještě něčemu jinému?

Tazatel: Utrpení jsem bral vždy jako součást svého života, nyní však jaksi cítím, že bych se chtěl od vší té zahořklosti a lhostejnosti oprostit bez toho, že bych znova procházel vší bolestí ze lpění. Můj život je zbytečný, bezvýznamný, prázdný a zcela uzavřený do sebe. Je to život v šedi průměru a možná právě tato šedivost je utrpením ze všeho největšího.

KRISHNAMURTI: Je osobní utrpení a utrpení okolního světa. Je utrpení z neznalosti a utrpení z času. Utrpení z neznalosti je nedostatečné poznání sebe sama a utrpení z času je klam, že čas může léčit, hojit, měnit. Většina lidí je v tomto klamu chycena a bud utrpení ctí, nebo pro ně hledá ospravedlnění. Utrpení však v obou případech trvá dál a člověk nikdy nezkoumá, zda může skončit.

Tazatel: Já se však nyní ptám, jestli může skončit a jak. Jak s ním mám skončit? Je mi jasné, že není dobré od něho unikat nebo mu s hořkostí a cynismem vzdorovat. Co mám dělat, abych ukončil toto hoře, které již tak dlouho snáším?

KRISHNAMURTI: Jedním z činitelů utrpení je sebelítost. Dalším činitelem je pevná vazba na nějakou osobu a podněcování jejího lpění na vás. Utrpení je zde nejen tehdy, když prožijete v důsledku tohoto pouta zklamání, semínko utrpení je však již na samém začátku tohoto lpění. Ve všech těchto problémech je zcela nedostatečné poznání sebe sama. V sebepoznání je konec utrpení. Obáváme se poznat sami sebe, protože jsme vše rozdělili na dobré a špatné, ušlechtilé a zlé, čisté a nečisté. To dobré vždy soudí to špatné a tyto protiklady mezi sebou vedou válku v každém z nás. Tato válka je utrpení. Ukončit utrpení znamená vidět tento fakt a nesnažit se vytvářet jeho opak, protože protiklady se vzájemně prolínají — každý z nich obsahuje svůj protějšek. Chůze po této cestě protikladů je utrpení. Toto rozdělování života na vysoké a nízké, ušlechtilé a neušlechtilé, boha a dábla plodí konflikt a bolest. Kde je utrpení, tam není láska. Láska a utrpení nemohou žít spolu.

Tazatel: Láska však může přinést utrpení jinému. Mohu někoho milovat, a přitom mu tím způsobit utrpení.

KRISHNAMURTI: Jestliže někoho milujete, můžete vy nebo on způsobit utrpení? Je-li k vám někdo připoután, ať už s vaší podporou anebo bez ní, vy se od něj odvrátíte a on trpí, jste to vy, kdo způsobil toto utrpení?

Tazatel: Říkáte, že nejsem odpovědný za něčí utrpení ani v případě, že jsem je způsobil? Jak potom může utrpení někdy skončit?

KRISHNAMURTI: Říkali jsme, že utrpení končí jenom v úplném sebepoznání. Poznáte se najednou, nebo doufáte, že se poznáte dlouhou analýzou? Analýzou se nemůžete poznat. Poznat se můžete jenom bez shromažďování, ve vztazích, v každé možné chvíli. To znamená, že si člověk musí být bez jakéhokoli výběru vědom toho, co se vlastně děje. Musím tedy sledovat svůj okamžitý stav, v němž právě jsem. Bez vytváření opaku nebo ideálu, bez vzpomínek na to, jaký jsem byl dříve. Hledíte-li na sebe s nelibostí nebo se zahořkostí, potom to, co vidíte, je zabarveno minulostí. Setřásání minulosti po celou dobu, co se pozorujete, je nezávislost na minulosti. Utrpení končí, jen pokud je zde světlo porozumění. Toto světlo není zažehnuto jedním zážitkem nebo jedním zábleskem porozumění. Toto porozumění je stálé prosvětllování sebe sama. Nikdo vám je nemůže dát — žádná kniha, žádné cvičení, žádný učitel ani spasitel. V porozumění sobě samému je konec utrpení.

(The Urgency of Change)

3.

DUCHOVNÍ ŽIVOT

Tazatel: Rád bych věděl, co je to duchovní život. Byl jsem několik měsíců v klášterech, meditoval, vedl ukázněný život a hodně četl. Byl jsem v různých chrámech, kostelech i mešitách. Snažil jsem žít nenáročně, níjak neškodit, nepůsobit bolest lidem ani zvášťat. To však asi ještě k duchovnímu životu nestačí. Cvičil jsem jógu, studoval zen i řadu dalších duchovních disciplín. Jsem a vždy jsem byl vegetarián. Vidíte, že už stárnu. Žil jsem s mnohými světci v různých částech světa, jaksi však cítím, že toto vše je jenom zástěrka skutečné věci. Rád bych, kdybychom si mohli říci něco o tom, jak se jeví duchovní život vám.

KRISHNAMURTI: Jednoho dne za mnou přišel sanjásin. Byl velmi smutný. Říkal, že složil slib celibátu a zřekl se světa, aby se stal žebravým mnichem, toulajícím se od vesnice k vesnici. Jeho sexuální touhy byly však tak neodbytné, že se jednoho rána rozhodl nechat si chirurgicky odstranit své pohlavní orgány. Několik měsíců měl stálé bolesti. Časem se to však zahojilo a po mnoha letech došel tam, kde je nyní. A tak přišel za mnou a v té malé místnosti se mě ptal, co by mohl nyní, takto zmrzačený, dělat, aby byl zase normální — ovšemže ne fyzicky, ale

vnitřně. Tu věc udělal proto, že sexuální aktivita je považována za překážku v duchovním životě, za něco neduchovního, co patří do světa potěšení, jehož se musí opravdový sanjásin za každou cenu vystříhat. Řekl: „Zde jsem, cítím se úplně ztracený, připravený o své mužství. Tvrdě jsem bojoval se svými sexuálními tužbami, snažil jsem se je tak ovládnout, až došlo nakonec k této hrozné věci. Co mám teď dělat? Vím, že to, co jsem udělal, je špatné. Veškerá má energie mě téměř opustila. Zdá se mi, že můj život končí v temnotách.“ Držel mě za ruku a nějakou dobu jsme seděli potichu.

Je tohle duchovní život? Je odmítání potěšení a krásy cestou, která vede k duchovnímu životu? Odpírat si krásu kopů a oblohy, odpírat si vše lidské, vede to k duchovnímu životu? Právě v to však většina mnichů a světců věří. Mučí se v této věře. Je zmučená a omezená mysl schopna někdy přijít na to, co je duchovní život? Přitom všechna náboženství tvrdí, že jediná cesta ke skutečnosti nebo k bohu, nebo jakkoli jinak to nazývají, je skrze toto mučení a toto omezení. Všechna rozlišují mezi něčím, čemu říkají duchovní život, a něčím, čemu říkají světský život.

Člověk, který žije jenom pro potěšení, po celý život se oddává zábavě a veselí, občas má okamžiky utrpení či zbožnosti, je ovšem světský člověk. Může být velmi chytrý, velmi učený, může naplnit svůj život svými nebo cizími myšlenkami. A člověk, který je obdařen schopností uplatnit to ke prospěchu společnosti nebo ke svému vlastnímu potěšení a dosáhnout slávy využitím této schopnosti, takový člověk je také jistě světský. Světské je ale také chodit do kostela, chrámu nebo mešity, modlit se ponořen do slepého fanatismu a předsudků a neuvědomovat si omezenost, jež je v tom obsažena. Světské je být patriot, nacionalista, idealista. Člověk, který se uzavře do kláštera a v pravidelných hodinách zasedá s knihou v rukách ke čtení a modlení, je také jistě světský. A člověk, který jde dělat záslužnou práci, ať už je to reforma společnosti nebo nějaké misionářství, je ve svém zájmu o svět stejný jako politik. Rozlišování mezi

duchovním a světským životem je v samotném základu světskostí. Mysl všech těchto lidí, mnichů nebo svatých reformátorů, se příliš neliší od myslí lidí, které zajímají jenom věci vedoucí k potěšení.

Důležité je tedy nerozdělovat život na světský a nesvětský. Důležité je nerozlišovat mezi světským a takzvaně duchovním. Bez hmoty, bez materiálního světa bychom zde nebyli. Bez krásy oblohy a stromu, tyčeckého se na kopci, bez ženy, jdoucí kolem, bez muže, který řídí koně, by život nebyl možný. Zajímá nás přece úplnost života a ne jenom jeho určitá část, která je v protikladu k zbytku považována za duchovní. Vidíme tedy, že duchovní život je věc celku, ne jenom nějaké části.

Tazatel: Ano, tomu rozumím. Máme co dělat s úplností života. Nemůžeme oddělovat svět od takzvaného ducha. Otázka tedy zní: Jakým způsobem můžeme jednat duchovně v různých životních situacích?

KRISHNAMURTI: Co tím máte na mysli — jednat duchovně? Máte na mysli takový způsob života, v němž není rozdělování na světské a duchovní, rozlišování mezi tím, co by mělo a nemělo být, mezi mnou a vámi, mezi libostí a nelibostí? Takové dělení je konfliktem. Život v konfliktu není duchovní život. Duchovní život je možný jen tehdy, když konfliktu do hloubky rozumíme. Toto porozumění je inteligence. To, co správně jedná, je tato inteligence. To, čemu většina lidí říká inteligence, jsou jenom schopnosti k nějaké technické činnosti, k politickému kličkování nebo obratnosti v obchodování.

Tazatel: Moje otázka tedy ve skutečnosti znamená, jak má člověk žít bez konfliktu. Jak dojít k pocitování toho opravdu svatého, jak dosáhnout stavu, který by nebyl pouhou citovou zbožností, podmíněnou nějakou náboženskou klecí bez ohledu na to, jak stará a ctěná tato klec je.

KRISHNAMURTI: Člověk, který žije bez větších konfliktů někde na venkově nebo dřímná v jeskyni na »svatém kopci«, nežije jistě duchovním životem, o jakém zde mluvíme. Ukončit konflikt

je jedna z nejsložitějších věcí. Vyžaduje to pozorování sebe sama a citlivost k uvědomování si toho, co probíhá vně i uvnitř nás. Konflikt může skončit jen tehdy, chápeme-li rozpor uvnitř sebe sama. Tento rozpor zde bude do té doby, dokud nedojde k osvobození od toho, co známe, od všeho, co bylo, od minulosti. Osvobodit se od minulosti znamená žít v bezčasé přítomnosti, v níž je pouze pohyb svobody, nezasazené minulosti, tj. tím, co je známé.

Tazatel: Co máte na mysli, když říkáte »osvobodit se od minulosti«?

KRISHNAMURTI: Minulost jsou všechny naše nashromážděné vzpomínky. Tyto vzpomínky působí v přítomnosti a formují naše naděje a strachy z budoucnosti. Tyto naděje a strachy jsou psychoologická budoucnost. Bez nich žádná budoucnost není. Přítomnost je tedy tvořena minulostí a mysl je hnútí minulosti. Minulost, jež působí v přítomnosti, vytváří to, čemu říkáme budoucnost. Tato odpověď minulosti přichází samočinně, není zvána ani vyzývána, je v nás předtím, než ji poznáme.

Tazatel: Jak se v tom případě máme od ní osvobodit?

KRISHNAMURTI: Uvědomovat si toto hnútí, a to bez výběru, protože výběr je opět ze stejného hnutí minulosti. Znamená to pozorovat, jak minulost v mysli pracuje; takové pozorování není ovlivněno našimi znalostmi, a není tedy hnútím minulosti. Pozorování bez obrazů myšlení je činnost, ve které minulost skončila. Pozorovat strom bez myšlení je činnost bez minulosti. Pozorovat, jak minulost pracuje, je opět činnost bez minulosti. Stav pozorování je důležitější než to, co vidíme. Uvědomovat si minulost v tomto pozorování bez výběru, znamená nejenom jednat jinak, ale být jiný. V tomto uvědomění pracuje paměť efektivně a bez překážek. Být duchovní znamená být si bez výběru vědom toho, že je zde svoboda od známého dokonce i ve chvílích, kdy známé musí pracovat.

Tazatel: Avšak to známé, minulost, stále někdy pracuje, i když by nemělo, stále jedná, a způsobuje tím konflikt.

KRISHNAMURTI: Toto si uvědomovat znamená také být ve stavu nečinnosti vzhledem k minulosti, jež je v činnosti. Skutečný duchovní život je tedy svoboda od poznaného. Neznamená to poznané úplně z mysli vyměst, ale vstoupit do zcela jiného stavu, ze kterého poznané pozorujeme. Toto zření bez výběru je činnost lásky. Duchovní život je tato činnost, celé žítí je tato činnost a duchovní mysl je tato činnost. Duchovnost, mysl, život a láska jsou jedno.

(The Urgency of Change)

4.

PRAVÉ ODMÍTNUTÍ

Učitel: V jedné své přednášce pro děti jste řekl, že když vznikne problém, měli bychom jej hned řešit. Jak to má člověk udělat?

KRISHNAMURTI: Abyste mohli problém hned řešit, musíte mu porozumět. Je porozumění problému věcí času, nebo je to věc intenzity vnímání a vidění? Řekněme, že mám problém: jsem ještiný. Problém je v tom, že tato moje vlastnost ve mně tvoří rozpor a konflikt. Jedním faktem je, že jsem ještiný, a dalším faktem je, že ještiný být nechci. V prvé řadě musím porozumět tomu, že jsem ještiný. Musím s touto skutečností žít. Musím si ji nejenom uvědomovat, ale musím ji i plně pochopit. Je k tomuto pochopení nutný čas? Fakt mohu přece vidět okamžitě, ne? A toto okamžité bezprostřední vidění a vnímání může problém vyřešit. Uvidím-li kobru, jednám ihned. Svoji ještinost však naneštěstí takto nevidím. Vidím-li ji, buď se mi líbí a nechám ji dále být, nebo ji odmítu, protože vytváří konflikt. Pokud konflikt nevytváří, není zde žádný problém.

Vnímání a porozumění nejsou věcí času. Vnímání je záležitostí intenzity vidění, vidění, jež obsahne skutečnost jako celek. Co je podstatou tohoto celistvého vidění? Co dává člověku schop-

nost, energii, sílu a potřebu okamžitě se s něčím vypořádat se soustředěnou energií? Ve chvíli, kdy energii rozptýlíte, vytvoříte konflikt, a v konfliktu není možné celistvé vidění a vnímání. Co vám dodá energii ke skoku, když vidíte kobru? Jaké procesy proběhnou v organismu a psychice, že podnítí celou bytost ke skoku, k okamžité reakci bez zaváhání? Z čeho tato bezprostřední reakce vychází? Vychází z více věcí: ze strachu, z přirozeného a nutného pudu sebezáchovy, z vědomí, že kobra je smrtelně nebezpečné zvíře.

Čím to, že stejně tak energická akce v nás neproběhne v případě, když se máme vypořádat s ještěností? Ještěnost zde beru jako příklad. Neproběhne proto, že k tomu nemáme dostatek energie. Nemáme ji z několika důvodů: ještěnost se mi vlastně líbí — svět je na ní založený. Je základem společenského pořádku. Dodává mi jistý pocit vitality, jistou důstojnost a rezervovanost, pocit, že jsem o něco lepší než ten druhý. Všechno toto odvrací energii, která je nutná ke zneškodnění ještěnosti. Dále budu analyzovat všechny důvody, které způsobily, že jsem neměl energii k tomu, abych se se svojí ještěností vypořádal, nebo okamžitě viděl. Analýza je proces, který probíhá v čase, analýza je ve skutečnosti odkládání. Zatímco analyzuji, ještěnost jde stále dál a čas ji nezastaví. Musíme ji tedy vidět celistvě a k tomu, abych ji viděl celistvě, postrádám nutnou energii. Máme-li promarněnou energii znova získat, musíme ji získávat nejenom ve chvíli, kdy máme čelit problému, jako je ještěnost, ale získávat ji stále, i když zde žádný problém není. Problemy zde nejsou neustále. Jsou chvíle, kdy žádné problémy nemáme. Jestliže v těchto chvílích nabíráme energii ve smyslu, že se uvědomujeme, potom, když problém vyvstane, můžeme mu čelit a nenechat rozeběhnout proces analýzy.

Učitel: Je zde ovšem ještě další potíž: není-li zde žádný problém a ani žádné nabírání energie k jeho řešení, v mysli dále probíhají různé procesy.

KRISHNAMURTI: Ano, při reakci na vzpomínky nebo zážitky a v jejich opakování dochází ke plýtvání energií. Budete-li sledovat

svoji mysl, uvidíte, že potěšující vjem má tendenci se opakovat. Chcete jít k němu zpět, chcete na něj myslet, a myšlenka tak nabývá na síle. Je však možné, aby se taková myšlenka rozvíjela i v případě, kdy je mysl bdělá a energii neplýtvá? Neznamená to číkat si: „To je dobré, tamto špatné,“ ale nechat tu myšlenku žít a uvědomovat si přitom druh pocitu, v němž se může rozvíjet. Myšlenka pak sama skončí.

Neměli bychom přistoupit k problému jinak? Hovořili jsme o vytvoření nové generace s novými rozumovými vlastnostmi. Jak to plníme? Tohle by mě zajímalo, kdybych zde byl učitelem, a dobrý učitel to jistě musí mít na srdeci. Jak napomoci vzniku nového myšlení? Nové citlivosti, citu pro stromy, pro oblohu, nebe a řeku. Jak navodit nové vědomí, a nikoli staré vědomí, přeměněné do nové podoby. Máme na mysli úplně nové myšlení, neznečištěné minulostí. Máme-li na tom zájem, jak se k tomu postavíme?

Ze všeho nejdříve, je možné vytvořit takovou novou mysl? Ne mysl, která je pokračováním minulosti v nové formě, ale mysl, která není minulostí znečištěná. Je to možné, nebo musí minulost, aby mohla být změněna a přetvarována do nové podoby, přesáhnout do přítomnosti? V takovém případě by nemohla být žádná nová generace, pouze opakování starší generace v nové podobě.

Myslím, že je možné vytvořit novou generaci. A ptám se: Jak to máme nejenom sám vnitřně zažít, ale předat dále studentům?

Jestliže něco opravdu zažiji, nemohu to nepředat studentům. A je to jistě věc nás obou, nejen moje nebo jeho.

Jak tedy navodit mysl, která není znečištěná? Ani vy, ani já nejsme nově zrození, jsme znečištění společností, hinduismem, vzděláním, rodinou, novinami. Jak proložíme toto znečištění? Řeknu si, že je to část mé existence, a přijmu je? Jak se k tomu postavíme? Je zde problém: naše mysl je znečištěná. Pro ty, kteří jsou starší, je zlomení tohoto znečištění obtížnější. Vy jste poměrně mladý. Stojíte-li před problémem vyčištění mysli, jak

to máte udělat? Buď je to možné, nebo to možné není. A jak má teď člověk vědět, jestli ano, nebo ne? Rád bych, abyste do toho skočili.

Víte, co znamená slovo »odmítnutí«? Co to znamená, odmítnout minulost, odmítnout být hinduista? Co rozumíte pod slovem »odmítnutí«? Odmítl jste někdy něco? Odmítnutí může vést k pravdě nebo může být zavádějící. Odmítnutí s nějakým úmyslem, za nějakým účelem, se zároveň na budoucnost není žádne odmítnutí. Odmítnutí však může být také bez motivu. Pravé odmítnutí je, když odmítnu a nevím, co je pro mě připraveno do budoucnosti. Odmítnu být hinduista, odmítnu příslušnost k jakékoli organizaci, odmítnu určitou víru, a tímto odmítnutím se zároveň dostanu do situace, v níž budu naprostě nezabezpečený. Znáte takové odmítnutí a odmítl jste takto někdy něco? Jste schopen odmítnout takto minulost a nevědět, co je v budoucnosti? Jste schopen odmítnout poznání?

Učitel: Když něco odmítám, řekněme hinduismus, je zde současně porozumění tomu, co hinduismus je.

KRISHNAMURTI: Hovoříme o tom, jak vytvořit novou mysl. Mysl, která je znečištěná, nemůže být nová. Mluvíme tedy o vyčištění mysli a o tom, zda je to možné. V této souvislosti jsem začal otázkou, co rozumíte odmítnutím, protože si myslím, že odmítnutí s tím má hodně společného. Odmítnutí má co dělat s novou myslí. Odmítnu-li čistě, bez kořenů, bez motivu, je to pravé odmítnutí. Nyní tedy: je to možné? Je zřejmé, že když naprostě neodmítnu společnost — což zahrnuje politiku, hospodářství, společenské vztahy, ambice, chtivost — jestliže všechno tohle naprostě neodmítnu, není možné přijít na to, co to znamená mít novou mysl. První prolomení základů je tedy odmítnutí věcí, které znám.

Je zřejmé, že drogy novou mysl nenavodí. Nic kromě naprostého odmítnutí minulosti ji nenavodí. Je to možné? Co říkáte? A pokud jsem nahlédl, pocítil vůni a chuť takového odmítnutí, jak to mohu předat studentovi? Student musí mít poznání v hojně

míře — učí se matematiku, zeměpis, dějepis atd. — a přitom být v hojně míře od poznáního osvobozený, nemilosrdně osvobozený.

Učitel: Všechny vjemy zanechávají pozůstatek, rozruch, jenž vede k různým konfliktům, k různé rozumové činnosti. Tradiční přístup všech náboženství je popření těchto vjemů cvičením a odmítnutím. Avšak to, co říkáte, se zdá, že je zvýšenou vnímavostí k těmto vjemům, takže vidíte vjemy bez zkreslení a bez pozůstatků.

KRISHNAMURTI: V tom je to. Citlivost a vjem jsou dvě různé věci. Mysl, jež je otrokem myšlenky, vjemu a pocitu, je mysl složená z pozůstatků. Má ráda pozůstatek, ráda přemýší o světě potěšení a každá myšlenka zanechává stopu, pozůstatek. Každé pomyšlení na nějaké určité potěšení, které jste zažili, zanechává stopu, která vytváří necitlivost. To samozřejmě mysl otupuje, přičemž různá cvičení, sebeovládání a potlačování ji otupují dále. Ríkám, že citlivost není vjem, že vyžaduje nezanechávat žádné stopy a pozůstatky. Jaká je tedy vaše otázka?

Učitel: Je odmítnutí, o jakém mluvíte, odlišné od odmítnutí, které je potlačením vjemu?

KRISHNAMURTI: Když se díváte na ty květiny a jste k nim naprostě citlivý, pak můžete vidět jejich krásu tak, aby přitom nevznikal žádný pozůstatek, žádná vzpomínka na ně. Takže když je vidíte znova, vidíte zase nové květiny. Toto není možné, jestliže je pocitujete jako vjem; tento vjem je spojený s květinami, s potěšením. Tradiční přístup vyžaduje vyloučit vše, co přináší potěšení, protože tyto asociace probouzejí touhu po dalších potěšeních. A tak se vlastně cvičíte v tom, abyste se nedíval. Není moudré odříznout asociace chirurgickým nožem. Jak tedy mají oči a mysl vidět nádherné barvy, a nezanechat přitom žádnou stopu?

Neptám se na metodu. Jak může tento stav nastat? Jinak nemůžeme být citliví. Je to jako fotografická deska, která ačkoli je již exponována, přijímá další dojmy a sama se obnovuje. Po celý čas se tedy sama čistí od každého potěšení. Je to možné, nebo si hrajeme jenom se slovy a ne s faktory?

Je mi jasné, že jakákoli pozůstatková citlivost a vjem otupují mysl. Tak je tedy odmítnu. Avšak nevím, jaké to je být opravdu citlivý takovým způsobem, aby zážitky nezanechávaly stopu, a přitom jsem viděl fantastickou krásu květin s plnou intenzitou. Vidím jako nepopratelný fakt, že každý vjem i pocit a každá myšlenka zanechávají stopu a formují mysl, i to, že nová mysl nemůže vzniknout s těmito stopami. Vidím, že mít mysl se stopami znamená smrt, a tak popřu smrt. Vidím též, že dobrá mysl je citlivá bez pozůstatků prožitků. Ona prožívá, ale zážitky nezanechávají žádnou stopu, která by přitahovala další zážitky, další závěry a další smrt.

Nevidím ale to ostatní. Jedno popřu a druhé neznám. Jak lze uskutečnit tento přechod od odmítnutí známého k neznámému?

Jak člověk odmítá? Odmítá známé nejenom při velkých dramatických událostech, ale i při malých běžných příležitostech? Odmítám, když se holím a vzpomínám na hezké chvíle ve Švýcarsku? Odmítáme vzpomínky na příjemné chvíle? Uvědomujeme si je, odmítáme je, vyvýjíme se? Není to nic dramatického ani velkolepého, člověk o tom ani neví. Toto stálé drobné odmítání, drobné stírání a smazávání je podstatné, nikoli nějaké jedno velké smazání. Podstatné je odmítnout myšlenku-vzpomínu, příjemnou i nepříjemnou, odmítnout ji v jakékoli minutě dne, kdykoli se vynoří. Člověk to nedělá s nějakým cílem, proto, aby vstoupil do nějakého neobyčejného stavu neznáma. Žijete v Rishi Valley a myslíte na Bombaj nebo Řím. Tvoří to konflikt, mysl se otupuje a rozchází. Jste schopen to vidět a smazat to? Jste schopen v tomto smazávání pokračovat ne proto, abyste dosáhl neznámého? Nikdy totiž nemůžete vědět, co je to neznámé, protože ve chvíli, kdy je rozpoznáte, jste opět ve známém.

Proces rozpoznávání je procesem pokračování známého. Ježto nevím, co neznámé je, mohu dělat jenom jednu věc: pokračovat ve smazávání myšlenek tak, jak se vynořují.

Vidíte květinu, cítíte ji, vidíte její krásu, sílu, mimořádný jas. A pak jdete do pokoje, v němž bydlíte a který je ošklivý a nevkusně

zařízený. Bydlíte zde, máte však určitý smysl pro krásu. Vynoří se myšlenka na květinu, vy ji však zachytíte a setřete. Co je to za hloubku, z níž stíráte a odmítáte květinu, svou ženu, své bohy, svou hospodářskou situaci? Musíte žít se svou ženou a dětmi, musíte žít i s touto zrůdnou společností. Nemůžete se stáhnout ze života. Odmítnete-li však úplně myšlení, utrpení i potěšení, vaše vztahy se změní. Musí zde tedy být naprosté odmítnutí, ne nějaké částečné odmítnutí. Není možné udržovat si věci, které se vám líbí, a odmítat ty, které se vám nelibí.

A jak nyní to, čemu jste porozuměl, předložíte studentovi?

Učitel: Říkal jste, že vyučování a učení se je stav hluboké jednoty, takže není možné říci: „Já vás něco učím.“ Má toto neustálé stírání stop myšlenek něco společného s intenzitou stavu vyučování — učení se?

KRISHNAMURTI: Samozřejmě. Víte, že já cítím, že vyučování a učení se jsou jedno a totéž. Co zde právě teď probíhá? Neučím vás, nejsem váš učitel nebo nějaká autorita, pouze objevuji a předávám vám své objevy. Můžete si to vzít nebo to nechat být. Vzhledem ke studentům je to stejně.

Učitel: Co má tedy učitel dělat?

KRISHNAMURTI: Můžete nalézt jenom tehdy, když neustále odmítáte. Zkoušel jste to někdy? Znamená to, že nemůžete ani jedinou minutu dne zaspat.

Učitel: To vyžaduje energii, současně to však spoustu energie uvolňuje.

KRISHNAMURTI: Nejdříve musíte mít ale energii k odmítnutí.

(Krishnamurti on Education)

5.

OSVÍCENÍ

Tazatel: Všichni takzvaně duchovní lidé mají něco společného a stejný pocit mám i z lidí, kteří přicházejí za vámi. Všichni hledají něco, co nazývají osvícení, nirvánu, osvobození, seberealizace, věčnost nebo bůh. Svůj cíl mají před sebou v podobě různých učení a každé z těchto učení a systémů má své svaté knihy, svá cvičení, své učitele, svou morálku, svou filosofii, své sliby i hrozby — přímou a úzkou cestu, která vylučuje ostatní svět a slibuje své zakončení někde na nebesích či kde. Většina těchto hledačů přechází od jednoho systému ke druhému, nahrazuje dosavadní učení novým učením, jemuž právě propadli. Pohybují se od jedné citové exploze ke druhé, netušíce, že ve všem tom hledání přitom funguje stejný proces. Některí z nich zůstávají u jednoho systému či jedné skupiny a odmítají se odtud hnout. Další nakonec uvěří, že již uskutečnili — ať už je to cokoli — to, co chtěli uskutečnit, a tráví své dny tak, že se stáhnou do jakési blaženosti. A tímto svým obratem přivábí skupinu následovníků, kteří začnou celý cyklus znovu. Ve všem tom je povinné chtění dosáhnout jakési realizace a obvykle i nespokojenost, zklamání a hořkost z neúspěchu. Připadá mi to všechno nezdravé. Tito lidé obětujují normální život nějakému neskutečnému cíli, přičemž

z tohoto postoje vyvěrají ty nejméně žádoucí stavy: fanaticismus, pošetilost, hysterie a násilí. Člověk mezi těmito lidmi nachází s překvapením například i některé dobré spisovatele, kteří vypadají jinak celkem rozumně. A tomu všemu se říká duchovnost. Celá věc volá do nebe. Je to jako kacidlo zbožnosti. Pozoroval jsem to všude. Tohle hledání osvícení působí velkou spoušť a lidé se za jeho probuzení obětují. Chtěl bych se vás tedy zeptat, jestli je opravdu něco takového jako osvícení. A pokud ano, co to je?

KRISHNAMURTI: Je-li to únik od každodenního života, od každodenního života jakožto pozoruhodného hnutí vztahů, pak tato takzvaná seberealizace, toto takzvané osvícení nebo jak to chcete nazývat, je iluzí a pokrytectvím. Cokoli, co popírá lásku a porozumění životu, vytváří velkou spoušť, deformuje mysl a ze života dělá hroznou věc. Vezmeme-li toto za základ, můžeme přejít dále ke zkoumání, zda osvícení — ať už znamená cokoli — může být nalezeno v plném proudu života. Žít je přece jen důležitější než jakákoli idea, ideál, cíl nebo princip. Právě proto, že nevíme, co je to žít, vymýšlíme si vše možné neskutečné chimérické koncepty nabízející únik. Otázka je, může-li člověk nalézt osvícení v běhu života, v každodenní činnosti, nebo zda je to jen pro pář lidí, kteří jsou obdařeni mimořádnou schopností tohoto blaženého stavu dosáhnout. Osvícení znamená být světlem sám sobě, ale světlem, které není vlastní vykonstruovanou představou, které není věcí vlastních osobních sklonů. Osvícení bylo vždy předmětem pravých duchovních učení, nikoli ovšem organizované výří a strachu.

Tazatel: Říkáte »předmětem pravých duchovních učení«. To však znamená tábor profesionálů a specialistů proti ostatnímu světu. Myslíte tedy, že duchovnost je od života oddělená?

KRISHNAMURTI: Duchovnost není oddělena od života. Naopak, je to život sám. Celý ten zmatek a utrpení, o němž mluvíte, je způsobený právě tím, že lidé život a duchovnost od sebe oddělují. Vraťme se tedy zpět k základní otázce, zda

je možné v denním životě žít ve stavu, který pro tuto chvíli nazveme osvíceným.

Tazatel: Stále ještě nevím, co vlastně rozumíte pod pojmem osvícení.

KRISHNAMURTI: Stav negace. Negace je konstruktivní čin, nikoli souhlas. To je velmi důležitá věc a je nutné jí porozumět. Velmi snadno přijímáme kladné dogma, nějakou kladnou věru, protože chceme být zabezpečení, chceme k něčemu příslušet, připoout se, být závislí. Kladný postoj odděluje a vyvolává dualitu. Pak začíná konflikt mezi tímto postojem a dalšími lidmi. Naproti tomu negace všech hodnot bez hranic, veškeré morálky, všech druhů věr nemůže být v opozici k ničemu. Kladné tvrzení odděluje již svojí formulací a oddělenost znamená vzdorování. Je to naš zvyk, naše podmíněnost. Celé to odmítout není nemorální. Naopak, odmítout veškerou oddělenost a vzdorování je nanejvýš morální. Negovat všechno, co člověk vymyslel, negovat všechny jeho hodnoty, etiku a bohy znamená být v takovém stavu myсли, v němž není dualita, a tím ani žádné vzdorování nebo konflikt protikladů. V tomto stavu nejsou žádné protiklady, tento stav není protikladem ničeho jiného.

Tazatel: Jak ale potom víte, co je dobré a co je zlé? Nebo není dobro a zlo? Co mi má zabránit ve zločinu nebo dokonce ve vraždě? Nemám-li žádný standard, co mě má ochránit od báhvíjakých úchylek?

KRISHNAMURTI: Všechno toto odmítout znamená rovněž odmítnutí sebe sama, neboť »já« je podmíněný subjekt, jenž neustále sleduje jen podmíněné dobro. Většině z nás se jeví negace jako prázdný stav, protože jsme schopni hledět jenom z klece své podmíněnosti, mizérie a strachu. Odtud se díváme na negaci a představujeme si ji jako nějaký hrozný stav zapomenutí a prázdnosti. Ten, kdo negoval náboženství, kulturu, morálku a všechny ostatní společenské hodnoty, vidí, že člověk, který je stále vězněm přizpůsobení se společnosti, je člověkem utrpení. Negace je stav osvícení a u člověka, který se osvobodil od minulosti, se

uplatňuje ve všem, co dělá. Je to právě minulost se svojí tradicí a autoritou, co musí být negováno. Negace je svoboda; svobodný člověk je ten, kdo žije, miluje a ví, co je to umřít.

Tazatel: To je celkem jasné. Neřekl jste však nic o jakémkoliv náznaku božského či transcendentálního nebo jak tomu chcete říkat.

KRISHNAMURTI: Takový náznak může být objeven pouze ve svobodě a jakékoli vyjádření o něm je popření svobody, jakýkoli výrok o něm je jenom bezvýznamná slovní komunikace. Je zde, nemůže být ale hledán nebo zván a nejméně ze všeho může být uvězněný do nějakého systému nebo lapený nějakým obratným trikem myсли. Není v kostelích, chrámech ani mešitách. Není k němu žádná cesta. Žádný guru ani žádný systém nemůže odhalit jeho krásu. Jeho vzdmutí přichází jen tehdy, je-li zde láska. To je osvícení.

Tazatel: Nese s sebou nějaké nové porozumění přírodě, vesmíru, bytí nebo vědomí? Všechny duchovní texty jsou plné těchto věcí.

KRISHNAMURTI: To je, jako když se práme na druhý břeh, zatímco žijeme a trpíme na tomto břehu. Když jste na druhém břehu, jste všechno a nic a nikdy se už na takové věci neptáte. Všechny takové otázky jsou z tohoto břehu a ve skutečnosti nemají vůbec žádný význam. Začněte žít a budete zde bez ptaní, bez hledání, beze strachu.

(Conversations)

ZDROJE A PRAMENY

I. VEŘEJNÉ PŘEDNÁŠKY

Čtyři veřejné přednášky v Bombaji, 1967. *The Collected Works of J. Krishnamurti*, díl XVII, 1991, Krishnamurti Foundation of America.

II. OTÁZKY A ODPOVĚDI

Otázky a odpovědi z přednášky v Dillí, 14. listopadu 1948, z přednášky v Londýně, 23. října 1949. *The Collected Works of J. Krishnamurti*, díl V., 1991, Krishnamurti Foundation of America.

Otázky a odpovědi; *Meeting Life*. 1993, Krishnamurti Foundation Trust, Ltd.

Otázky a odpovědi z přednášky v Kolombu, 1. ledna 1950, z přednášky v Kolombu, 8. ledna 1950, z přednášky v Londýně, 15. dubna 1952. *The Collected Works of J. Krishnamurti*, díl VI., 1991, Krishnamurti Foundation of America.

Otázky a odpovědi z přednášky v Bombaji, 15. února 1953, z přednášky v Ojai, 10. srpna 1952. *The Collected Works of J. Krishnamurti*, díl VIII., 1991, Krishnamurti Foundation of America.

Otázky a odpovědi z přednášky v Amsterodamu, 19. května 1955, z přednášky v Amsterodamu, 26. května 1955, z přednášky v Ojai,

14. srpna 1955, z přednášky v Ojai, 21. srpna 1955, z přednášky v Bombaji, 28. března 1956. *The Collected Works of J. Krishnamurti*, díl IX., 1991, Krishnamurti Foundation of America.

Otázky o odpovědi z přednášky v Hamburku, 15. září 1956, z přednášky v Dillí, 10. října 1956. *The Collected Works of J. Krishnamurti*, díl X., 1991, Krishnamurti Foundation of America.

Otázky a odpovědi z přednášky v Saanen, 19. července 1966. *The Collected Works of J. Krishnamurti*, díl XVI., 1991, Krishnamurti Foundation of America.

III. PSANÉ DÍLO

„Problémy a úniky“, „Posedlost“, „Zabezpečení“, „Hněv“ a „Sebehodnocení“. *Commentaries on Living*. 1956, Krishnamurti Foundation of America.

„Podmíněnost“ a „Bouře v mysli“. *Commentaries on Living, Second Series*. 1958, Krishnamurti Foundation of America.

„Proč způsobuje smrt takové utrpení?“. *The Only Revolution* (kap. 4), 1970, Krishnamurti Foundation Trust, Ltd.

IV. ZÁPISKY A DENÍKY, DOPISY, DIKTOVANÉ TEXTY

„Cítění se vším, co je živé“ (strany 9–10), „Jaká je budoucnost lidstva?“ (strany 45–49) z knihy *Krishnamurti to Himself*. 1987, Krishnamurti Foundation Trust, Ltd.

„Vhled do hnuti Já“ (strany 59–61) z knihy *Letters to the Schools*. 1981, Krishnamurti Foundation Trust, Ltd.

„Žehnání velké svatosti“ (strany 136–137) z knihy *Krishnamurti's Notebook*. 1976 Krishnamurti Foundation Trust, Ltd.

V. DIALOGY A DISKUSE

„Je bůh?“, „Utrpení“, „Duchovní život“. *The Urgency of Change*. 1970, Krishnamurti Foundation Trust, Ltd.

„Pravé odmítnutí“. *Krishnamurti on Education*. 1974, Krishnamurti Foundation Trust, Ltd.

„Osvícení“ (kapitola 7) z knihy *Conversations*. 1970, Krishnamurti Foundation Trust, Ltd.

BIBLIOGRAFIE

a) Krishnamurtiho vlastní práce a přepisy přednášek

At the Feet of the Master. Adyar, Madras, India: Theosophical Publishing House, 1910.

Herald of the Star. Quarterly (later Monthly), London: 1913–1927.

The Server. Hollywood: Krotona, 1920–1927.

Life in Freedom. New York: Horace Liveright, 1928.

International Star Bulletin. Zwolle, Holandsko: Star Publishing Trust, 1928–1931.

Star Bulletin. Ommen, Holandsko: Star Publishing Trust, 1932–1933.

Education and the Significance of Life. New York: Harper & Row, 1953.

The First and Last Freedom. New York: Harper & Row, 1954.

Commentaries on Living. Tři svazky. New York: Harper & Row, 1956, 1959, 1960.

Think on These Things. New York: Harper & Row, 1964.

Freedom from the Known. New York: Harper & Row, 1969.

The Only Revolution. New York: Harper & Row, 1970.

The Urgency of Change. New York: Harper & Row, 1970.

The Flight of the Eagle. New York: Harper & Row, 1971.

The Impossible Question. New York: Harper & Row, 1972.

You Are the World. New York: Harper & Row, 1972.

The Awakening of Intelligence. New York: Harper & Row, 1973.

- Beyond Violence*. New York: Harper & Row, 1973.
- Krishnamurti's Notebook*. New York: Harper & Row, 1976.
- Truth and Actuality*. New York: Harper & Row, 1978.
- The Network of Thought*. New York: Harper & Row, 1982.
- The Ending of Time*. Spoluautor David Bohm. San Francisco: Harper & Row, 1985.
- The Collected Works of J. Krishnamurti*. Sedmnáct svazků 1933–1967. Dubuque, Iowa: Kendall-Hunt Publishing Co., 1991.
- A Wholly Different Way of Living*. London: Victor Gollancz, Ltd., 1991.

b) Krishnamurtiho poezie

- Come Away*. New York: Boni & Liveright, 1927.
- The Search*. New York: Boni & Liveright, 1927.
- The Immortal Friend*. New York: Boni & Liveright, 1928.
- The Song of Life*. New York: Horace Liveright Inc., 1931.

c) knihy jiných autorů

- Arundale, George. *Thoughts on At the Feet of the Master*. Adyar, Madras, India: Theosophical Publishing House, 1919.
- Besant, Annie. *Annie Besant: An Autobiography*. London: T. Fisher Unwin, Ltd., 1893.
- Chandmal, Asit. *1000 Moons: Krishnamurti at 85*. New York: Abrams, 1985.
- Clarke, Russell Balfour. *The Boyhood of J. Krishnamurti*. Bombay: Chetana, 1997.
- Field, Sidney. *Krishnamurti: The Reluctant Messiah*. New York: Paragon House, 1989.
- Holroyd, Stuart. *Krishnamurti: The Man, the Mystery, and the Message*. Shaftesbury, Dorset, UK: Element, 1991.
- . *The Quest of the Quiet Mind: The Philosophy of Krishnamurti*. Wellingborough, Northamptonshire: The Aquarian Press, 1980.
- Jayakar, Pupul. *Krishnamurti. A Biography*. New York: Harper & Row 1986.
- Leadbeater, C. W. *The Lives of Alcyone*, Volumes I & II. Adyar, Madras, India: Theosophical Publishing House, 1924.

- . *The Masters and the Path*. Adyar, Madras, India: Theosophical Publishing House, 1925.
- Luytens, Mary. *Krishnamurti: The Open Door*. London: John Murray, 1988.
- . *Krishnamurti: The Years of Awakening*. New York: Farrar, Straus & Giroux, 1975.
- . *Krishnamurti: The Years of Fulfillment*. New York: Farrar, Straus & Giroux, 1983.
- . *The Life and Death of Krishnamurti*. London: John Murray, 1990.
- Meade, Marion. *Mme Blavatsky: The Woman Behind Myth*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1980.
- Murphet, Howard. *When Daylight Comes: A Biography of Helena Petrovna Blavatsky*. Wheaton, Illinois: Quest Books, 1972.
- Pavri, P. *The Coming World Teacher*. Adyar, Madras, India: Indian Star Headquarters, 1923.
- Weeraperuma, S. *A Bibliography of the Life and Teachings of J. Krishnamurti*. Leiden: E. J. Brill, 1974.

ADRESÁŘ

Krishnamurti Foundation Trust
Brockwood Park
Bramdean
Hampshire, SO24 0LQ
United Kingdom
tel.: (01962) 771525, fax: (01962) 771159

Krishnamurti Foundation of America
PO. Box 1560
Ojai, CA 93024
USA
tel.: (805) 646-2726, fax: (805) 646-6674

REJSTŘÍK DŮLEŽITÝCH TÉMAT

- autorita 33, 57–8, 81, 83, 85, 116
budoucnost 61–2, 197
bůh 31, 137–9, 211–14
čas 60, 85, 223
drogy 90, 103
duchovnost 62, 68, 109, 218
duše 75, 168
energie 58, 62, 100, 224
hledání 73, 94–5, 148
hodnocení 149
ideál 33, 114, 174
ideologie 56, 69, 114
kázeň 69, 77, 84
konflikt 58, 62, 131, 178
krása 94
lánska 65, 90, 117–19, 123
manželství 119–121
meditace 87–90, 140–3, 164
mírnulost 57, 221
modlitba 137
moudrost 84, 93
myšlení 60–2, 72–3, 85–6, 146, 189–90, 225
násilí, nenásilí 74, 85
následování 64
nespokojenost 187–8
osvícení 230
osvobození 32
paměť 61, 149

REJSTŘÍK DŮLEŽITÝCH TÉMAT

- podmíněnost 64, 72, 178–81
 podvědomí, vědomí 64, 68
 politika 59
 porovnávání 96–8
 potěšení 61, 76, 93–4, 98, 100,
 227–8
 pozorování, pozornost 63–5, 88,
 190, 221
 pravda 56, 73, 83, 151, 160
 prostor 102–3
 představa 71–2, 102
 připoutanost 180
 příroda 196
 reinkarnace 31, 46, 135
 revolta 63, 70, 84
 revoluce vnější 57, 68
 revoluce vnitřní 68–9, 109–10,
 116–17
 rutina 84, 115–16
 samota 58, 62, 101
 sebehodnocení 182–6
 sebelítost 101, 167
 sebepoznání 83, 86, 147–8, 151
 sexualita 69, 119–23
 shromažďování 86, 148
 smrt 75, 135–7, 165–9
 sobectví 202
- soustředění 63, 141
 soutěžení 59, 69
 strach 58–66, 127–31
 střed 102–3, 203
 svoboda 58, 68–9, 77, 124
- ticho v myслi 65, 90, 142–6
 touha 98–9, 133–4, 140, 189
 tradice 63–4
 transformace 62, 112
- učení 77, 86
 únik 56, 60, 131–3, 180–1,
 200–1
 utrpení 88–104, 131–3, 167–8,
 215–17
 uvědomění 149–51, 200
- vzdorování 127–8
 výchova, vzdělání 116, 123–5,
 203–4, 225
- zábava 69, 198–9
 zabezpečení 127–8, 170–4
 zaujetí 60, 77, 90
 zážitky 82–3
 znalosti 151

OBSAH

KRISHNAMURTI — LÉTA UTVÁŘENÍ
 (Radhika Herzberger)

Dodatek k českému vydání

I. VEŘEJNÉ PŘEDNÁŠKY

1. Strach je plodem myšlení
2. Svoboda, vztahy, smrt
3. Poznání sebe sama a meditace
4. Konec utrpení

II. OTÁZKY A ODPOVĚDI

1. Četl jsem dnes v novinách vaše tvrzení, že problémy člověka nemůže vyřešit nějaká hospodářská nebo společenská revoluce, ale jedině revoluce duchovní. Cemu vlastně říkáte duchovní revoluce?

7
 43
 53
 55
 68
 80
 92
 107
 109

2. Máme stálý strach z války, ze ztráty zaměstnání, pokud je máme, strach z terorismu, z násilí na našich dětech, strach, že jsme vydáni napospas neschopným politikům. Jak se máme postavit k takovému životu, jaký je dnes? 111
3. Proč ztrácíte čas kázáním, místo abyste pomohli světu nějakým praktickým způsobem? 114
4. Většina z nás je chycena do rutiny naší běžné denní práce, jež nás nudí. K našemu živobytí je však nutná. Proč nemůžeme být šťastní ve své práci? 115
5. Moje žena a já se hádáme. Zdá se, že se máme rádi, ale naše rozepře přitom stále pokračují. Zkoušeli jsme všechno možné, abychom s těmito nesváry skončili. Zdá se však, že jsme na sobě psychicky závislí a nedokážeme se této závislosti zbavit. Co byste nám doporučil? 117
6. Manželství je nezbytným prvkem každé organizované společnosti. Zdá se však, že vy jste proti instituci manželství. Co na to říkáte? Vysvětlete také, prosím, problém sexu. Proč se stal hned po válce největším problémem dneška? 119
7. Jaký druh výchovy by mělo mé dítě dostat, aby bylo schopno obstat v tomto chaotickém světě? 123
8. Co je psychosomatické onemocnění? Můžete doporučit nějaké způsoby, jak je léčit? 125
9. Zdá se mi, že v mé myslí i těle jsou hluboce zakořeněné žádosti, vědomé i podvědomé strachy. Pozoruj mysl, ale často jako by mě tyto základní strachy přemáhaly. Co mám dělat? 127
10. Žiji v konfliktu a utrpení. Tisíce let se učíme, jaké jsou příčiny utrpení a jak mu předcházet, přitom však trpíme stále. Je možné s utrpením skončit? 131

11. Říkal jste, že všechny touhy jsou ve své podstatě stejné. Myslíte tedy, že touha člověka, který hledá boha, se neliší od touhy muže po ženě nebo od touhy člověka, který se utápi v alkoholu? 133
12. Až umřeme, narodíme se znova na této zemi, anebo přejdeme do nějakého jiného světa? 135
13. Modlím se k bohu a mé modlitby jsou vyslyšeny. Není to důkaz boží existence? 137
14. Ve chvílích zoufalství a trýzně se volně odevzdávám Jemu, aniž bych Ho znal. Utiš to mé zoufalství, jinak bych byl ztracen. Co je toto odevzdání a je na něm něco špatného? 139
15. Co je podle vás pravá meditace? 140
16. Ze všech duchovních učitelů, které znám, jenom vy jediný nenabízíte žádnou metodu meditace k dosažení vnitřního klidu. Všichni souhlasíme s tím, že vnitřní klid je nutný, jak jej máme ale dosáhnout bez nějaké techniky, ať už východní jógy nebo západní psychologie? 144
17. Myšlení neustále pokračuje, stále jde a jde a jde, do nekonečna. Je možné je nějak zastavit? 146
18. Co je poznání sebe sama, o němž mluvíte, a jak je mohu získat? A odkud mám začít? 147
19. Mohl byste, prosím, vysvětlit, co považujete za uvědomění? 149
20. Když vás tak člověk poslouchá, má pocit, že jste velmi seštělý, přímo si vědomý skutečnosti. Je-li tomu tak, proč potom tolik odsuzujete získávání znalostí? 151

III. PSANÉ DÍLO	
1. Problémy a úniky	155
2. Posedlost	157
3. Proč způsobuje smrt takové utrpení?	161
4. Zabezpečení	164
5. Hněv	170
6. Podmíněnost	175
7. Sebehodnocení	178
8. Bouře v myslí	182
	187
IV. ZÁPISKY A DENÍKY, DOPISY, DIKTOVANÉ TEXTY	193
1. Cítění se vším, co je živé	195
2. Jaká je budoucnost lidstva?	197
3. Vhled do hnutí »já«	202
4. Žehnání velké svatosti	205
V. DIALOGY A DISKUSE	209
1. Je bůh?	211
2. Utrpení	215
3. Duchovní život	218
4. Pravé odmítnutí	223
5. Osvícení	230
Zdroje a prameny	235
Bibliografie	237
Adresář	240
Rejstřík	241

VNITŘNÍ REVOLUCE

Život a učení Jiddu Krishnamurtiho

Antologii *Krishnamurti for Beginners*, kterou sestavil K. Krishnamurthy a vydala Krishnamurti Foundation India v Madrásu roku 1995, přeložil Tomáš Štanzel.

Vydalo nakladatelství DHARMA GAI
v Praze roku 1996.

Odpovědný redaktor Lumír Kolšbal.
Obálku navrhl Michal Nusko s použitím fotografií Tomáše Štanza. Fotografie na frontispisu a přední chlopni obálky Mark Edwards, ostatní fotografie Tomáš Štanzel.
Grafickou úpravu a sazbu z písma Centaur programem TEX připravil Bohumil Bednář, PISCES.

Vytiskla Augusta, Litomyšl.
1. vydání

ISBN 80-85905-21-3

DHARMA GAI
Uhelný trh 1
110 00 Praha 1

Distribuce: MAŤA, Lublaňská 25, Praha 2,
tel./fax: (02) 29 19 25

EV
JL

Problém není svět, ale váš vztah k ostatním lidem. Právě z něho vznikají světové problémy.

Abyste došli daleko, musíte začít blízko. Musíte začít rozumět nejdříve sami sobě. Pak uvidíte, že všechno poznání se vám rozpadá. Mysl začíná být bdělá, člá, prázdná a bez středu. Jen taková mysl je schopna pojmit o to, co je pravda.

Je to pravda, co osvobozuje, nikoli vůle nebo úsilí.

Pravda nemůže být objevena na cestě časem. Není věc k dosažení. Bud ji vidíte, nebo nevidíte, nemůžete ji vnímat postupně.

Vidět znamená jednat.

Mysl může jednat správně jen tehdy, je-li úplně osvobozena od všech idejí a veškeré viry.

Tvorba začíná tehdy, přestane-li tvorit mysl.

Bozi, mistři, zjevení mohou být. Pro člověka, který hledá pravdu, však nemají žádný význam. Stále jsou totiž jenom ve světě jevů.

Bůh je jen tehdy, když vy nejste. Když vy jste, bůh není. Láska je, když vy nejste. Když vy jste, láska není.

Meditace je světlo v mysli, které osvětuje cestu k činu. Bez tohoto světla není láska.

Vy ale musíte pracovat, borečně každý den pracovat. Musíte tvrdě pracovat a lásky nikdy nedosáhnete.

Je to na vás. Není žádný vůdce, žádný guru. Nikdo vám neřekne, co máte dělat. Jste sami. Sami v tomto surovém, šíleném světě.

VNITŘNÍ REVOLUCE

Život a učení Jiddu Krishnamurtiho

Reprezentativní antologie učení Jiddu Krishnamurtiho ukazuje v plné šíři skryté kořeny problémů člověka: zdeformované myšlení, které si samo nevědomě vytváří různé strachy, frustrace a konflikty.

K řešení všech problémů je nutné skutečné porozumění, tj. poznání pravdy a poznání vlastní psychiky. K poznání sebe sama je potřebná stálá bdělá pozornost, stálé uvědomování si všech svých duševních hnutí. A tímto uvědoměním je pak možné dojít až k vlastní radikální transformaci, opravdové vnitřní revoluci.

Krishnamurtiho racionální přístup – jenž se nezakládá na žádném náboženském systému ani na nějaké víře, ale naopak proti nim ostře vystupuje – zaznamenal velký úspěch v moderním západním světě a ovlivnil i mnohé významné vědce a spisovatele, mj. Davida Bohma, Ruperta Sheldrakea a Aldouse Huxleyho.